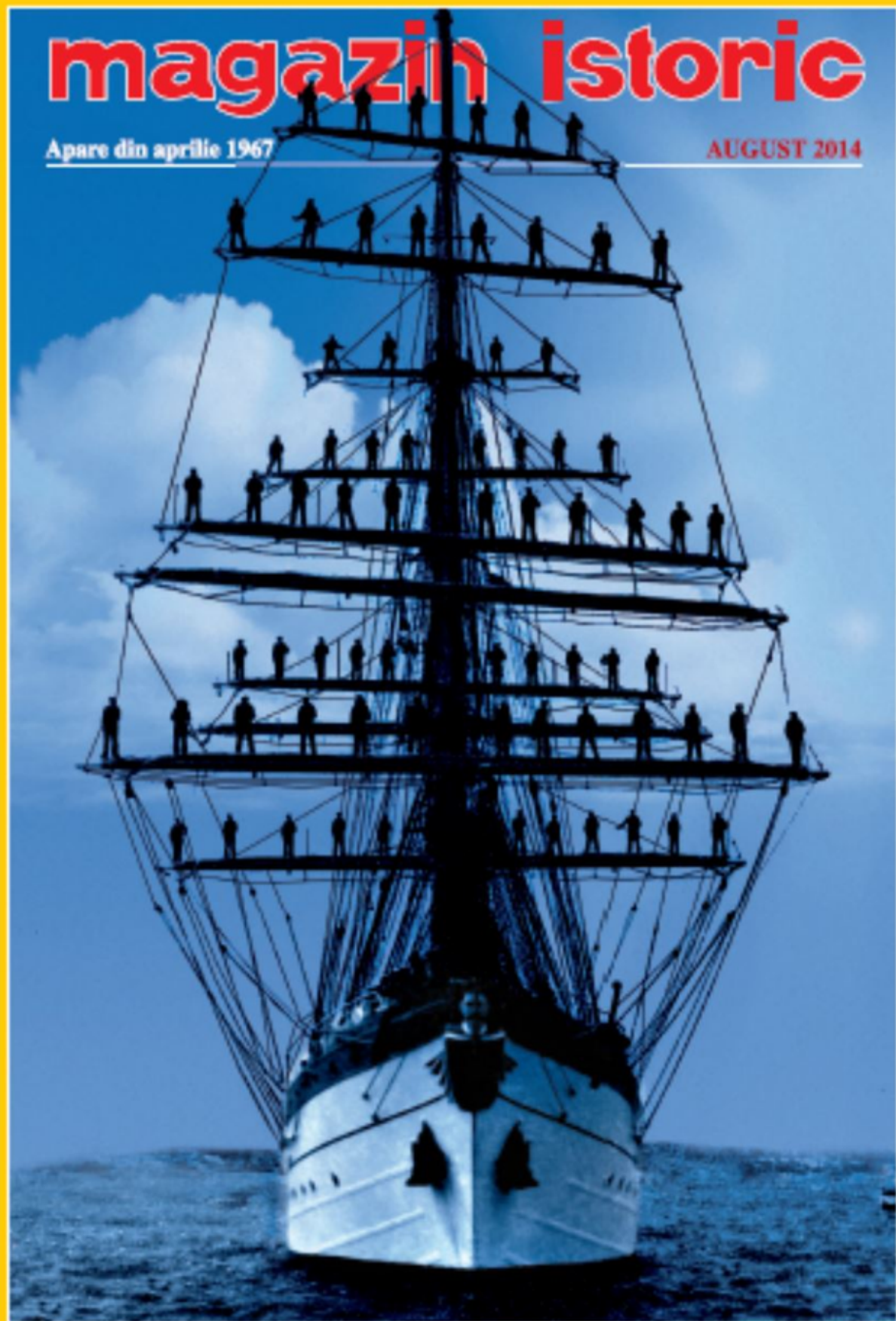

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2014

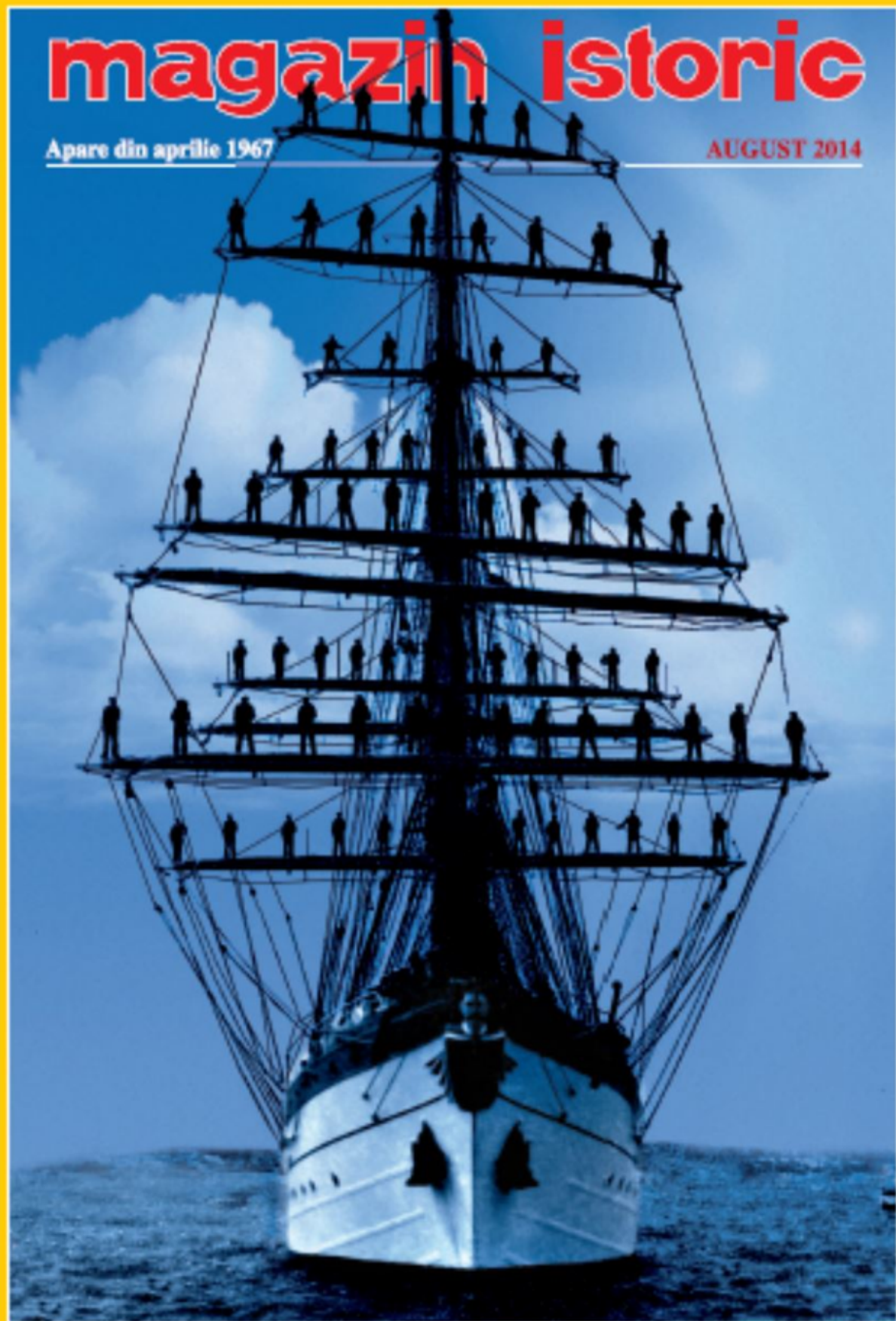

magazin istoric

Apare din aprilie 1967

AUGUST 2014

SUMAR

august

2014

4 Patriot din credință
și patriot din interes

G. TOPÂRCEANU

1914-1918

5 Odiseea unor
buzdugane

Războiul din tranșee

G. DE FONCLARE

10 De-o fi pace,
de-i război...

Ultima lună de pace
văzută de la București

15 De veghe în lanul
de primejdii

Cum a rămas
Regatul Român neutru
în 1914

I. BULEI

20 Franțuzoaica lui
Intelligence Service

F. DOLGHIN

24 În căutarea
vinovaților pierduți

Conferință
 internațională la Bușteni

M.-AL. PIȚIGOI

25 O candelă și mai
multe clopote

Taina mormântului lui
Constantin Brâncoveanu

M. CAZACU

31 Vizită pe drumul
către China

45 ani de la prima
călătorie a unui
președinte american
în România

P. OPRIȘ

33 23 August și mai
multe versiuni

V. RÂPEANU

37 Perla Coroanei
Crimeea sub ruși

I. BISTREANU

41 Demersuri eșuate
înainte să înceapă

Tentativa lui Mihai
Antonescu de a declara
caduc Dictatul de la
Viena

I. CALAFETEANU

AVANPREMIERĂ
EDITORIALĂ

46 Asul cu aripi
frânte

Moartea căpitanului
aviator

Alexandru Șerbănescu

V. AVRAM

A FOST ODATA
CA NICIODATĂ

50 Sus în deal era
un târg

G. ROȘU

52 Trei picturi
istorice necunoscute

P. REZEANU

magazin istoric

Anul XLVIII – serie nouă – nr. 8 (569)

august 2014

www.magazinistoric.ro

e-mail: mistoric1967@yahoo.com; mistoric@gmail.com

Revista figurează în baza de date EBSCO, din S.U.A.

1 Bricul „Mircea” este, de 75 ani, școala care îi pregătește pe viitorii marinari, obișnuindu-i cu privațiunile vieții pe mare, cu furtunile și cu depărtarea de cei dragi. În imagine: salutul pe vergi prezentat de cadeți în portul Amsterdam, la 15 august 1975, rămas cu numele „Salutul lui Ispas”, după numele comandantului de atunci al navei

2 Fernando Alvarez de Toledo y Pimentel (1507-1582) era cunoscut în Spania drept marele Duce de Alba, iar în Țările de Jos, aflate pe atunci sub stăpânirea Spaniei, drept Ducele de Fier (dar duritatea cu care a acționat acolo nu a reușit să înăbușe revolta locuitorilor). A fost sfetnicul împăratului Carol Quintul și al urmașului acestuia, Filip al II-lea. Este considerat cel mai bun general al generației sale și unul dintre cei mai buni din toate timpurile. Acest tablou, pictat de Tizian, în prima jumătate a secolului al XVI-lea, se păstrează în Palatul Liria, din Madrid, în Colecția Alba

3 Palatul Voronțov (sau Alupka) este situat la poalele Munților Crimeii. A fost ridicat între anii 1828-1848, pentru prințul Mihail Semionovici Voronțov și a costat 9.000.000 ruble de argint. Arhitectul britanic Edward Blore (care a lucrat și la realizarea Palatului Buckingham, din Londra) a topit mai multe stiluri arhitecturale: neogotic, baronial scoțian și elemente din arhitectura Imperiului Mogul din India

4 În colecția Muzeului de Artă din Craiova se află acest tablou pictat de Constantin Lecca în perioada cât a locuit la Craiova și rămas prea puțin cunoscut publicului. Artistul nu a mai reluat subiectul: uciderea Brâncovenilor la Istanbul, în urmă cu 300 ani

Revistă editată de
**FUNDAȚIA CULTURALĂ
MAGAZIN ISTORIC**

Președinte fondator
CRISTIAN POPIȘTEANU
(1932-1999)

Președinte de onoare
DIMITRIE G. STURDZA

Consiliul științific:
academician **DAN BÉRINDEL**,
academician
DINU C. GIURESCU,
academician
IOAN-AUREL POP

Redactor-șef
Dorin Matei

Consilier editorial
Florentina Dolghin

Secretar general de redacție
Cristina Păiușan-Nuică

Redactori:
George Damian,
Alexandru Pițigoi,
Theo Stănescu-Stanciu

Secretar de redacție
Theodor Lianos

Director economic
Doina Pascu

Corectura
Georgeta Apreotesei

Difuzare
Constantin Petrescu

Consilieri:
Ioana Ursu,
Radu Ion Popescu,
Haralambie Voicilaș

București, Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3,
sau strada Victor Eftimiu, nr. 2, etaj III, 285,
287, Sectorul 1, Oficiul poștal nr. 15, Căsuța
poștală 15-702, Cod 010155, Telefon, Fax:
021.315.09.91, 021.312.68.77

RĂZBOI ȘI PATRIOTISM

GEORGE TOPÂRCEANU

Nu, niciun om, cât ar fi de mare, nu poate fi capabil să provoace un război ori să-l împiedice. Nici chiar Dumnezeu. În adevăr, cum ar putea el să fie atât de rău (măcar că e mai mare decât toți), încât să trimeată pe semenii lui la moarte și la suferință, fără să-i întrebe? Are el destule alte mijloace, prin care ajunge la același rezultat. Și destulă diplomatie, la nevoie, ca să dea vina pe Negusul Abisiniei.

Întreaga experiență a istoriei zice marchizul de Vogüé [probabil Charles-Jean-Melchior de Vogüé, arheolog și diplomat francez, 1829-1916] ne învață că osânda războiului nu poate fi desființată, atâta vreme cât vor mai trăi pe acest pământ doi bărbați, iar între ei se va afla o pâine și o femeie; bărbații se vor bate pentru ele până la moarte – în loc să le împartă p-amândouă frățește. Nici că se putea mai bun certificat de paupertate mintală, pentru cei trei ultimi reprezentanți ai nefericitei specii umane. Mai cu seamă femeia apare neașteptat de stupidă în această fabulă a lui Vogüé. Se vede că marchizul, cât era el de marchiz, nu prea cunoștea femeile.

Războiul este o fatalitate: se provoacă singur. Aceasta e teza pe care cei ce poartă grijă de fericirea omenirii și-i conduc destinele au ținut să ne-o vâre-n cap ca pe o axiomă indiscutabilă și au izbutit.

Atunci pentru ce să mai scriu, să am aerul că lupt împotriva unei fatalități care face parte, ca erupțiile vulcanice sau cutremurul de pământ, din armonia universului și din tainele nepătrunse ale creatorului? Numai pentru că mi-ai dat d-ta acout?

Căci, în adevăr, un scriitor care zugrăvește scene adevărate din război, oricum ar întoarce-o el, are aerul că e contra războiului. Și se știe

bine acum că cine are acest aer, lasă că nu crede în Dumnezeu, dar este lipsit și de patriotism.

Dragostea de țară patriotismul e încă un sentiment atât de firesc și de universal, încât se poate spune că omul care nu-și iubește țara, pământul pe care s-a născut și-a crescut mare, este un om fără suflet, un adevărat monstru... Am eu vreun interes să fiu contra războiului și să trec astfel în ochii lumii drept un monstru fără suflet?

Dacă, dimpotrivă, mă voi declara pentru război, făcând patriotism pe față îmi ziceam eu – e și mai

rău. O să se creadă că mă laud cu patriotismul meu, că-mi fac din el un merit.

A fi patriot nu e un merit: e o datorie. Numai cine nu sokoate iubirea de țară drept o datorie e în stare să se laude cu ea. Ce-am zice noi despre un om care s-ar lăuda peste tot, în gura mare, că-și iubește nevasta? Am avea motive să nu-l credem, să ne gândim că poate în intimitate o iubește mai puțin decât cu glas tare. Sentimentele își au pu-doarea lor.

Să fii om cinstit, să-ți iubești țara, părinții, nevasta, să nu scuipi pe jos, toate acestea sunt datorii elementare pentru un om civilizat. Numai cine nu a fost înzestrat de natură cu nicio calitate mai deosebită poate fi capabil să-și descopere merite de acestea, care nu costă nimic. Am cunoscut eu un cetățean care, în ziua când i-a venit partidul la putere, a cerut o catedră universitară de chimie organică, sub cuvânt că e patriot. Altul, mai demult, a pretins să fie numit director de Teatru Național, pe motiv că e un soț model. Și-a fost numit.

(*Scrieri*, Volumul II, Editura Minerva, București, 1983)

55 Bricul simbol
M. MOȘNEAGU

EVENIMENT

58 Animale și păsări
pe bani
*Expoziție organizată de
B.N.R. și Muzeul Antipa*

85 Carte frumoasă,
cinste cui te-a scris!
*Premiile
Fundației Culturale
Magazin Istoric*

**PASTILA
DE CUVINTE**

59 Printre furci
caudine, cu cravată și
odicolon
M. SALA

**PE VREMURI
OAMENII
ÎȘI TRIMITEAU
SCRISORI**

61 Corespondență
Theodor Sitea-Panait
Mușoiu

G. FILITTI

65 Milenii, secole
și o lună într-o pagină

66 Patriarhul regent
Miron Cristea

I. SCURTU

**AȘA VĂ PLACE
ISTORIA?**

71 O vrăjitoare cu
ectoplasmă

T. STĂNESCU-
STANCIU

75 Rivalități artistice
la Veneția

E. STOENESCU

ECOURI

78 Cu Tito și
Jovanka, pe un peron
de gară

O. CENTEA

81 Doi stâlpi ai
Maiestății Sale
Povestea MI5 și MI6

C. TRONCOTĂ,
D. MATEI

87 Căutând modele
unde trebuie
*O carte despre
Domeniul Coroanei*

**HOOVER
INSTITUTION**

92 Starea emigrației
române

RUBRICI

89 În București
acum 50 ani

64 Pentru biblioteca
dumneavoastră

88 Marele război...
la zi

93 Telex

45; 94; 95
Blitz... Concurs;
Rebus; Dialog

Controlul medical era o preocupare importantă în tranșee

După terminarea studiilor de Istorie medieală, le-am urmat pe cele de gestiune antreprenorială, obținerea acestei a doua diplome permițându-mi să devin directorul unei modeste fundații, la 1.000 km de locul meu de baștină, cum spuneam; criza nu datează de ieri, de azi, și a găsi un loc de muncă în anii '90, în acel început de deceniu al secolului al XX-lea, nu era lucru ușor.

Chiar dacă obținusem diploma de gestiune, rămăsesem în esență și continui să fiu un istoric, un istoric pasionat de toate perioadele Istoriei, de la Sumer la emanciparea colonială, de la bogomili la Războiul Rece; nu puteam ignora că, trăind acum la Amiens, locuiau la 40 km de fosta zonă de front din Primul Război Mondial, unde a avut loc, în 1916, una dintre cele mai crunte bătălii din timpul acestui conflict. Într-o duminică de iunie, cu vreme nesperat de frumoasă, am hotărât împreună cu soția să luăm bicicletele și să facem o plimbare în zona „câmpurilor de luptă”, fără să știm ce aveam să descoperim și fără să știm dacă era ceva de văzut prin aceste locuri. Eram pregătit să fac față oricărei situații și ceea ce

aveam să descopăr mi-a schimbat complet privirea pe care o aveam asupra existenței umane, influențând ulterior în mod profund cursul previzibil al destinului meu.

Nu am descoperit însă nimic extraordinar. Câmpurile de bătălie din Somme nu sunt ca

la Verdun, unde s-au păstrat stigmatele Marelui Război prin rețelele de tranșee în ruină ce se întind pe sute de kilometri pătrați, până în adâncul de nepătruns al pădurilor. În Somme, viața și-a reluat drepturile, tranșeele și gropile de obuz au fost acoperite, iar pământul a fost redat agriculturii. Cu toate acestea, puținele urme rămase au căpătat o putere simbolică, mitică, lucru care face ca, printre cunoscători, mulți să se comporte ca niște adevărați inițiați ai unui mister de nepătruns. Se șoptesc nume stranii – Thiepval, Beaumont-Hamel, Lochanagar Crater – care-i fac pe neștiutori să ridice din sprâncene, se discută despre „Somme” tot așa cum alții vorbesc despre insula Avalon sau despre Munții Încețoșați.

Pentru a face o cât de mică descriere a acestei regiuni stranie, trebuie evocate mai întâi miriadele de cimitire de toate mărimile care, la prima vedere, par toate identice, dar care, în

realitate, se deosebesc mult unele de celelalte. Aceste cimitire sunt britanice sau, mai precis, din Commonwealth. Partea aceasta a frontului de vest era ținută de armata Majestății Sale, de soldați din Regatul-Unit, din dominioanele și coloniile sale. Începând cu 1917, britanicii au hotărât să nu mai strângă corpurile morților în mari necropole, ci să le lase acolo unde ele fuseseră înmormântate inițial de camarazii de arme.

Consecința a fost crearea unor cimitire pe lungimea fostei linii de front – peste 1.500 numai pentru partea de nord a Franței –, de mărimi diferite, în funcție de împrejurările în care au fost construite. În vecinătatea fostelor tranșee, s-au constituit mici cimitire – unele numărând aproximativ 20 de morminte; mai departe, numărul lor este mai mare, mai ales în jurul posturilor de prim-ajutor și al spitalelor de campanie; la distanță și mai mare, în „spatele” frontului, se află cimitirele de masă ale marilor ansambluri spitalicești. După război, au fost amenajate locuri de memorie în zonele de luptă cele mai crunte, spații sacralizate pentru celebrarea

Obiectele din dotarea soldatului, expuse în spațiul rectangular de la „Historial de la Grande Guerre de Péronne”

Exclusivitate

Guillaume de Fonclare, pe care cititorii l-au mai întâlnit în revistă interviuat (nr. 1/2011), a exercitat timp de patru ani (2006-2010) funcția de director al muzeului „Historial de la Grande Guerre de Péronne”, în regiunea franceză Somme, fost teatru al unor bătălii la fel de tragice ca și cele de la Verdun, din timpul Primului Război Mondial. Cunoscut și ca scriitor, el a publicat până în prezent două

Cimitir la Hartmannswillerkopf, în munții Alsaciei

romane, care evocă situația cu totul excepțională în care se află, suferind de o boală autoimună. Unul dintre romanele sale a apărut și la noi, sub titlul *Prizonier în propriul corp*, la Editura Spandugino.

Textul ce urmează reînnoiește firul amintirilor legate de evenimentele războiului, dintr-o perspectivă personală, în care acuitatea istoricului se conjugă cu emoția și sensibilitatea scriitorului.

SECRETUL MARELUI RĂZBOI, ÎNCHIS ÎNTR-UN OBIECT NEÎNSEMENAT

GUILLAUME DE FONCLARE (Franța)

Primul Război Mondial, cel al inventării tancului, al introducerii avionului între mijloacele de luptă și al generalizării mitralierei, s-a purtat mai ales în tranșee...

Primul șoc l-am resimțit acum 20 de ani. Nu suntem nici eu nici soția mea originari din nordul

Francei, venim din sud, dintr-o regiune unde pini sunt torturați de vântul uscat și fierbinte care se năpustește în rafale violente dinspre valea Rhonului, o regiune de dealuri de calcar arse de soarele care strălucește aici 300 de zile pe an și a cărui putere face să crape țiglele roșii de pe case. Am ajuns la Amiens, în regiunea Somme, în căutarea unui loc de muncă, într-o regiune care pentru mine, meridionalul militant care eram atunci, reprezenta nordul Franței, al lumii, al universului, o regiune în care plouă tot timpul, în care câmpiile sunt neînchipuit de imense și în care iernile sunt groaznice și populate cu creaturi înspăimântătoare.

Cambrai, 1917.
Un tanc englez blocat în tranșeele germane

Primul Război Mondial vehiculează un mare număr de fantasmе; unii și-i imaginează pe soldați încremeniți într-un fel de confruntare imobilă timp de patru ani și care se strigă după prenume, fraternizând unii cu alții la Crăciun și bucurându-se împreună de bucatele unei mese îmbelșugate întinse în teritoriul din *No Man's Land* (Țara nimănu). Alții își închipuie tranșeele ca pe niște mlaștini pline de noroi și de excremente în care oamenii calcă fără încetare ani și ani de-a rândul, uitând că nu exista numai o tranșee, ci mai multe, dintre care unele dispuneau de confortul unei cabane de munte, cu pereți în lambriuri, lipsite de umezeală, unele dintre ele fiind chiar încălzite; altele nu erau decât niște simple canale săpate de urgență în teren neadăpostit și amenajate cu puținele mijloace aflate la îndemână. Tranșeele din Somme din 1915 se deosebesc de cele din 1916 și încă și mai mult de cele din 1918, cum tot atât se deosebesc cele de la Verdun de cele de la Hartmannswillerkopf, în munții din Alsacia, sau de la Mănăstirea Cașin, în județul Bacău, unde în ultimele zile ale anului 1916 și în primele din 1917 armata română s-a apărut în fața ofen-

sivei trupelor germano-austro-ungare.

Peste o treime din pierderile umane și dintre răniți se datorează artileriei care, cu apariția mitralierei, face din acest război un război „modern”. Cu ajutorul artileriei moderne, al mitralierei, se caută să

se obțină repetiția mecanismului chiulasei cu cea mai mare rapiditate, pentru a putea percuta cel mai mare număr posibil de proiectile într-un minimum de timp, în scopul de a strangula prin foc și sânge spațiul de care dispune adversarul și a-l distruge. Modul de fabricație a acestor arme vizează același scop – viteza de execuție –, prin repetarea cu cea mai mare rapiditate a unui proces de fabricație, în scopul obținerii unui număr maxim de arme într-un timp cât se poate de redus; este un taylorism (management științific, numit astfel după inițiatorul său, Frederick Winslow Taylor, 1856-1915) aplicat la domeniul războiului, al elaborării armei la modul său de funcționare: se vinde (?) viteza, viteza, viteza...

Când vine însă vorba despre cucerire, despre luare în mod fizic în posesie a unui teren și despre marcarea geografică a prezenței pe hartă, afirmându-se: „de acum înainte, acest punct este al meu”, se duce o luptă corp la corp, cu o bătă perfecționată și un cuțit. Despre pușcă nu poate fi vorba; marile modele de puști Lebel sau Mauser sunt mai degrabă stânenitoare decât utile în spațiul strâmt al tranșeelelor. Mai potrivite sunt

pistoletul sau revolverul, chiar dacă acestea sunt apanajul ofițerului, și au și ele limitele lor – șase focuri pentru revolverul Model 1892 francez și opt pentru modelul Luger P08 german –, ceea ce reprezintă un handicap mortal pentru cel care nu are la îndemână o armă suplimentară. Buzduganul este o armă care nu se uzează, fără mecanism care se blochează și este cât se poate de ușor de fabricat. Căci buzduganelor artizanale le vor lua repede locul cele reglementare.

Idată cu invenția tranșeelelor și a specificităților legate de cucerirea acestora, un corp specializat va cunoaște o adevărată amploare – „curățătorii de tranșee” – a cărui înființare se impune încă de la elaborarea primelor planuri ale marilor ofensive ce vizau cucerirea noilor câmpuri de luptă. Scopul ultim rămâne neschimbat, și anume acela de recăștigare a unui câmp deschis și a unei libertăți de manevră în spațiile plane din spatele frontului, pe scurt, de revenire la războiul clasic, cel despre care generalii își închipuie că-i stăpânesc încă bine regulile. Pentru a atinge acest scop – și aceasta până la ultimele ofensive din 1918 –, regimente de cavalerie vor fi ținute în rezervă, gata să atace inamicul în viteză, de îndată ce frontul se va rupe.

Desigur, pe măsură ce realitatea acestui nou tip de război își va căpăta întreaga consistență, toată lumea dându-și seama că s-a terminat cu vechiul model de luptă, numărul acestor regimente va fi redus în mod considerabil, chiar dacă ele nu vor dispărea definitiv, cavaleriștii fiind reafecțați către alte unități de luptă. Nu va dispărea definitiv visul unei reîntoarceri la vârsta de

unei victorii sau a unei teribile înfrângeri. Mai multe hectare de iarbă câștigă teren peste câmpie, pe măsură ce timpul astupă tranșeele și gropile făcute de explozii; mai încolo, pădurea marchează trecerea anilor prin forța revigorantă a copacilor. Și mai discrete își fac apariția resturile umane exhumate în fiecare an, fără ca timpul ce trece să facă să scadă această recoltă înfricoșătoare; resturi umane găsite la fiecare lucrare de terasament; obuze dezgropate cu ocazia aratului; și, încă și mai greu de văzut cu ochiul liber, mulțimea de bile din oțel adunate în unele locuri pe câmp, amintiri ale șrapnelor ce cădeau ca ploaia peste pozițiile inamice, pentru a-i sfărteca pe cei care le asigurau apărarea.

Al doilea șoc l-am avut în urmă cu aproape zece ani. Tocmai preluasem funcția de director la „Historial de la Grande Guerre de Péronne”, acest muzeu magnific, care povestește într-un mod atât de neobișnuit viața de zi cu zi din timpul Primului Război Mondial, atât cea de pe front, cât și cea din spatele lui, atât a civililor, cât și a militarilor, a bărbatilor, femeilor, copiilor și bătrânilor, și care ne ajută să cunoaștem cele trei societăți

civile – germană, britanică și franceză –, aruncate în vâltoarea războiului.

Dacă am fost ales pentru acest post e grație dublei mele competențe, de istoric și de gestor, și această numire a reprezentat unul dintre cele mai frumoase cadouri din viața mea. Desigur, nu eram un specialist în istoria Primului Război Mondial, dar nici ignorant. De la perioada primelor mele incursiuni ciclistice mă documentasem mult, pentru a înțelege acest război mai în profunzime decât învățasem la școală și la universitate.

Nu eram însă pregătit pentru ceea ce aveam să descopăr. Puțin timp după numirea mea ca director, mă plimbam într-o dimineață prin muzeu, pentru a mă impregna de atmosfera locului și a face cunoștință cât mai bine cu obiectele expuse.

Una dintre originalitățile „Historial”-ului este prezentarea uniformelor și a dotării soldaților în gropi rectangulare, a căror adâncime nu depășea 15 cm: uniforme etalate pe jos și așezate în așa fel, încât să capete aparența unui corp omenesc – fără cap, deci fără identitate, într-un anonim universal, dacă l-aș putea numi astfel –, în jurul lor fiind dispuse obiecte din dotare și efecte personale; unul dintre interesele acestei prezentări cu totul particulare este acela de a putea sesiza, dintr-o privire, enormitatea a tot ceea ce un soldat tre-

Resturi de tranșee și fort, înghițite de vegetația invadatoare

buia să care cu el și de a putea studia acest lucru în amănunt.

În dimineața aceea, hotărâsem să studiez cu atenție dotarea unui soldat francez din 1915, cu uniformă sa *bleu horizon* și casca Adrian, care-i sunt atât de caracteristice, și, pentru prima oară, am remarcat prezența unui ciocan ciudat și, lângă el, o coadă de târnăcop plină de cuie, a cărei dimensiune fusese redusă la lungimea unui antebraț. Creierul meu de specialist în istoria medievală a făcut imediat paralela: un buzduhan!? Buzdugane în 1915?

Imaginea impregnată de Primul Război Mondial în mintea imensei majorități a concetățenilor mei și a tuturor cetățenilor europeni este aceea a „războiului de tranșee”. Dar un război desfășurat de la un tranșeu la altul, folosind tunurile, grenadele, nu un război în care soldații își zdrobeau capetele cu buzduhanale în fundul gropilor, ca într-una dintre cele mai arhaice lupte, o luptă ca-n vechime, o luptă „primară”, așa cum există o artă „primară”, o luptă în care omul pune mâna pe ce-i stă la îndemână, modernizând pe cât poate aceste obiecte pentru a ucide mai cu spor cu propria forță, cu îndârjirea unui animal, a unei fiare.

În tranșee, obuzele provocau gropi, care, pline de apa ploilor, deveneau adevărate canale

Presa lumii anunță începerea Primului Război Mondial și bombardarea Belgradului de artileria austro-ungară (frontiera dintre cele două state trecea la mică distanță de capitala sârbilor)

ULTIMA ORĂ: VA FI TOTUȘI RĂZBOI!

Lucrurile se precipită. *Universul* din 22 Iulie anunță iminentul demers al Austriei la Belgrad. Pace sau război? Cercurile politice sârbești speră că în ultimul moment una dintre marile puteri va sări în ajutorul țării. În acest caz este inevitabil un război mondial. La Viena s-au luat toate măsurile pentru paza edificiilor militare, ceea ce dovedește că situația este gravă. În chiar ziua înaintării ultimatumului Guvernului austro-ungar, 23 iulie, un frontaș politic sârb a declarat că indiferent ce va cere Austro-Ungaria în nota ce va remite Guvernului sârb, acesta nu-i va acorda satisfacție, întrucât nu are nimic a face cu atentatul de la Sarajevo și deci nu este responsabil în niciun fel. Șeful biroului de presă din Ministerul de Externe sârb a declarat că un ultimatum ar pica foarte prost, pentru că toți miniștrii sunt plecați prin țară, pentru alegerile ce vin.

Bacalbașa comentează la 24 iulie: „Deocamdată Austro-Ungaria trimite la Belgrad ultimatumul punând Serbiei condițiuni foarte grele și cerând răspunsul în 48 de ore [...] Această notă este privită pretutindeni ca o declarație de război, la București părerea ceru-

rilor politice este că Rusia nu va putea tolera executarea notei și va interveni cu armele.“ Take Ionescu încă mai trage speranțe: „Aflu de nota contelui Berchtold trimisă în ajun sârbilor; trimit repede să văd textul. Nu mai încăpea îndoială, Austro-Ungaria împingea la război. Totuși nu puteam crede într-un asemenea act de demență din partea Puterilor Centrale; până în cele din urmă furtuna trebuia să fie înlăturată, dacă nu de la Berlin și Petersburg, atunci de la Paris sau de la Londra trebuia să vie mijlocul de aplanare a conflictului, vreo formulă de împăcare, vreo propunere de mediațiune ori consimțământul mutual pentru vreun arbitragiu.“

Încă nu sunt toate speranțele pierdute. *Conflagrația internațională va fi evitată* titrează pe prima pagină *Universul* din 25 iulie. În pagina cinci însă, din nou îngrijorare: la rubrica *Ultima oră*, pacea Europei e serios amenințată. În cazul în care Serbia nu îi satisface cererile, Austro-Ungaria declară război. La Belgrad, guvernul a ascuns conținutul notei și populația l-a aflat din presa ungară. Cursul monetei a scăzut, agitație la Bursă, dar sentimentul războinic predomină, mai ales că se

aur, la bătăliile în care infanteria se înfrunta cu baioneta în plin câmp, iar cavaleria dădea asaltul cu sabia-n în bătaia soarelui. În aceste visuri de ofensivă însă, teama principală a generalilor era de a vedea întorcându-se împotriva lor inamicii răniți și uitați în urmă sau hoardele de soldați ieșind din galeriile ascunse, rămase nevizitate. Trebuie deci ca toate acestea să fie „curățate”, trebuie acționat în ritmul atacului principal, eliminând toate pericolele potențiale lăsate în spate. Răniții sunt executați, adăposturile, subteranele, rețelele de tunele și tranșeele secundare unde s-ar putea ascunde supraviețuitorii sunt scormonite cu atenție. Se evită luarea de prizonieri, ale căror convoaie ar întârzia avansarea trupelor, necesitând prea mulți soldați pentru supraveghere. Toată lumea omoară deci fără înțetare. Și pentru aceasta, e mai bine să ai o dotare ușoară, cum ar fi un pumnal, un cuțit sau un buzdugan.

A omorî inamicul cu un obuz fixat pe țeava tunului sau ochindu-l în cap de la capătul unui tunel la celălalt înseamnă a-i rezerva o moarte modernă; mâna, degetul sunt vectorii unui sfârșit administrat de la distanță, cu ajutorul unui procedeu mecanic și al unor piese

uzinate cu precizie; este o moarte cu responsabilitate colectivă, soldatul fiind ultimul care intervine într-un lanț de implicații, care merge de la inginerul ce a conceput arma și până la muncitorul ce a fabricat-o. Folosind buzduganul sau cuțitul, persoana care intervine este singura răspunzătoare, ea este cea care dă lovitura, care devine vector și armă; trebuie să găsești în tine forța necesară pentru a-l străpunge, a-l zdrobi pe celălalt cu cea mai mare putere posibilă, și nu să te rezemi pe forța ce doarme în cartușul unei arme sau în capsula unui obuz. Să dai o singură lovitură nu este de ajuns, trebuie să refaci această operație de un număr suficient de ori, pentru a fi sigur că ai anihilat rezistența adversarului, că i-ai anihilat capacitatea de a reveni la asalt, trebuie să-l lovești cu voința de a-l distruge în întregime.

Descoperirea acestei posibilități de a acționa fără a ține cont de omnia din tine, de sensibilitatea și empatia pentru cel care este în aceeași situație ca și tine, împotmolit în același noroi, confruntat cu aceeași durere de a se afla departe de ființa iubită, trebuie să fie îngrozitoare. Îngrozitoare, fără îndoială, pentru soldatul care resimte acest lucru pentru întâia oară, dar tot atât de îngrozitoare și pentru noi, martorii acestei barbarii.

Cum să-mi fi putut imagina în dimineața aceea, plimbându-mă printre obiectele expuse

„Curățător de tranșee”
dotat cu pistol...

în „Historial”, că aveam să fiu confruntat cu una dintre părțile cele mai sumbre din mine însumi? Acest obiect neînsemnat, fără grație, așezat direct pe marmura albă, aproape la întâmplare, alături de alte obiecte cu mult mai impozante, mai îngrozitoare chiar prin semnificația imediată a puterii lor de distrugere – o pușcă, un pistol, mai încolo, mai multe mitraliere – m-au făcut să-mi dau seama care erau motivele pentru care acest război a devenit pentru combatanți „Marele Război”. „Mare” prin mijloacele umane, tehnice și industriale angajate, pentru a-l duce la bun sfârșit, „Mare” prin forța lui de distrugere, făcând dintr-o mulțime imensă de oameni, simpli civili trăind o existență lipsită de orice pornire războinică și devenind ulterior soldați, actori de prim-plan ai unui imens carnagiu, carnagiu de trupuri și carnagiu al unei civilizații în care moștenitorii celor mai frumoase valori pe care Omenirea le-a purtat vreodată se vor înfrunta pe viață și pe moarte cu lovituri de buzdugan în adâncurile tranșeelelor.

Prezentare și traducere
Dan BURCEA

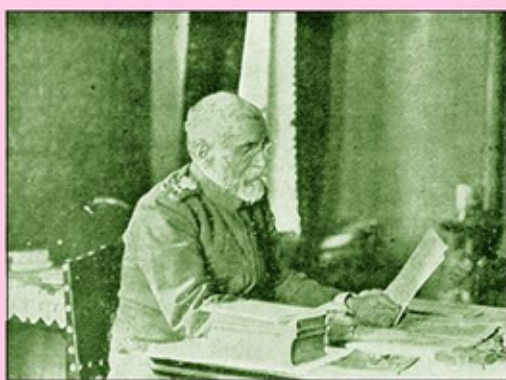

... și alți „curățători” cu veste antiglonț și grenade

lângă care sunt acreditați că Austro-Ungaria se află în stare de război cu Serbia. Aseară, Orient-Expresul care venea de la Istanbul a fost oprit la Belgrad, pentru că autoritățile sârbe au refuzat să tracteze trenul până la jumătatea podului de la Semlin [unde era granița cu Austro-Ungaria *n.n.*], cum era obiceiul. La Budapesta și Viena continuă manifestațiile de entuziasm. Ziarele franceze încă speră în aplanarea conflictului, căci Franța și Rusia și-au oferit serviciile în acest sens.

Si iarăși speranțe; o primă ediție specială din 28 iulie a ziarului *Universul* anunță: *O ușoară ameliorare*. Anglia a intervenit la Paris și Germania la Viena. Speranțe confirmate de o a doua ediție: războiul pare a fi evitat. Anglia propune o conferință a puterilor la Londra.

A doua zi, același ziar anunță: *Ostilitățile au început!* Într-o ediție specială se publică *Proclamația de război a împăratului Franz Josef*. Un comunicat al Partidului Conservator-Democrat, în care se face apel la unitate națională, stărnește un comentariu optimist din partea gazetei: „Se pare că gravele evenimente externe vor face să înceteze luptele noastre politice interne și că partidele politice de opoziție sunt gata să înlăture orice diferențe spre a putea conlucra în mod solidar în interesul patriei.” Până atunci însă, sunt probleme cu cenzura. „Pentru domnul ministru de Interne. E revoltător modul cum sunt servite zările de către telegraf în aceste timpuri, când publicul așteaptă nerăbdător știri noi asupra evenimentelor. După ce telegramele suferă mari întârzieri din cauza cenzurii din Austro-Ungaria, sunt supuse la direcția poștelor de la

Generalul Radomir Putnik, șeful Marelui Stat-Major sârb.
În iulie 1914 se întorcea acasă din vacanță; a fost făcut prizonier în stația de cale ferată ungară Kelenfoeld. Mai mulți polițiști au pătruns în compartiment și l-au somat să se predea. Generalul a scos pistolul și a încercat să se sinucidă, în vreme ce fiica sa țipa îngrozitor. A fost dezarmat și predat comandamentului pieței Budapesta. Până la urmă i s-a permis să se reîntoarcă acasă

noi unei noi cenzuri, care prelungește predarea lor cu câte șapte-opt ore, așa că în mod natural știrile cuprinse în ele devin tardive [...] Nu înțelegem de ce telegrama sosită la orele 1 și 55 se trimite spre traducere abia după două ore și de ce traducerea acestei telegrame de șapte rânduri trebuie să dureze cinci ore [...] După cât suntem informați, aceste întârzieri se datoresc în mare parte faptului că funcționarii însărcinați cu controlul acestor telegrame nu cunosc limba ungară, în care ne sosesc acum parte din știri, și sunt siliți să recurgă la ajutorul particularilor și dicționarelor pentru traducerea lor [...] Cum întârzierea provine și din faptul că telegramele trebuie trimise întâi la biroul presei din Ministerul de Interne, de unde se reîntorc la Poștă pentru a fi predate ziarelor, se impune ca cel puțin acum funcționarul însărcinat cu controlul acestor telegrame să fie în permanență la poștă.”

Tensiunea acelor zile este redată și de Take Ionescu. „Din îndemnul lui Brătianu am plecat la Sinaia. Nu voi uita acele zile. De dimineața până seara stăteam la Castelul Peleş în camera rezervată acolo prim-ministrului. Împreună cu mai mulți colegi, de obicei Antonescu, Angelescu și Radovici, așteptam știrile. Zeci de telegrame soseau la fiecare moment de la agenții, de la legațiile noastre de pretutindeni. Bietul Constantin Brătianu amățise cifrând și descifrând. Brătianu venea și ieșea. Stătea ceasuri

Kaiserul trece în revistă trupele

Președintele Franței Raymond Poincaré și țarul Nikolai I, în timpul vizitei făcute de primul în Rusia, în iulie

speră în ajutorul Rusiei. A doua zi, ediție specială, care anunță: mobilizare parțială în Austro-Ungaria; Rusia este pentru menținerea păcii. În ediția normală a ziarului din aceeași zi, pe prima pagină, dreapta jos, evident cules după închiderea ediției, tronează titlul: *Războiul izbucnește*. „Telegramele sosite până la ora când închidem această pagină a ziarului nostru ne anunță că Serbia a respins cererile Austro-Ungariei și a decretat mobilizarea generală a armatei. Baronul Giesl, ministrul Austro-Ungariei, a părăsit Belgradul. Odată cu întreruperea relațiilor diplomatice, intervine starea de război și poate că în momentul când vor apare aceste rânduri tunurile amuțite după pacea de la București vor bubui din nou.” Din pagina a treia, cititorul află: Rusia va interveni pentru prelungirea termenului acordat Serbiei ca să răspundă cererilor Austro-Ungariei. În Franța, până acum opinia publică nu s-a manifestat nici pentru, nici contra Serbiei.

În cercurile diplomatice de la Sinaia circula versiunea că Austro-Ungaria ar fi acordat, la intervenția Rusiei, o prelungire cu 24 ore a termenului, care însă este insuficientă. Peste alte două pagini, știri și mai alarmante: zvonul de ieri că Serbia a acceptat cererile Austro-Ungariei și războiul este evitat ar fi fost rezultatul nehotărârii din cercurile conducătoare sârbe, nehotărâre ce s-ar fi risipit după sosirea telegramelor cifrate de la Petersburg

potrivit căreia Rusia și Franța susțineau Serbia. Ultima oră: „Războiul izbucnește. Serbia a respins cererile Austro-Ungariei [...] La Belgrad s-a decretat mobilizarea generală [...] Rusia a afirmat că nu poate rămâne indiferentă. La Budapesta, răspunsul negativ al Serbiei a fost primit cu entuziasm. Deși era o ploaie torențială, străzile erau pline de oameni. La ora 20.00 muzicile militare au intonat *Marșul lui Radetzky*. Când mulțimea a trecut prin fața Cazinoului, ferestrele acestuia au fost iluminate, iar cei dinăuntru au fluturat batistele către mulțimea care mășșăluia.

La Viena, o mare mulțime aștepta la stația centrală de telegraf răspunsul Serbiei. Când a sosit vestea ruperii relațiilor diplomatice, mulțimea a salutat-o cu entuziasm. Ambasadorul Germaniei la Paris a declarat că țara sa va sprijini Austro-Ungaria.”

A doua zi, 27 iulie, *Universul* scoate o nouă ediție specială. *Acțiunea puterilor pentru localizarea conflictului. Astăzi se hotărăște de va fi pace sau război. „Până la ora când punem sub presă ziarul n-a început încă să bubuie tunul în Serbia și nu s-a produs nicio conflagrație armată. Speranța că războiul va fi evitat crește. Unele ziare au publicat știrea că Guvernul României ar fi adresat o notă puterilor europene. Știrea nu corespunde realității. Întrebați de unii miniștri acreditați pe lângă regele Carol I care va fi atitudinea României, atât ministrul Afacerilor Străine, cât și prim-ministrul au răspuns că România va păstra neutralitatea.”*

Ediția curentă a *Universului* anunță: *Starea de război între Serbia și Austro-Ungaria*. Conte Berchtold a adresat reprezentanților Austro-Ungariei din străinătate o notă circulară prin care îi roagă să comunice guvernelor pe

Berlinezi se îndreaptă către centrele de recrutare

trădătorul idealurilor noastre, cel care vânduse țara barbarilor germani. În timpul manifestațiilor, s-au pus pe grilajul palatului din Calea Victoriei pancarte cu lozincă «Palat de închiriat».

Deocamdată, B.G. Assan, președintele Uniunii morarilor, atrage atenția autorităților că rezervele de grâu ale Bucureștilor nu asigură decât o lună în caz de blocadă a orașului. Nici generalul Averescu nu crede că măsurile luate de autorități sunt cele mai potrivite. „Măsurile militare luate la noi fac să se creadă că ne zbatem în nehotărâre. Se cheamă pe rând contingente sub arme fără a se ști în ce scop. Mobilizarea nu se va accelera cu această măsură, de altfel mobilizarea trecută a dovedit că nu completarea efectivelor cu oameni a lăsat de dorit sau a pricinuit greutăți, ci rechizițiile. Chemarea oamenilor înainte de vreme nu face decât să enerveze lumea și să dea loc la cheltuieli absolut nefolositoare!”

Aflată pe drumul de întoarcere din Germania, Sabina Cantacuzino, sora lui Ion I.C. Brătianu, povestește: „Compartimentul nostru rezervat de șeful gării și păzit de doi impiegati era luat cu asalt [...] Era ultimul tren spre România și încă numai până la Cernăuți, unde se lega de cel pornit din Berlin cu aceeași destinație. Acolo se afla un *sleeping car* [vagon de dormit – n.n.] Printre călători era Waldhausen, ministru german la București, von der Goltz, atașatul la Sofia, și fiul lui von der

Goltz, Pașa; în compartimentul de alături erau feciorii lor respectivi. Se făcură că nu înțeleg vorbele mele și începură a-mi vorbi despre război: Închipuiește-ți că belgienii ne-au atacat la Liège ca francitiori! Ne-au împuțat din case! Mi se spusese tocmai violarea Belgiei; indignată, îi răspunsei repede și categoric: Și ce doreai să faci? Intraserăți în țara lor fără declarație de război? De s-ar întâmpla așa ceva la noi nu numai bărbații s-ar apăra cum ar putea, dar noi femeile am arunca pe ferestre apă fierbinte, pietre, am otrăvi fântânile și puțurile. Domnule ministru, femeile dvs. n-ar face tot astfel? Se uita la mine speriat, și de vorbele mele, și de flăcările ce-mi ieșeau din ochi, și nu răspunse nimic.

Dar aflând că în același tren, venind de la Londra și Berlin, era Take Ionescu care nu mai găsisse pat, alergai la el ca să aflu cele petrecute. Vom asista la dărâmarea civilizației moderne, îmi zice. Precum romanii au distrus Grecia, tot astfel Germania va distruge Franța. Dar Anglia, ce face Anglia? Anglia nu se mișcă, vin de la Londra. Sunt decizi să nu se amestece. Dar noi? Ce facem? Noi nu putem fi decât de partea învingătorului, și învingătorul va fi Germania. Sunt îndurerat, dar nu putem face altfel.”

Sfatul cel înțelept îl dă o ediție specială a *Universului*, din 1 august: „Datoria tuturor românilor, în aceste momente de extremă gravitate, când un vânt de nebunie băntuie bătrâna Europă, datoria tuturor românilor este de a fi calmi și liniștiți, a uita orice nemulțumire personală de natură a-i dezbină și a sta cu toții strânsi uniți în jurul Tronului și factorilor răspunzători pentru ca aceștia, biziindu-se pe unanimitatea conștiinței naționale, să poată examina cu sânge rece situația extraordinară de critică și lua măsurile cele mai potrivite pentru existența statului nostru și apărarea intereselor sale vitale, pe care apoi toți românii, într-un singur gând și într-un singur suflet, să le urmeze fără șovăire, cu bărbăția și tăria de credință pe care românii le-au avut totdeauna și în toate împrejurările. Sus inimile! Dumnezeu cel Atotputernic, care ne-a ocrotit în curgera atâtor veacuri de restriște, să fie cu noi și în acest moment suprem!”

Grupaj realizat de
Cristina PĂIUȘAN-NUICĂ,
Theo STĂNESCU-STANCIU,
George DAMIAN,
Dorin MATEI

„Pe aici nu se trece!”,
versiunea din revista franceză *L'Illustration*

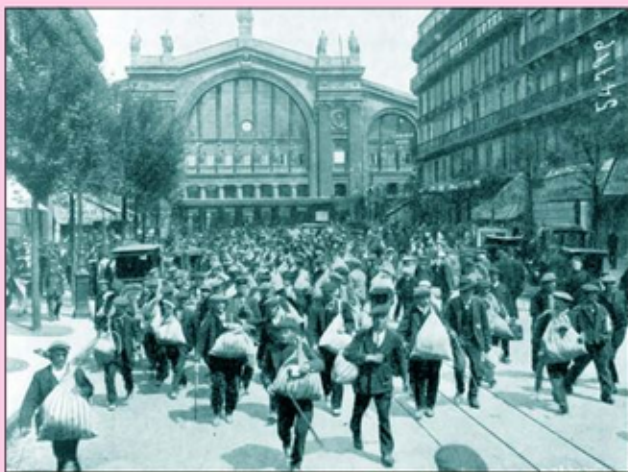
întregi cu regele Carol, apoi se urca sus la noi, era frământat cum cred că nu l-am mai văzut niciodată de atunci. Treceam prin alternative de speranță și descurajare. Eu mai păstram oarecare nădejde. Brătianu era convins că mergem cu pași siguri și rezeși spre războiul general. Restul se știe, este de domeniul istoriei universale: declarația de război a Austriei, solidarizarea Germaniei cu ea, mobilizarea rusească, sforțările desperate ale lui Sir Edward Grey [ministrul de Externe britanic] și a celor de la Paris de a salva pacea lumii printr-un arbitraj, refuzul Berlinului, violarea neutralității Belgiei, intrarea în acțiune a Angliei.

De acum încolo, știrile se succed cu repeziciune, într-un singur sens: La Moscova, mii de manifestanți strigă „Trăiască Serbia!”, „Trăiască Franța!”, Germania a notificat Rusia că dacă mobilizează, va mobiliza și ea; la Berlin s-au organizat asociații 28 de înfruneri socialiste în contra războiului, la care s-a strigat: „Jos războiul!”, dar li s-a răspuns cu „Trăiască Germania! Trăiască Austria!” și s-au intonat cântece patriotice.

Manifestații sunt și la noi. „Asară [30 iulie n.n.], la sala «România muncitoare», s-a desfășurat o întrunire socialistă. Poliția a avertizat pe organizatori că nu se permite nicio mișcare de stradă. La terminarea întrunirii, domnii Pop și Cristescu au asigurat pe domnul Cantunari, directorul Poliției, că muncitorii se vor duce acasă și așa i-au și sfătuit la ieșirea din sală. Doar că aceștia, de parcă se vorbiseră, s-au strâns în fața Ateneului Român, pe Calea Victoriei, unde poliția nu se afla. În frunte cu câteva femei, au format un cortegiu respectabil, de câteva mii, și au pornit spre bulevard, cântând Internaționala și strigând: «Jos războiul!».” Au fost trimise o companie de infanterie și un detașament de jandarmi pedestri pe urmele lor. Armata a ajuns pe manifestanți în Piața Teatrului și au mers o vreme alături. „Contrastul era pitoresc. Alături de muncitori, care cântau Internaționala și strigau «Jos războiul!», mergea armata în coloană de marș, ca și cum s-ar fi înfrățit și ar fi manifestat împreună. Situația era falsă și se bănuia că are să se întâmple ceva.” Coloana a înaintat apoi pe Bulevardul Academiei. Lumea de prin grădini se strânsese pe trotuar. Unii îi fluierau și câțiva bărbați au vrut să organizeze o contramanifestație. „Datorită

cumințeniei publicului, încercarea celor câțiva domni nu a reușit”. Compania de infanterie le-a interzis accesul mai departe de statuia lui Mihai Viteazul. Au luat-o atunci la stânga, pe Smârdan. Jandarmii i-au închis într-un careu, între strada Doamnei și Banca Națională. S-a iscat o încăierare gravă. Un detașament de jandarmi călări aflat pe strada Doamnei a șarjat spre Calea Victoriei, dar nu erau manifestanți acolo, ci doar oameni care ieșeau de la cinematografe. S-a produs o panică de nedescris. Multe doamne au leșinat, mulți domni s-au întors acasă fără pălării.

Constantin Stere se întreabă în *Universul* din 2 august: „Strigătele de «Jos Austria!», care se aud de câteva zile în Capitală, mă silesc să pun o întrebare ziaristilor și manifestanților care le lansează: își dau ei seama că «Jos Austria!» înseamnă în realitate «Sus Rusia!»? Rusia nu urmărește decât drumul către Dardanele, care trece prin Viena. Și după ce și-l va asigura, ne va transforma în gubernii.” În volumul de *Amintiri*, Zoe Cămărășescu ne arată care era starea de spirit generală: „Intrarea germanilor în Belgia a stârnit un acces de indignare în lumea întreagă. Incendierea bibliotecii din Louvain, act de vandalism, înaintarea acelei mașinării de război care amenința Franța au aprins patimile politice în proporții uluitoare. Strada, într-un avânt de naționalism îndreptat spre «frații noștri din Ardeal», căuta să lovească în germani prin tot felul de ofense aduse regelui. Trecutul era șters. Suveranul nu mai era decât străinul, neamțul, venit în țara noastră ca să se îmbogățească,

Reverșiști francezi în fața Gării de Nord din Paris

La 30 iulie, regele Carol I îi vorbește iarăși ministrului plenipotențiar Czernin despre imposibilitatea respectării tratatului secret de alianță, aducând acum în prim-plan argumentul amenințării pe care o reprezenta flota rusească din Marea Neagră, care „ar distruge Constanța și ar debarca trupe acolo. România ar fi, așadar, învinsă și apoi în țară ar izbucni imediat revoluția”. Obiecția lui Czernin că toate aceste eventualități existau și pe vremea când s-a încheiat tratatul a rămas fără efect.

Stâncea dintre București și Viena

Deci înainte de Consiliul de Coroană din 3 august regele Carol anunțase deja la Viena și Berlin neutralitatea țării în războiul care tocmai se declanșase. Imposibilitatea participării României la război alături de Puterile Centrale o hotărâse și guvernul înainte de Consiliul de Coroană. În seara zilei de 28 iulie – Ion I.C. Brătianu convoacă un Consiliu de Miniștri la vila lui Emil Costinescu (ministru de Finanțe) de la Sinaia. Le pune tuturor întrebarea: ce facem? Membrii Cabinetului răspund printr-o altă întrebare: ce legături existau între România și Puterile Centrale? Prim-ministrul răspunde la rândul-i că nu știe (în realitate știa, după cum știau într-o măsură mai mică sau mai mare toți cei prezenți), dar indiferent dacă exista sau nu o alianță, toți au fost de acord că față de chestiunea românilor din Ardeal și față de sentimentul public regatul nu putea să ia armele alături de Austro-Ungaria.

Bernhard von Bülow,
ministrul Germaniei la Roma,
afla de la...

Alăturarea României la Tripla Alianță (Germania, Austro-Ungaria și Italia) în 1883, reînnoită de mai multe ori după aceea, fusese justificată de izolarea diplomatică a României după Conferința de la Londra, din martie 1883, în chestiunea Dunării, și de intențiile foarte ofensive ale Rusiei în zona balcanică. Tripla Alianță era singurul grup de puteri pe care guvernul de la București se putea rezema. Evident că asupra românilor din Ardeal, Banat, Bucovina se opunea *ab initio* la o alianță cu asupritorii lor, dar înainte de a întări elementul românesc subjugat, trebuia salvată existența României neatârnată, căci numai în jurul ei se putea realiza, când împrejurările ar fi îngăduit-o, unirea tuturor de același neam.

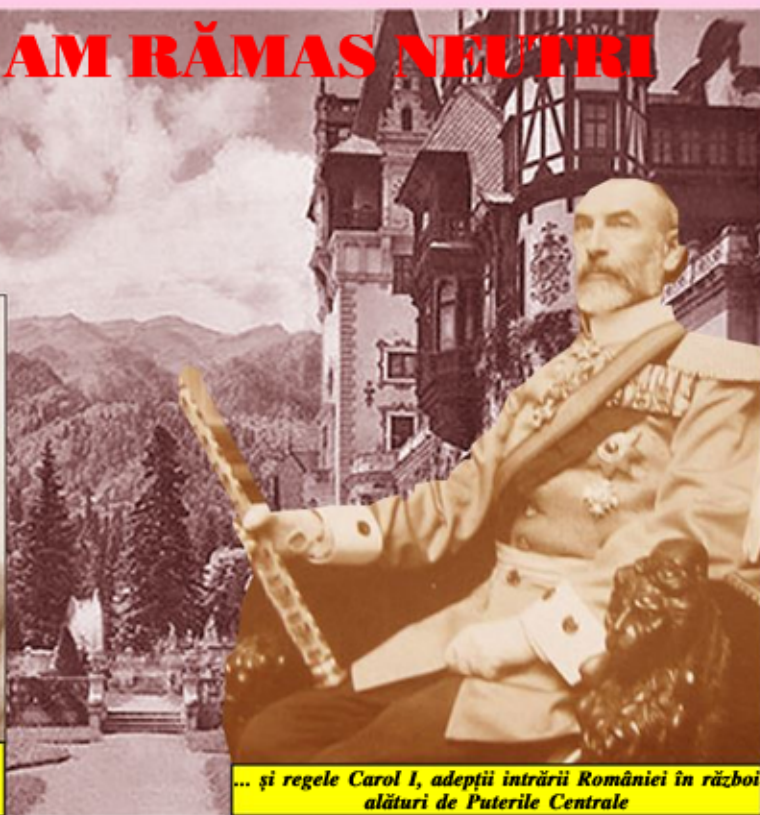
Alianța trecuse prin momente dificile, îndeosebi în 1892-1894, cu mișcarea memorandistă (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1978), sau în 1912-1913 (*Magazin istoric*, nr. 7-8/1993), dar rezistase

totuși, factorii care o susțineau fiind mai puternici decât aceia care o contraindicau. Ceea ce erodase continuu această alianță era chestiunea românilor transilvăneni. Ottokar Czernin recunoștea că ea stătea „ca o stâncă uriașă între Viena și București”. Căci după 1883 asuprirea „fraților de peste Carpați” sporise până într-atât, încât de cele mai multe ori de Austro-Ungaria se putea vorbi mai curând ca despre un stat vrăjmaș, nu aliat. Politica de deznăționalizare a guvernanților maghiari pusese în aceste relații multă dezlănțuire pasională, cu greu stăpânită. Căci dacă statul român nu putea decât să se gândească la acea Dacie politică, realizarea ei fiind în funcție de împrejurări generale-europene, el nu putea, pe de altă parte, să se dezintereseze de soarta românilor de dincolo. „Avem noi, românii din România dunăreană, cel mai mare interes ca frații noștri de peste Carpați să trăiască și să înflorească, pentru că din viața lor se întărește însăși a noastră viață; pentru că înflorirea lor umple de miresme grădina întregului neam, scria A.D. Xenopol în septembrie 1911. Noi ținem ca să rămână români și pentru a-și apăra firea și limba lor le trimitem de peste munți toată inanimarea ce ne stă în putere”. Cu alte cuvinte, „asigurarea naționalității” de care vorbea M. Eminescu în 1876, în remarcabilul său articol *România și Austro-Ungaria*. Și marele istoric folosea cuvintele revoluționarului maghiar L. Kossuth, care scria în 1848: „A pierde naționalitatea este a muri ca popor. De aceea naționalitatea și

DE CE AM RĂMAS NEUTRI

*Ottokar Czernin,
ministrul Austro-Ungariei
la București...*

*... și regele Carol I, adeptul intrării României în război
alături de Puterile Centrale*

Prof. univ. dr. ION BULEI

Decizia României de a rămâne neutră la începutul Primului Război Mondial e luată în fapt înainte de Consiliul de Coroană de la Sinaia, din 3 august 1914. Principalul factor de conducere al politicii externe românești, regele Carol I, îi declara lui Ottokar Czernin, ministrul Austro-Ungariei la București, la 27 iulie 1914, că, în cazul unui război cu Rusia, cu greu s-ar putea conta pe sprijinul României, deoarece Rusia va răsturna guvernul austrofil de la Sofia și va aduce la putere unul rusofil, iar acesta din urmă ar avea grijă imediat ca armata română să fie ocupată la frontiera cu Bulgaria. În același timp, afirma regele, chestiunea românilor din Transilvania a stârnit în așa măsură opinia publică din România împotriva Ungariei, încât o colaborare a celor două armate era aproape imposibilă. „Regele – scrie Czernin lui Berchtold, ministrul de Externe austro-ungar – m-a asigurat că dacă ar putea să-și urmeze chemarea inimii, armata sa ar lupta necondiționat de partea Triplei Alianțe, dar așa nu se poate, de un an de zile s-au schimbat așa de multe, încât nu mai este în stare să respecte tratatul” (Tratatul României cu Puterile Centrale din 1883; **Magazin istoric**, nr. 2/2004).

Însărcinatul cu afaceri german în România, contele Waldburg, cere audiență la Palat. Dar regele îi spune și lui că nu poate respecta pe deplin tratatul de alianță împotriva Rusiei, că ar putea mobiliza cel mult două corpuri de armată. Restul armatei îi era necesar îm-

potriva Bulgariei. Diplomații Puterilor Centrale nu reușesc nici să-l determine pe regele Carol I să dea publicității Tratatul secret de alianță din 1883, pentru că, spunea el, nu poate să-și respecte obligațiile asumate atunci. Regele Carol putea garanta doar „neutralitatea strictă a

României”. Aceluiași Waldburg regele îi declară, la 29 iulie, că „sprijinirea Austriei este foarte problematică” și, o zi mai târziu, la cererea fermă de publicare a tratatului secret, regele se mulțumește să răspundă că se va sfătui cu primul său sfetnic.

pentru România, care avea de realizat idealul ei național. „A rămâne neutrali până la sfârșit – scria istoricul A.D. Xenopol – înseamnă a face o politică de iepuri. A lăsa să treacă acest moment, *unicul pe care istoria ni-l pune la îndemână*, pentru a ne rotunji statul cu rășchiratul nostru neam, *este a ne arăta nevrednici de a ne număra printre popoare*; căci un popor trăiește doar nu numai ca să mănânce de azi pe mâine, ci ca să îndeplinească un ideal pe pământ, și mai mare și mai îndreptățit ideal ca cel al poporului român e greu de întâlnit pe lume”.

Hotărârile Consiliului de Coroană sunt comunicate Vienei și Berlinului de către prim-ministrul Ion I.C. Brătianu. El precizează că nu exista *casus foederis* (motiv de război) pentru România, că ea nu putea participa la un război la declararea căruia nici nu fusese consultată. Totodată, pentru a nu indispuie prea tare cancelariile celor două imperii cu care semnase Tratatul din 1883, Ion I.C. Brătianu declară că România renunța la o prevedere din Protocolul secret al Păcii de la București din 10 august 1913, care nu admitea o intervenție militară a Bulgariei contra Serbiei, ceea ce nu era un gest amical față de Serbia, dar era față de Austro-Ungaria. La fel erau și măsurile militare luate de guvern pentru asigurarea granițelor, care acopereau și frontierele Austro-Ungariei pe mai multe sute de kilometri, ceea ce permitea Austro-Ungariei să poată retrage de pe frontul sârbesc câteva corpuri de armată „în număr egal cu cele pe care România ar fi putut să le trimită la Prut. În plus, aceasta ar fi singura

Leopold von Berchtold,
ministrul de Externe
austro-ungar

modalitate de a se asigura față de Bulgaria”. Brătianu spera că gestul României va fi considerat unul „în concordanță cu relațiile prietenești” ale României cu Puterile Centrale.

O broșură anonimă, inspirată însă de cercurile oficiale române, arăta motivele pentru care România nu putea să aplice tratatul său de alianță defensivă cu Tripla Alianță: Austro-Ungaria a început un război ofensiv contra Serbiei, pe când tratatul nostru era defensiv; se desființa Tratatul de la București, în care se recunoștea pentru prima oară dreptul statelor din Orientul Europei de a hotărî singure de soarta lor; războiul început de Austro-Ungaria era un război de negațiune a dreptului naționalităților. „Ar fi fost un ajutor pe care îl dăm azi pentru a sugruma pe frații noștri și pentru a primejdui mâine existența statului nostru; [...] nu numai că am fi fost complici ai propriei noastre deznaționalizări, dar am fi renunțat pentru totdeauna, ceea ce era și mai grav, la

În volumul Amintiri, apărut la Casa Editorială Ponte, în anul 2012, Zoe Cămărășescu, fiica lui Zoe Bengescu, doamna de onoare a Reginei Elisabeta, rememora momentele de la Sinaia, de după Consiliul de Coroană.

E.D.

Ionel Brătianu, președintele Consiliului de Miniștri, care pornise în clipă atât de grele pentru o guvernare lungă, ce depășea poate în gravitate prevederile sale politice, a avut prudența să-l menajeze și pe suveran, și partidele politice adverse.

Așa l-am întâlnit [pe Carol I], prima oară după moartea mamei, într-o dimineață, ieșind de la regină. Se întorcea dintr-una din plimbările sale zilnice prin pădure. În clipa în care ne-a văzut, s-a oprit. I s-au urcat lacrimile în ochi. Întinzându-ne cele două degete subțiri, s-a aplecat peste capetele noastre și ne-a sărutat. Nici un cuvânt nu venea din nicio parte, decât sunetul înăbușit al plânsului reținut [...]

Într-o zi, la masa la care lua parte Peleșorul cu invitații săi, alături de oaspeții obișnuiți ai Peleșului, vorbindu-se despre cruzimile războiului, regina, cu ochii pierduți într-o viziune poetică, a spus tare: „Toutes les nations devraient faire une grande hora et monter vers le ciel”. [Toate națiunile ar trebui să facă o horă mare și să urce astfel spre cer]. Într-o tăcere de mormânt au căzut, răspicat, cuvintele regelui: „Ach! Unsinn, Elisabeth” [Ah, ce absurditate, Elisabeta!].

limba sunt mai scumpe decât libertatea; căci libertatea pierdută se poate recăștiga, dar naționalitatea niciodată". Și firește, A.D. Xenopol nu înțelegea de ce ceea ce era așa de prețios pentru unguri ar fi fost fără valoare pentru români. În mai multe rânduri regele Carol avertizase Berlinul că nu va mai putea ține alianța dacă ea era condusă de la Viena și germanii nu interveneau pentru a modera politica de maghiarizare forțată din Transilvania.

Petre P. Carp, cel mai înfocat sprijinitor al alianței, alături de D.A. Sturdza și după rege, se vedea silit să-i spună reprezentantului Germaniei, prințului Bernhard von Bülow, în aprilie 1914, la Roma: „România s-a unit cu Tripla Alianță numai în credința că conducerea acesteia va rămâne în mâna Germaniei, căci între România și Austro-Ungaria există contraste prea puternice. Astăzi avem în România, ca și în Italia, impresia că conducerea Triplicei a alunecat de la Berlin la Viena. România va urma cu greu, în caz de complicații războinice, o Triplice dirijată de Austria. Eu voi rămâne credincios Germaniei; însă dacă în caz de război conducerea Triplei Alianțe va fi la Viena, după cum pare astăzi, eu voi rămâne singur". Așa a și fost.

Un rege, o ultimă speranță

La Consiliul de Coroană din 3 august regele va încerca totuși să impună și un alt punct de vedere decât cel al menținerii neutralității: alăturarea de Puterile Centrale în război. „Trebuie să hotărâm ce cale să urmărim.

... P.P. Carp, în 1914,
că acesta se temea
să nu rămână singurul
sprijinitor al Germaniei

Am în vedere în primul rând, ca posibilitate neutralitatea, dar istoria dovedește că țările care rămân neutre într-o conflagrație generală sunt reduse la o poziție de plan secund și îndepărtate de la deciziile luate la încheierea păcii. România nu merită să fie expusă unei asemenea umiliri. Cealaltă ipoteză posibilă este a ne pronunța pentru una sau alta dintre grupările aflate în război. Mă îndoiesc ca țara dorește să ne plasăm de partea Rusiei". Îi urmează la cuvânt Theodor Rosetti, P.P. Carp, Alexandru Marghiloman, Ion Grădișteanu, Take Ionescu, M. Pherekyde, Em. Costinescu, Ion I.C. Brătianu, Ion Lahovari, V.G. Morțun (în ordine în care au intervenit).

Sunt și dispute între vorbitori. În timpul uneia dintre ele, ai cărei protagoniști au fost P.P. Carp și Ion I.C. Brătianu, sosește o telegramă de la Roma. Era știrea oficială a neutralității Italiei. Toți vorbitorii, cu excepția lui P.P.

Carp, cer păstrarea neutralității (argumentația juridică o dă cel mai bine A. Marghiloman).

La sfârșitul dezbaterilor, cei prezenți votează. O intrare în război de partea Puterilor Centrale e votată de regele Carol și de P.P. Carp. Toți ceilalți sunt pentru neutralitate. Nu este folosit termenul de neutralitate, ci acela de expectativă armată. „Si nu vom părăsi expectativa decât mergând contra Rusiei; după declarația unanim admisă a dlui Emil Costinescu", cum îi relatea Carol I lui C. Stere vorbele spuse la sfârșitul discuțiilor din Consiliu pentru a mai îndulci amărăciunea suveranului.

A fost și momentul când s-a ridicat în Consiliu problema Basarabiei. Nu era normal ca România să pună problema acestei provincii românești? Dacă România nu mergea cu Antanta în război, pentru că nu putea sări dintr-o dată dintr-o alianță într-alta, trebuia oare uitat că români erau peste tot în jurul statului român independent? O scurtă discuție pe marginea Basarabiei, în care această provincie e asemănată cu Alsacia și Lorena, nu face decât să pună o dată în plus în evidență că idealul național românesc era văzut în acel moment (într-un cadru de priorități) în primul rând ca unul adunând laolaltă pe românii din Regat cu aceia din Ungaria și Austria.

Consiliul de Coroană se declară unanim de acord că România nu va merge cu Rusia. Așa cum nu mergea nici cu Austro-Ungaria. Deocamdată, țara rămânea de veghe. Dar era limpede că neutralitatea era o soluție de moment, și nu o politică

Louise de Bettignies, spioană și eroină a Marelui Război, o carte apărută cu acest titlu anul trecut la Paris, în Editura Tallandier (256 de pagini), a făcut cunoscută – pentru cine nu auzise de ea sau a încercat să reconsidere pentru cine avea o părere formată – o tânără franțuzoică moartă în septembrie 1918, la numai 38 de ani, într-un spital german din Köln, după ce refuzase să-și trădeze camarazii. Presa franceză de profil a comentat că biografia acestei „Joane d’Arc a Nordului”, semnată de doamna Chantal Antier, doctor în istorie, se citește aproape ca un roman, pentru că descrie viața captivantă a unei fete rebele, născută într-o familie cuminte, de origine belgiană, care în copilărie, catolică ferventă, se visa călugăriță, dar al cărei parcurs a fost răsturnat de marele conflict mondial început în 1914.

Aceeași fervoare pe care o pusese în ideea comuniunii cu Dumnezeu, Louise a deplasat-o asupra patriei sale, optând pentru o existență plină de pericole. S-a vorbit și despre o decepție în dragoste care ar fi făcut-o să se gândească la călugărie, pe ea, o fată atât de cultivată și de modernă, plină de viață. Era o fire sportivă, călărea, înota, făcea la drum lung, calități ce o anunțau pe viitoarea agentă de spionaj. Sub pseudonimul Alice Dubois, Louise de Bettignies a condus o rețea de informații militare – de „rezistență”, cum i se va spune în Al Doilea Război Mondial – formată din 80 de persoane, bărbați și femei de toate condițiile sociale, luptând pentru țara ei cotoplită de nemți, dar în contul aliaților britanici. Între Biroul 2 francez, care o abordase inițial, și Intelligence Service ea preferase să lucreze pentru englezi.

AGENTĂ SECRETĂ LA VREME DE RĂZBOI

FLORENTINA DOLGHIN

- Și porumbeii voiajori pot fi „interceptați”
- Trebuia să devină guvernanta copiilor lui Franz Ferdinand
- Orașul apărat cu un singur tun
- Colaborarea cu „Doamna Albă”
- Salvatoarea vieților a 1.000 de soldați britanici
- Avertismentul de la Verdun, ignorat de francezi
- Din prea multă încredere

Oare câți dintre acești militari francezi, fotografiați înainte de bătălia de la Verdun, ar fi putut fi salvați, dacă informațiile oferite de Louise Marie Jeanne Henriette de Bettignies, alias Alice Dubois (dreapta) ar fi fost luate în calcul de francezi

unitatea neamului nostru, dăruind un ideal, ce nu l-am creat, ci l-am moștenit și pe care nu aveam dreptul a-l distruge“.

Neutralitatea României e sinonimă cu cea a Italiei. Motivată la fel juridic (nici Italia, nici România nu sunt informate de Austro-Ungaria cu privire la intențiile sale, iar declarația de război adresată Serbiei nu era urmarea unui *casus foederis*). Nici în Italia, nici în România Parlamentul nu a fost consultat în privința atitudinii țării față de războiul declanșat în Europa. De altfel era, ca și Parlamentul italian, în vacanță și rămâne în afara sferei decizionale. În toată perioada neutralității Parlamentul, rar convocat, a avut un rol minor în definirea poziției țării. Aceasta va mări distanța dintre masa mare a alegătorilor și reprezentanții politici.

Și războiul începe

Imperiul Habsburgic, amenințat de o revoluție internă și de naționalismul sârb, contagios, în speranța că va face doar un război limitat, alege calea pedepsirii Serbiei, cu toată amenințarea intervenției rusești. Dar Austro-Ungaria nu acționează înainte de a cunoaște punctul de vedere al Germaniei. La 5 iulie 1914, a

I.I.C. Brătianu și generalul Mărdărescu, în caleașcă

două zi după înmormântarea lui Franz Ferdinand, contele Hoyos, trimisul împăratului Franz Joseph, cere audiență la Wilhelm al II-lea. Wilhelm al II-lea consideră sosit momentul unei acțiuni contra Serbiei. Această asigurare dată de Germania Vienei este esențială. Austria știe de acum înainte că acțiunea ei, inclusiv un război limitat contra Serbiei, are susținerea deplină și întreagă a Berlinului.

Începutul Primului Război Mondial aici stă, în această înțelegere dintre Viena și Berlin cu privire la atitudinea față de Serbia. Argumentul unui război limitat e cel mai mult întrebuințat. Termenii cu care se judeca totul erau ai

secolului al XIX-lea. Erau termenii conceptului de „concert al națiunilor“. „Națiunile“ erau, desigur, doar marile puteri. Primul Război Mondial începe și e declanșat de marile puteri, fără consultul statelor de importanță secundară sau al micilor state. Nici de o parte, nici de

alta. 30 iulie – mobilizare generală în Rusia, noaptea de 30 spre 31 iulie – mobilizare în Austro-Ungaria, 1 august – mobilizare generală în Franța și în Germania, declarația de război a Germaniei contra Rusiei, 2 august – ultimatumul Germaniei către Belgia și intrarea trupelor germane în Belgia, 3 august – declarația de război a Germaniei adresată Franței, 4 august declarația de război a Angliei către Germania, ca urmare a călcării neutralității Belgiei.

Totul începe, cum scrie istoricul francez François Cochet, ca o politică de „risc asumat, dar rău calculat“. Principala responsabilă a provocării tragediei pare a

fi Austro-Ungaria, dar ea nu s-ar fi mișcat dacă n-ar fi fost susținută de Germania, care se baza pe faptul că Rusia nu va interveni. Calcul greșit. Cascada își pornise revărsarea. Responsabile sunt toate aceste mari puteri. Chiar dacă nu în mod egal. ■

Regele Ferdinand și regina Maria, cuplul regal care avea să conducă România în anii războiului

declinat oferta și în 1914 s-a întors în Franța. A tras la un frate, la Bully-les-Mines, unde se stabilise și mama lor, și în curând s-a operat de apendicită. În august, când a izbucnit războiul, s-a dus în grabă la Lille, să-și vadă sora, pe Germaine, al cărei soț, Maurice Houzet, fusese mobilizat. Astfel că intrarea germanilor în oraș a surprins-o acolo. Între 4 și 13 octombrie 1914, apărătorii au reușit să păcălească inamicul și să-i țină piept mai multe zile cu singurul tun de care dispuneau. Bombardamentele intense au distrus mai bine de 2.200 de clădiri și case, mai ales din perimetrul gării.

Louise, la 34 de ani ai ei, împreună cu sora, traversând ruinele orașului, au făcut naveta ducând alimente, apă și muniții soldaților care se opuneau asediatorilor. În spitale tânăra a scris scrisori în limba germană, dictate de nemți muribunzi și adresate familiilor. Sora ei, Germaine, va primi Crucea de Război pentru vitejia de atunci. Totodată, încă de la începutul ocupației germane, Louise a transmis mesaje ale locuitorilor din Lille, oraș ocupat, compatrioților lor rămași liberi. Lille era principala placă turnantă germană în acea parte a Frontului de Vest.

In mare grabă tânăra a efectuat o călătorie în Anglia, unde sângele rece, inteligența, determinarea și cunoașterea germanei și englezei i-au convins pe responsabili Intelligence Service să-i propună colaborarea. Englezii i-au alocat sume de bani pe care francezii nu i le

Rupprecht de Bavaria

puteau pune la dispoziție. Și-a luat ca nume conspirativ Alice Dubois și a urmat cursuri de pregătire pentru misiuni de spionaj în Marea Britanie: a învățat cum să folosească codurile, cum se desenează un plan, cum se strâng și se transmit informațiile.

Având multe relații, și-a format o echipă bună, care supraveghea trenuri, repera amplasamentele bateriilor de tunuri, ale depozitelor de muniții, pozițiile punctelor de comandă, asigura trecerea soldaților aliați spre Olanda. Misiunea ei era de culegere și centralizare a informațiilor privind operațiile armatei germane, care, via „Doamna Albă”, o altă rețea de informații din Belgia, erau transmise britanicilor prin Olanda, rămasă neutră. Se estimează că în cele nouă luni de activitate plină (ianuarie-septembrie 1915), Alice Dubois a salvat viața a mai bine de 1.000 de soldați britanici. Rețeaua ei a semnalat ziua și ora exactă a trecerii prin Lille a trenului imperial purtându-l pe moște-

nitorul tronului german în vizită secretă pe front. Două avioane britanice l-au reperat și bombardat, dar au ratat ținta. Comandamentul german nu putea înțelege ce se întâmplă în acești „blestemați” de 40 de km (ținuți de britanici) dintre cei 700 km de front.

Rețeaua lui Alice Dubois a beneficiat și de competența unui belgian, De Geyter, proprietarul unui laborator de chimie industrială, care realiza acte false. Louise a apelat la persoane care lucrau la căile ferate, la poștași, la conducători auto, aflați mai mult în deplasare decât cu muncă statică – ei puteau face servicii de curierat fără a atrage atenția inamicului –, dar și la oameni obișnuiți cu secretul profesional sau confesional, medici sau preoți. Germanii luaseră încă de la început măsuri represive dure, brutale, pentru a descuraja activitățile de spionaj: condamnări la moarte, pedepse cu munca forțată și ani grei de temniță. Unul dintre ultimele mesaje transmise de Louise a fost anunțul că se pregătește un gigantic atac german în zona Verdun, la începutul anului 1916. Informația a ajuns până la Comandamentul francez, care a refuzat să-i dea crezare.

În activitatea ei Louise de Bettignies, alias Alice Dubois, s-a apropiat de o tânără infirmieră, Marie-Léonie Vanhoutte, mânăta și ea de dorința de a-și ajuta patria. Și-a făcut din ea un fel de locotenent, care a acționat sub numele de „Charlotte”. Cele două tinere au dejucat împreună, cu mult

Aliații aveau stringentă nevoie de informații exacte despre dispozitivul german. De aceea în regiunile ocupate ei au recrutat agenți capabili să culeagă și să transmită informații fiabile. Biroul interaliat de informații avea sediul la Folkestone, în comitatul Kent, și era condus de un ofițer britanic, maiorul Cecil Aylmer-Cameron. El dispunea de date oferite de Birourile 2 francez și belgian. Abia la 26 martie 1918, când generalul Ferdinand Foch a fost numit de premierul Georges Clemenceau generalisim al tuturor armatelor aliate, Biroul de la Folkestone a devenit organismul coordonator unic al tuturor serviciilor de informații aliate. Legăturile între teritoriile ocupate și sectoarele sub control aliat se stabileau folosindu-se cu precădere porumbei voiajori. În cea mai mare parte, demantelarea multor organizații s-a produs în urma interceptării lor. Biroul de la Folkestone superviza două filiale în afara spațiului Regatului Unit, una la Rotterdam, în Olanda neutră, cealaltă la Montreuil-sur-Mer, în zona Pas-de-Calais, în spatele frontului.

Louise Marie Jeanne Henriette de Bettignies, al șaptelea copil al unei familii aristocrate, dar lipsită de avere, s-a născut la 15 iulie 1880 la Saint-Amand-les-Eaux, o așezare din regiunea Pas-de-Calais. Cândva, domeniile Bettignies, menționate în arhive din 1228, se aflaseră în apropierea orașului Mons. Primii membri ai familiei au fost oameni ai robei, notari, avocați, militari, fețe bise-

ricești, dar și artiști, deținători ai unei manufacturi imperiale de porțelanuri și sunt menționați în cronică. În ciuda dificultăților financiare prin care trecea tatăl ei, Louise și-a făcut studiile secundare la Valenciennes. „Era blondă, avea o aparență fragilă, o față mobilă și ochi pătrunzători, ce păreau a iscodi în toate părțile. Nu putea sta locului o clipă”, își amintea, despre vacanțele lor la bunici, un văr, André, cu șase ani mai mic, dispărut târziu, în 1969. „Louise era un spirit viu, hazliu. Era foarte

... și englezoaica Edith Cavell au lucrat și ele pentru britanici și au sfârșit executate de germani

drăguță, foarte inteligentă și făcea adesea dovada unei personalități puternice”, scria doamna Delcourt, o verișoară, colegă de școală, care i-a supraviețuit până în 1977.

În 1898 tânăra a plecat pentru studii superioare, pe care le-a absolvit strălucit, în Anglia, la colegiul Upton (Essex), apoi la Wimbledon și la Oxford. Moartea tatălui a obligat-o însă să se întoarcă acasă, în 1903, unde își va termina studiile la Facultatea de Litere a Universității din Lille, în 1906. Vorbea deja trei

Belgianca Gabrielle Petit...

limbi străine, engleză, germană și italiană. Dar se descurca foarte bine și în rusă, cehă și spaniolă.

S-a angajat învățătoare la Pierrefonds, o comună din Picardia, apoi a mers în Italia, la Milano, ca guvernanta la familia Visconti. În 1906, când se afla în casa acestei familii, a călătorit mult, în lungul și latul Peninsulei. Apoi, în 1911, o găsim în familia contelei Mickiewicz, aproape de Lemberg, în Galiția. Parte din anul 1911 și întreg anul următor și i-a petrecut în casa prințului Carl Schwarzenberg, în castelul acestuia de la Worlick, în Boemia. Apoi s-a mutat la familia prințesei Elvira a Bavariei, în castelul Holesclau, din Austria.

Rupprecht de Bavaria (1869-1955), ultimul prinț moștenitor al Bavariei și el ofițer în timpul Primului Război Mondial, i-a propus să devină guvernanta copiilor lui Franz Ferdinand, moștenitorul tronului Austriei, cel asasinat la Sarajevo. Dar ea a

Copilarie in vreme de razboi

Eveniment

În perioada 13-15 iunie 2014, s-a desfășurat la Bușteni conferința internațională cu titlul „Between the lesson of the past and the Challenges of the future – Între lecțiile trecutului și provocările viitorului”, în organizarea Facultății de Istorie a Universității din București, Societății Științifice Române pentru Cercetări Interdisciplinare (S.S.R.C.I.), Academiei Oamenilor de Știință din România, Universității „Ștefan cel Mare” din Suceava, Universității Creștine „Dimitrie Cantemir”, Muzeului Vrancei și Asociației „Dobrogea – Istorie și Civilizație”, cu parteneriatul Comisiei Naționale pentru UNESCO. Reuniunea a fost găzduită de Centrul de Pregătire pentru Personalul din Industrie.

100 DE ANI DE LA MARELE RĂZBOI

La 100 de ani de la Primul Război Mondial opiniile istoriografiei contemporane despre cauzele conflagrației sunt dintre cele mai diverse. Istoricul britanic Dennis Deletant o citează pe Margaret MacMillan, care reconsideră motivele izbucnirii războiului. În viziunea cercetătoarei, Marile Puteri europene au declanșat o canonadă de decizii, din diferite motive sau interese, care au dus la izbucnirea acestei mari conflagrații, mai ales că exista premisa unui nou conflict limitat ca timp și spațiu, la fel ca războaiele din secolul al XIX-lea. Dacă în abordarea clasică principala vinovată pentru declanșarea războiului era considerată Germania lui Wilhelm al II-lea, istoricii contemporani britanici, în frunte cu Christopher Clark, consideră că nu numai Germania poartă vina, deoarece toate marile puteri erau implicate într-o politică imperialistă paranoică, iar elita europeană care a dorit războiul suferea de o „criză a masculinității”, fiind „somniaț, vigilență, dar fără să vadă nimic, bântuită de visuri, dar oarbă la realitatea groazei pe care avea să o aducă pe lume”.

Au participat la această manifestare: Dennis Deletant (Marea Britanie), Gheorghe Cojocaru (Republica Moldova), Șchiu Hakman (Ucraina), Ema Mijlković (Serbia), Grigor Grigorov (Bulgaria), iar din România Gheorghe Onișoru, Gavril Preda, Dumitru Iacob, Cristian Scarlat, Ion Alexan-

drescu, Andrei Florin Sora, Silviu Miloiu și Nicoleta Ciachir.

Una dintre concluzii a fost cea subliniată de prof.univ.dr. Mihai Retegan: războiul a provocat un număr mare de victime, rezultat atât al luptelor propriu-zise, cât și al malnutriției și diferitelor boli. Marea masă a victimelor războiului au fost bărbați în floarea vârstei, care nu au reușit să-și întemeieze o familie și să aibă copii. Copiii nenăscuți au fost victimele indirecte ale Marelui Război. Efectele demografice ale dispariției unei generații se resimt, poate, până în ziua de astăzi. Cel mai elocvent exemplu este cazul Serbiei, care a pierdut peste 60% din populația masculină între 19 și 49 de ani.

Mihai-Alexandru PIȚIGOI

Participanții la conferință

aplomb, o sumedenie de curse, îndeplinind impecabil misiunile încredințate. De multe ori, străbătând zone de mare risc, Louise a reușit să treacă în Marea Britanie. Impetuoșitatea, puterea de atracție și de a-și impune autoritatea, fascinația pe care o exercita i-au adus mulți complici peste tot și mai ales acolo unde era mare nevoie, în Belgia și la frontieră.

Louise trecea în fiecare săptămână frontiera pentru a-și transmite rapoartele serviciului englez de informații. Și a reușit să iasă din multe, foarte multe situații delicate și periculoase, deși contrașpionajul german era pe urmele ei. Dar mult prea încrezătoare în destinul ei, în această superioritate care îi permisesse să tragă pe sfoară de atâtea ori dușmanul, într-o zi a căzut prostește într-o capcană întinsă de ocupant. Era 20 octombrie 1915. Dar mai înainte a comis două greșeli grosiere, a doua fiindu-i fatală.

Amers să doarmă la Estaimpuis, într-o cameră nu de mult ocupată de „Charlotte“, căreia la 25 septembrie 1915 i se întinsese o cursă de un polițist german ce încercase să pătrundă în rețeaua lui Alice Dubois. Curajoasa „Charlotte“ a fost aruncată în temniță. Germanii cunoșteau așadar acest refugiu.

Apoi, urma să fie dusă cu o caretă la frontieră de unul dintre colaboratorii ei, Ernest Lamote, însoțit

de obicei, în astfel de expediții, de fiica lui. Cea din urmă nu a putut merge, dar Louise a insistat ca o pasageră să mai fie prezentă pentru a spulbera eventualele suspiciuni. Necazul a fost că tânăra care făcea călătoria până la Tournai, o anume Marguerite Le François, nu avea permis de trecere și a primit unul de la Lamote, pe care i-l pusese la dispoziție amabil o domnișoară, Synaev din Herseaux; permisele nu aveau fotografie.

Vesele și sporovăind, cele două tinere nu au luat seama că doi civili erau cu ochii pe ele. Ei le-au oprit și percheziționat și astfel Louise a căzut victimă unor circumstanțe de necrezut. A apucat să înghită o notă compromițătoare, dar asupra ei s-au descoperit cinci sau șase piese de identitate diferite. Soarta îi era pecetluită. A fost întemnițată șase luni

în închisoarea Saint-Gilles de la Bruxelles, unde germanii vor folosi mijloacele cele mai diverse și cele mai sordide să o facă să vorbească, înainte de a fi condamnată la moarte, la 2 martie 1916.

S-a nimerit însă ca sentința să fie pronunțată pe fondul unei campanii internaționale de protest împotriva execuției la Bruxelles a unor infirmiere, o britanică, Edith Cavell (1865-1915), și o belgiancă, Gabrielle Petit (1893-1916), împușcate de germani pentru înaltă trădare. Louise și-a văzut comutată pedeapsa cu moartea în muncă forțată pe viață, pentru „trădare, comisă în timp de război, prin practicarea spionajului“. Tânăra este transferată în sinistra temniță de la Siegburg, la 21 aprilie 1916, unde caracterul ei rebel o va face să refuze să fabrice componente de grenade pentru germani. Tot mai slăbită de frig și de foame și prost îngrijită, face o pleurezie. Nu înainte însă de a-și instiga tovarășii, prizonieri ai pușcării, la revoltă. La 15 aprilie 1918 va suferi o intervenție chirurgicală, în condiții atroce. Trimisă la Köln, cu o stare de sănătate foarte precară, a murit la 27 septembrie 1918.

Doi ani mai târziu, în martie 1920, rămășițele pământești îi vor fi transferate la Lille, unde au fost organizate funeralii solemne, apoi vor fi înhumate în orașul ei natal, la Saint-Amand-les-Eaux. ■

Monumentul din Lille, închinat eroinei

Scena executării Brâncovenilor

Venind din partea unui adversar al domnului și al clanului Cantacuzinilor, aceste considerații capătă o rezonanță deosebită când reflectăm la prăbușirea casei Brâncovenilor. La 15 august 1714, în ziua de Sfânta Maria Mare (Adormirea), Constantin Brâncoveanu era decapitat la Sтамбуl împreună cu cei patru fii (cel mai tânăr avea abia 11 ani), averea îi era confiscată, văduva, fetele și ginerii arestați, iar apoi exilați în Asia Mică, totul după trei luni și ceva de chinuri și torturi îngrozitoare în capitala sultanilor otomani, pentru a-l face să declare marile sale averi. Și, pentru a marca și mai mult această catastrofă, capetele victimelor erau plimbate pe uliți și expuse în văzul tuturor, iar corpurile neînsuflețite aruncate în Bosfor, pentru ca să nu poată avea parte nici măcar de un mormânt la care să plângă urmașii. Se spunea că trupurile (poate și capetele) ar fi fost pescuite și înmormântate în mănăstirea din insula Halki de lângă Istanbul.

Să nu aibă parte de mormânt

Aceasta părea a fi situația vreme de două secole, când, în primăvara anului 1914, Administrația Casei Bisericii a

decis să organizeze o expoziție de obiecte din epoca brâncovenească, un omagiu adus memoriei voievodului martir, a cărui canonizare era discutată în societatea românească. Comisar al acestei expoziții a fost desemnat Virgil Drăghiceanu (1879-1964), conservator al muzeelor, iar apoi secretar al Comisiunii Monumentelor Istorice, un pasionat de istoria și arta țării și care, deși relativ tânăr, promitea foarte mult. Drăghiceanu s-a pus imediat pe lucru și a început să adune exponatele de pe la biserici și mănăstiri, din muzee și colecții particulare. Printre acestea din urmă se număra și cea a doctorului George Severeanu (1879-1940), care există și astăzi adăpostită în casa din strada Nicolae Iorga nr. 26, sub numele Muzeul „Maria și dr. George Severeanu” (deschisă pentru public în 1956). Doctorul Severeanu era pasionat în special de antichități greco-romane, cele mai multe din Dobrogea, unde exista o întreagă rețea de „colecții de obiecte vechi” care vindeau monetele, statuetele, vasele antice și altele particularilor, dar mai cu seamă anticarilor specializați. Aceștia din urmă jucau și rol de tăinuitori deoarece, prin lege, Muzeul de Antichități din București avea

drept de preempțiune asupra oricăror obiecte antice descoperite în țară. Cel mai activ anticar în acest domeniu era un oarecare domn Rosenblut (sau Rosenbluth), cu sediul la Galați, care tocmai vânduse doctorului Severeanu o superbă candelă de argint de epocă brâncovenească. Văzând-o, Virgil Drăghiceanu a avut un șoc. Și avea de ce, deoarece o lungă inscripție pe buza candelă suna așa: „Această candelă ce s-au dat la S[ve]ți Gheorghe cel Nou luminează unde odihnescu oasele fericitului domnu Io Costandin Brâncoveanu Basarab voevod și iaste făcută de Doamna Mării sale, Mariia, carea și Măria Sa nădăjduiaște în Domnul iarăși aici să i să odihnească oasele. Iulie în 12 zile, leat 7228 [1720].”

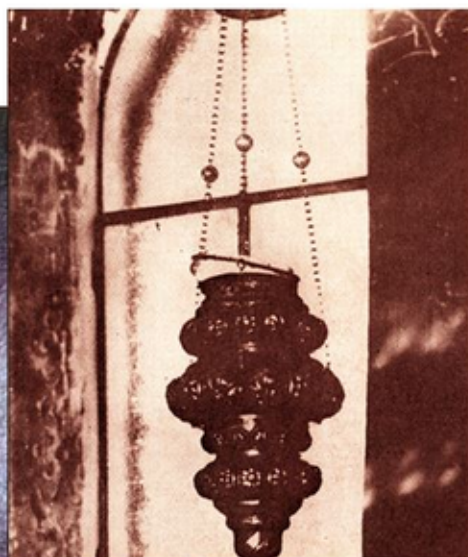
O enigmă veche de două secole era rezolvată dintr-o dată și numai bine pentru a figura la loc de cinste în cadrul expoziției de artă brâncovenească la bicentenarul morții voievodului! Inscripția preciza că Brâncoveanu fusese îngropat în ctitoria sa de la Sfântul Gheorghe Nou din București și că mormântul se afla chiar sub candelă. Mai rămânea de stabilit locul exact al cârligului de care atârna la origine candela pentru ca apoi, trăgând o linie verticală până la sol, să se găsească amplasamentul mormântului voievodului martir.

În teorie, treaba era ușoară, numai că în tavanul bisericii se aflau mai multe cârlige și atârneau și alte candelă. Care era cel bun? Pentru aceasta trebuia interogată persoana care vânduse candela negustorului Rosenblut, o chestiune delicată, deoarece era vorba evident de un furt din biserică pentru care anticarul putea fi acuzat de complicitate. Nu cunoaștem exact cum s-au petrecut lucrurile: fie strâns cu ușa și amenințat cu poliția sau poate cumpărat cu bani,

TAINA MORMÂNTULUI LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU ȘI O POVESTE CU CLOPOTE

MATEI CAZACU

Niciunui domn român nu i se aplică mai bine decât lui Constantin Brâncoveanu (1688-1714) expresia latină *fortuna labilis* (norocul este schimbător). A avut cea mai lungă domnie – peste 25 de ani – din istoria Țării Românești de la Ioan Basarab I și Mircea cel Bătrân, a adunat cea mai mare avere cunoscută până astăzi, fapt pentru care a și fost poreclit de otomani Altın bey (prințul aurului). Un contemporan, secretarul său florentin Anton Maria del Chiaro, spunea că „știa să jumulească gaița fără să o facă să țipe“, atât de mare era priceperea lui de a aduna comori. Un alt contemporan, cronicarul Radu Popescu, îl considera prototipul omului norocos și fericit: „Costantin vodă Brâncoveanu în domnia lui au fost fericit de toți oamenii țării și încă și de oamenii altor țări, cât i s-au auzit numele, iar nu lăudat, pentru că alta iaste fericirea, alta iaste lauda [...] Într-acesta chip poate să se ferească și Costantin vodă, că l-au dăruit norocul cu tot felul de bine: sănătos, întreg, casa întreagă, fii și fete mulți, avuții multe, case, palaturi, sate, vii, heleșteie, domnie îndelungată și altele ca acestea, care nu i-au lipsit nimic de care ochii lui au poftit, dar toate acestea au fost darurile norocului, iar nu câștigate de dânsul“.

Domnul, locul său de veșnică odihnă, Biserica Sf. Gheorghe Nou (gravură din secolul al XIX-lea) și celebra candelă ce indica locul mormântului

clopotele se află la înălțimi considerabile în turlă și pentru a ajunge la ele există trei căi: fie cățărându-se pe funie (cea mai grea), fie urcând pe stâlpii de lemn care susțin clopotele (ca în filmul *Vertigo* de Alfred Hitchcock, cu James Stewart și Kim Novak, doar că acolo existau scări), fie pe o scară de cel puțin 3-4 m, dacă nu și mai mult. Și aceasta în penumbră sau chiar în întuneric, trebuind să dai ocol clopotului pentru a citi toată inscripția, cu un lămpaș de miner pe frunte sau o lanternă în gură, cu hârtie și creion în mâini, deci fără posibilitatea de a te sprijini pe scară sau pe bârne. Căci prea puține biserici aveau clopotele în afara lăcașului, înșirate pe un cadru, așa cum vedem la Catedrala Patriarhiei.

Odată sentința emisă, mitropolitul Conon Arămescu Donici (1912-1919) i-a dat lui Ion Ungureanu următoarea „Carte de recomandare pentru a se culege toate inscripțiunile aflătoare pe clopotele tuturor bisericilor din Capitală, 1915, septembrie.” Ea suna astfel: „Prezentatorul cu această carte a noastră este dascălul bisericii Sf. Gheorghe Nou din Capitală, care are însărcinarea de a ne culege toate inscripțiunile clopotelor tuturor bisericilor din Capitală. Dorim ca să i se facă toată buna înlesnire pentru a se putea copia acestea exact și complet, după care așteptăm raportul cu caetul necesar. Conon.”

De la Ana la Caiafa

Nu știm câtă vreme a petrecut paracliserul – ridicat la rangul de dascăl pentru nevoile cauzei, dar și pentru că învățase chirilicele – prin clopotnițele bucureștene. Sigur este faptul că el și-a ispășit sentința copiind conștiincios 224 de „etichete” (expresia îi aparține), după care le-a transcris pe curat într-un caiet

... procesiunea coborând de la Patriarhie către Sf. Gheorghe Nou. De la dreapta, câțiva dintre descendenții domnului: generalul G. Manu, Radu Șt. Fălcoianu, George Valentin Bibescu, Constantin Basarab-Brâncoveanu, Califa Basarab Brâncoveanu, Constantin Argetoianu (rândul doi; între Bibescu și Brâncoveanu), Micaela Catargi (în stânga lui Argetoianu)

frumos legat de 64 de foi pe hârtie velină, pe care l-a depus la Mitropolie împreună cu raportul de activitate ce trebuie să se păstreze în arhiva venerabilei instituții.

Între timp, România intrase în război și capitala a fost ocupată de trupele Puterilor Centrale. În vremea aceea, bunicul meu matern, preotul George I. Negulescu-Batiște (1873-1947), era revizor ecleziastic al Mitropoliei Ungro-Vlahiei, cu alte cuvinte judecător în tribunalul bisericesc al eparhiei. Pasionat de istoria Bucureștilor, domeniu în care a scris mai multe articole, el a luat acasă manuscrisul lui Ion Ungureanu pentru a se documenta, dar și pentru a comunica inscripțiile altor cercetători, cum a fost George D. Florescu (1893-1976), istoriograful orașului București, cum îi plăcea să se intituleze. În anii ocupației germane, austro-ungare, bulgare și otomane (noiembrie 1916-noiembrie 1918), Biserica română în general și Mitropolia în special au trecut prin grele încercări. Bunicul meu, temperament vulcanic grefat pe o mare forță fizică, a jucat un rol de apărător al ortodoxiei împotriva propagandei catolice, rol relevant chiar de con-

temporari și adversari. Mult mai grav a fost însă actul autorităților de ocupație care, prin ordonanța nr. 99 din 24 aprilie 1917, au dispus confiscarea clopotelor „de la toate bisericile, lăsându-se pentru fiecare comună câte un clopot”. În ciuda acestei ultime rezerve, în mediul rural au fost ridicate mai toate clopotele, cărora li s-au adăugat obiectele de cupru și alamă de uz casnic: vase de bucătărie, ligheane, cazane, clante de uși, piulițe etc., toate urmând să servească la fabricarea de tunuri și obuze. Metoda nu era nouă. Deja Petru cel Mare topise clopotele bisericilor rusești pentru a-și crea rapid o artilerie capabilă să înfrunte pe suedezii lui Carol al XII-lea. În țările noastre, năvălitorii străini au topit nu o dată acoperișurile de aramă și plumb ale vechilor biserici și mănăstiri, lucru făcut și de unii domni autohtoni la caz de nevoie.

Dar eram acum în secolul al XX-lea și la București au avut loc scene de groază, descrise de unii contemporani. În special Virgil Drăghiceanu, tot el, le-a consemnat într-o carte de amintiri sugestiv intitulată *707 zile sub cultura pumnului german* (București, 1920).

negustorul a indicat pe făptaș, care nu era altul decât paracliserul bisericii! În orice caz, Virgil Drăghiceanu s-a dus la biserică și l-a convins, în schimbul impunității și a altor promisiuni de publicitate, pe paracliser să-i indice cârligul de care atârna candelă. Și a constatat că pe verticala candelă se găsea „o piatră... decorată cu un chenar de *rin-ceauri* [bandă decorativă cu motive vegetale], cu stema țării în capătul de sus și simbolul morții cu coasa în mână, la capătul inferior“, „fără ca nicio inscripție să fie săpată pe mormântul aceluia care fusese condamnat de Împărăția turcească să nu aibă parte de niciun mormânt“.

Ca în filmul „Vertigo“

Fără a mai pierde vremea, Virgil Drăghiceanu a comunicat descoperirea sa Administrației Casei Bisericii și Comisiei Monumentelor Istorice, după care a făcut-o publică în ziarul *Universul* din 12 iunie. Știrea a făcut senzație în societatea românească, dar paracliserul Ion Ungureanu (1884/6-1937), încurajat probabil de jurnaliștii care au dat năvală la biserică, a dat o dezmințire în ziarul *Viitorul*, afirmând că lui i se datora epocala descoperire. Peste câteva zile, cei doi desco-

peritori s-au întâlnit în biserică, unde s-au acuzat reciproc de hoție, chiar deasupra pietrei de mormânt cu pricina. Conflictul atinge punctul culminant când Drăghiceanu cere public „anchetarea și pedepsirea mistificatorului“, la care Ungureanu replică afirmând că adversarul său este unul dintre acei „oameni de știință cari caută să speculeze această descoperire numai ca să-și facă renume“.

Polemica a continuat în tot cursul anului. Virgil Drăghiceanu și-a atribuit paternitatea descoperirii în cărțuia sa *În amintirea lui Constantin Brâncoveanu 1714-1914. Lăcașurile voievodului și viața lui. Ochire arheologică și istorică* (București 1914) și într-un savant articol intitulat *Mormântul lui Constantin Brâncoveanu Basarab voevod*, apărut în *Buletinul Comisiunii Monumentelor Istorice* pe anul 1914. Paternitatea sa asupra acestei descoperiri a fost acceptată și de Nicolae Iorga în cartea sa despre Brâncoveanu, apărută în același an. La rândul lui, Ion Ungureanu a continuat să susțină că el era acela care descoperise candelă cu pricina și că publicase inscripția în revista *Miron Costin* de la Bârlad încă din luna martie. Numai că o anchetă a lui Drăghiceanu a dovedit că paracliserul se înșelase în

atribuirea mormântului, pe care îl credea al lui Grigore Brâncoveanu (mort în 1832), ultimul descendent al voievodului pe linie masculină. Virgil Drăghiceanu a continuat să-l denunțe pe Ungureanu atât la Mitropolie cât și la Ministerul Instrucțiunii și Cultelor, calificând pe paracliser drept un „pervers“ care persistă să-l distrugă „cu o temeritate și perversitate care merg până la inconștiență“.

În aceste condiții, foarte probabil la cererea factorilor politici, Biserica a hotărât sancționarea paracliserului de la Sfântul Gheorghe Nou, care a fost convocat în fața tribunalului bisericesc din București. Cauza era delicată: delictul de furt era evident și agravat de vânzarea candelă. Pe de altă parte, nu se putea nega faptul că, fără această înstrăinare, nu s-ar mai fi descoperit mormântul voievodului martir rămas (aproape) necunoscut vreme de 200 de ani, deși documente din 1742 și 1838, date la iveală ulterior, precizau acest lucru. Judecata bisericească a ținut deci cont de toate circumstanțele și de argumentele pro și contra și a dat o sentință care suna cam așa: delictul lui Ion Ungureanu își are sursa în ignoranța sa. Dacă ar fi știut să citească literele chirilice, ar fi descoperit singur inscripția și valoarea candelă pe care era obligat să o șteargă de praf urcându-se pe o scară foarte înaltă. Întrucât era tânăr și vânos și în plus un bun alpinist, tribunalul l-a condamnat să transcrie toate inscripțiile istorice de pe clopotele bisericilor din București.

Sub aparențe blajine, sentința era extrem de dură. Numai cine a avut ocazia să tragă clopotele sau să viziteze clopotnițele bisericilor bucureștene poate realiza dificultatea acestei întreprinderi. Cel mai adesea,

Slujba ținută la Patriarhie la reînhumarea osemintelor lui Constantin Brâncoveanu (mai 1934) și...

Virgil Drăghiceanu a obținut de la C.M.I. fonduri pentru săpături arheologice la Sf. Gheorghe Nou, în scopul de a identifica rămășițele pământești ale lui Brâncoveanu, a cărui canonizare revenise în discuție. Lucrările au început la 17 decembrie 1932 și Drăghiceanu a anunțat descoperirea și identificarea scheletului voievodului martir în aceeași groapă cu Manolache Lambrino, ginerele său, și cu Grigore Brâncoveanu și i-a plasat în trei racle. Dar imediat a izbucnit o nouă polemică, de data aceasta cu Emanoil Hagi Mosco (1882-1976), cunoscut genealogist și heraldist, gazetar de talent, descendent și el din Brâncoveanu. Între decembrie 1932 și februarie 1933, cei doi s-au înfruntat în articole cu titluri ca *Genealogii lezate și genealogiști supărați*, *Hotărâri tabu și arheologi enervați* etc.

L-am cunoscut personal și l-am frecventat pe conu Manole în anii '60, când era un octogenar vioi și drept ca un brad, cu memoria intactă și de o mare generozitate intelectuală față de mine, elev de liceu, iar apoi student. Domnia sa mi-a rezumat fondul polemicii avute cu Drăghiceanu, care găsisse un schelet în bună stare de conservare și considera că era cel al lui Brâncoveanu. Or, potrivit analizei medico-legale, scheletul în chestiune aparținea unui bărbat tânăr de circa 30 de ani, cu dantura în perfectă stare, ceea ce era greu de crezut în cazul lui Constantin Brâncoveanu, mort la 60 de ani împliniți. Ba nu, replica Virgil Drăghiceanu, Brâncoveanu avea dinți de oltean, care sunt cei mai frumoși din România, după cum știe toată lumea... În cele din urmă, argumentele științifice au

înving, polemica a încetat și canonizarea lui Brâncoveanu a fost amânată până în... 1992. Ba mai mult, în 1936 a fost adus de la Halki un craniu atribuit voievodului, care a fost îngropat și el la Sf. Gheorghe Nou, un argument suplimentar în favoarea tezei lui Hagi Mosco.

224 de inscripții

Dar dascălul Ion Ungureanu? Ei bine, descoperitorul candeliei buclucașe a încercat și el să revină în actualitate. Profitând de interesul suscit de polemica amintită, el a dat un interviu intitulat *Tot în chestiunea candeliei de la mormântul Brâncoveanului* (*Universul*, din 26 iunie 1933). După ce și-a reafirmat prioritatea descoperirii, dascălul, acum angajat la biserica Iancu-Nou, „a declarat – ceea ce poate prezenta foarte mare interes dintr-un anumit punct de vedere – că posedă și ține la dispoziția Bisericii manuscrisul unei lucrări de deosebită mizală și valoare, cuprinzând transcrierea tu-

turor mențiunilor de pe clopotele bisericilor Capitalei, din 1914-1915. În măsura în care documentul se va verifica de autoritatea bisericească sau de Comisiunea Monumentelor Istorice că e temeinic, el e de incontestabilă însemnătate nu numai prin materialul poate inedit ce-l aduce (fiind vorba de eticheta celor 224 de clopote câte slujeau credinței în preajma războiului), dar mai ales prin posibilitatea ce o oferă de a se identifica stocul de clopote ridicate de autoritățile ocupației germane și expediate uzinelor de război austro-germane”.

Reiese așadar că Ion Ungureanu păstrase o copie a inscripțiilor adunate în perioada sa de „alpinism bisericesc”, dar acest manuscris pare pierdut. Dascălul a murit în 1937, iar soția sa, cu care nu a avut copii, l-a urmat la scurtă vreme în neființă.

Manuscrisul „oficial”, cel depus la Mitropolie în 1915, l-am descoperit eu în 1961 în hârtiile rămase de la bunicul meu și l-am publicat în anul următor în revista *Glasul Bisericii*, „revista oficială a sfintei Mitropolii a Ungrovlahiei”. Că nu e vorba de copia lui Ion Ungureanu se dovedește prin faptul că bunicul meu a publicat unele inscripții din el în articole din 1926 și 1934, pe de o parte, și a comunicat altele unor istorici ca preotul C. Bobulescu (1927) și George D. Florescu (1935). Acest prețios document este conservat astăzi la Biblioteca Academiei Române, mărturie demnă să fie evocată la aniversarea a 300 de ani de la martiriul lui Constantin Brâncoveanu și la 100 de ani de la descoperirea mormântului său. ■

Statuia lui Constantin Brâncoveanu înainte de instalare

„Încă de la 15 ale lunii [aprilie, pe stil vechi], se aude de cererea cheilor bisericilor de către Kommandantur. De la 20 ale lunii, un «Annahme-Kommando der Glocken», compus dintr-un ofițer și soldați armați, se urcă în clopotnițe și încep operația scoaterii sau spargerii clopotelor. Sunetele prelungi, stridente, de groază, produse de izbitură, își găsesc jalnicul ecou în inimile populației întregii Capitale. Din ce în ce mai înăbușite, clopotele mor într-un suspin surd, prăvălindu-se jos în bucăți. Se sfarmă și zvântură glasul trecutului nostru! Se zdrobește pomenirea atâtor pioși domni, ale căror nume erau crestate frumos pe marginile lor de acioaie [bronz, popular].

Se sfarmă cu furie maghiară de către doi unguri mărețul clopot al lui Brâncoveanu, adus de la mănăstirea Dealului la Biserica Sf. Spiridon Nou, care, neconținut, prin glasul său, pomenea numele lui «Brâncovan, Brâncovan»! Dar, minune! amândoi profanatorii rămân zdrobiți sub sfărâmurile clopotului asupra căruia și-au întins mâinile sacrilege.

Femei bătrâne, oameni de jos și din stratele de sus sociale privesc neputincioși, în fața gurilor de puști întinse spre ei, dar toți cu o lacrimă de durere ce li se scurge printre gene. Nu o vom uita, orice ați crede voi! Ne interesaserăm cu mult înainte, și primiserăm asigurări: se vor salva cel puțin clopotele istorice. Alergăm, în ziua nenorocită, implorând ajutorul: suntem trimiși de la Ana la Caiafa, fiind conșolați cu ideea că un asemenea ordin de distrugere nu fusese dat și că la mijloc trebuie să fie o neînțelegere sau o «Dummheit» [prostie], datorită cine știe cărui «Dummkopf» [prost] [...]

Prin spărturile rămase din clopote se văd filamente de aur

și argint: sunt rămășițele inelelor, broșelor, cerceilor de aur sau argint, pe care pietatea românească le azvârlea la turnarea lor. De aceea se zice că și acustica lor e neîntrecută până azi.”

Un craniu, argument suplimentar

Un alt martor ocular, jurnalistul Gheorghe Ghiță Rădulescu (1862-1929), care semna „Arhibald”, și-a scris și el amintirile din acei ani, apărute în trei volume sub titlul evocator *Porcii. Impresii din timpul invaziei. Note de om necăjit* (București, 1921). Mărturia lui completează pe cea a lui Drăghiceanu. „Cei care ne iau clopotele ca să facă tunuri cu cari să obție... pacea, lucrează – nu glumesc. Azi, a doua zi de Sf. Gheorghe, au spart, la Mihai-Vodă, clopotul dăruit de Mihai Viteazul. Mahalagii [locuitorii mahalalei, cartierului], în genunchi în curtea bisericii, plâneau, rostind rugăciuni împletite cu blesteme. Dacă una singură din... bine-

cuvântările trimise Kaiserului de pioșii enoriași ai acestui lăcaș istoric va ajunge până la Scaunul celui Atotputernic, împăratul leșinăturilor asvârlite asupra Europei va avea să dea socoteală la ziua Judecății de Apoi.

Pe seara se ciocănea clopotul de la Sf. Nicolae-Vlădica. Femeile, strânse în jurul clopotniței, se rugau cu lacrimi de urgie cari nimiceau glasul ce cheamă pe creștini la slujba dumnezeiască, dar brutele, cinice, își băteau joc de pietatea credincioșilor. Când

însă una mai inimoasă, și după ea altele, au pus mâna pe rețele și au început să vorbească nelegiuitor în limba noduroasă a ciomăgului, câțanele au rupt-o pe românește și au început să se roage de iertare:

– Ce să facem, no, dacă porunca iastă la noi!”

S-au pierdut astfel o sumedenie de mărturii prețioase ale trecutului deși, cel puțin pentru București, manuscrisul lui Ion Ungureanu a salvat de la uitare măcar inscripțiile de pe ele.

Au trecut astfel mai mulți ani și chestiunea mormântului lui Constantin Brâncoveanu a fost dată uitării. România Mare era confruntată cu alte probleme, interne și externe. Virgil Drăghiceanu este ales membru corespondent al Academiei Române în 1926 și este numit secretar al Comisiei Monumentelor Istorice (C.M.I.), prezidată de Nicolae Iorga, marele său protector, care devine prim-ministru în 1931-1932. Deși criza economică atinge și țara noastră,

Obiecte de orfevrărie din vremea
lui Brâncoveanu

1969; *Magazin istoric*, nr. 3/2008). Cu două zile înainte de acel anunț, Nicolae Ceaușescu a trimis la Moscova un mesaj prin care informa despre vizita oaspetelui american în România. Răspunsul liderilor de la Kremlin a sosit la București două săptămâni mai târziu. La 10 iulie 1969, I. Ilin, însărcinatul cu afaceri a.i. al U.R.S.S. în România, a înmănat lui Ion Gheorghe Maurer o scrisoare semnată de Leonid Brejnev și Aleksei Kosighin, în care aceștia invocau faptul că sunt ocupați cu rezolvarea unor probleme importante și erau nevoiți să-și amâne călătoria în România. În consecință, ceremonia încheierii tratatului româno-sovietic a fost contramandată *sine die* și prim-ministrul sovietic l-a semnat un an mai târziu (București, 7 iulie 1970).

Importanța vizitei efectuate la București de președintele Richard Nixon a fost amintită de acesta la sfârșitul lunii octombrie 1969, în cadrul întâlnirii de la Casa Albă cu astronauții navei Apollo 11 (care a ajuns pe Lună la 20 iulie 1969). Craig Nelson, fost vicepreședinte al Editurilor Harper & Row, Hyperion și Random House, a consemnat despre acel eveniment: „Oamenii [astronauții n.n.] s-au întors [apoi] în Statele Unite, prima dată oprindu-se la Casa Albă, unde Pat Nixon [soția președintelui] le-a făcut cadou o vizită la colecția de ciocănele istorice deținută de soțul său, iar președintele a comentat în acea seară, la cină, faptul că Ceau-

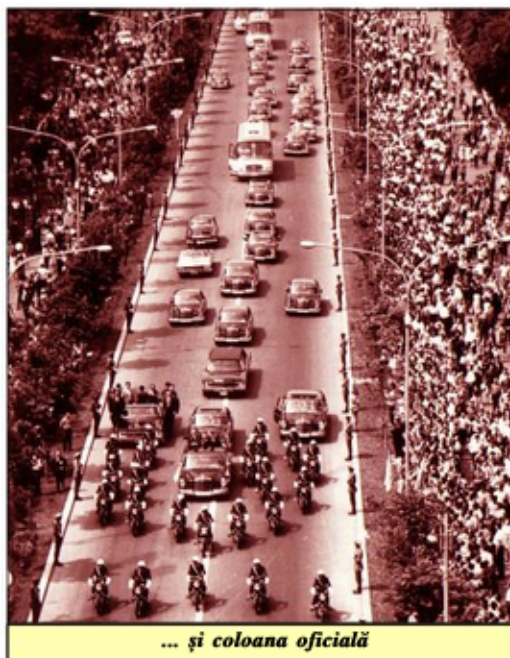
șescu, președintele României [sic!], a fost până la urmă de acord cu o întâlnire la nivel înalt [care s-a desfășurat] după [revenirea pe Pământ a navei spațiale] Apollo 11, o breșă diplomatică de mare amploare, despre care Nixon a crezut că a fost echivalentă cu costul întregului program spațial [american]”.

In timpul convorbirilor cu Zhou Enlai și Li Xiannian (Beijing, 7-8 septembrie 1969), prim-ministrul Ion Gheorghe Maurer a amintit despre vizita în România a președintelui Richard Nixon astfel: „Tovarășul Ceaușescu v-a comunicat prin ambasadorul dumneavoastră [de la București] despre conținutul acestei vizite. I-am spus însă ambasadorului că sunt aspecte care pot să fie mai bine lămurite în cadrul unei discuții directe și de aceea eu am să mă ocup de această vizită. Sigur, în cadrul acestei vizite au fost discutate – pentru că

discuțiile cu Nixon au fost destul de lungi – o serie întreagă de probleme. Unele dintre ele, cum ar fi securitatea europeană, probabil că vă interesează mai puțin; altele vă sunt mult mai apropiate. Înainte de toate, Nixon a manifestat, fără niciun fel de rezervă, dorința lui de a găsi posibilitatea să normalizeze relațiile cu China. A spus acest lucru foarte clar și ne-a cerut, dacă putem, să-i dăm o mână de ajutor. Nu știu ce mână de ajutor putem să-i dăm (zâmbind); i-am spus că ce putem face este să informăm conducerea chineză despre această discuție. I-am mai spus însă că ni se pare că sunt o serie de probleme față de care există o poziție luată de conducerea chineză și căroră ar trebui să le găsiți soluții și, poate, căutând soluții pentru aceste probleme, găsiți și drumul apropiării și normalizării relațiilor cu China. Una dintre aceste probleme este Taiwanul (Zhou Enlai a râs). Sigur, n-am intrat

în discuții de detaliu, ce trebuie de făcut cu Taiwanul, ce nu trebuie făcut; nu este treaba noastră să discutăm acest lucru. Dacă va fi o dată de discutat, această discuție va fi între dumneavoastră și ei, dar omul a manifestat această dorință [...]

În legătură cu acest lucru s-a discutat și despre ascuțirea conflictului dintre China și Uniunea Sovietică. Nixon a afirmat categoric că în niciun fel el nu înțelege să sprijine Uniunea Sovietică, dacă aceasta ar avea vreo intenție agresivă împotriva Chinei”. ■

... și coloana oficială

PRIMA VIZITĂ ÎN ROMÂNIA A UNUI PREȘEDINTE S.U.A.

Dr. PETRE OPRIȘ

În cursul întâlnirii dintre Corneliu Mănescu și Leonid Brejnev (Moscova, 9 aprilie 1969), secretarul general al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice a sugerat ministrului român al Afacerilor Externe că avea în vedere acceptarea invitației făcute de Nicolae Ceaușescu la consfătuirea de la Budapesta a Comitetului Politic Consultativ al Organizației Tratatului de la Varșovia (17 martie 1969), pentru a participa la București, în iunie sau iulie 1969, la ceremonia reînnoirii Tratatului de prietenie, colaborare și asistență mutuală dintre U.R.S.S. și R.S. România ca semn al reconcilierii româno-sovietice, după evenimentele dramatice din noaptea de 20 spre 21 august 1968, soldate cu ocuparea Cehoslovaciei de către unități militare sovietice, est-germane, poloneze, ungare și bulgare, precum și cu condamnarea de către liderul P.C.R., în termeni foarte duri, a operațiunii respective.

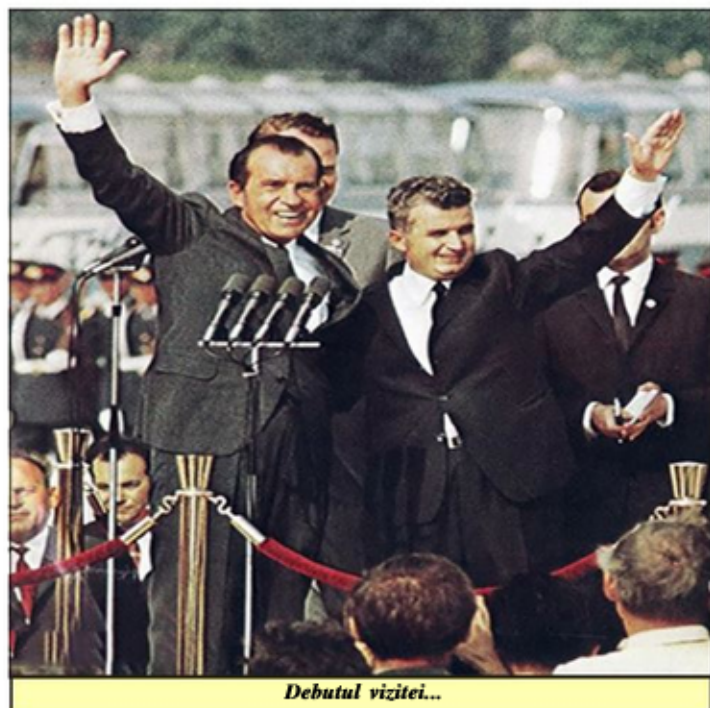
O lună mai târziu, membrii Comitetului Executiv al C.C. al P.C.R. au stabilit ca ședințele Congresului al X-lea al P.C.R. să se desfășoare în perioada 4-9 august 1969 și, evident, se preconiza ca Leonid Brejnev să asiste la acestea.

După încheierea convorbirilor dintre Leonid Brejnev și Nicolae Ceaușescu (Moscova, 16 mai 1969), liderul comunist ro-

mân a primit prin Aleksandr Vasilievici Basov, ambadorul U.R.S.S. în România, o scrisoare a secretarului general al P.C.U.S. și a prim-

ministrului Aleksei Kosîghin, semnată la 19 iunie 1969 și înmănată lui Nicolae Ceaușescu la 24 iunie 1969. Liderii sovietici au anunțat acordul lor privind efectuarea călătoriei în România pentru a participa la ceremonia semnării Tratatului, eveniment programat pentru ziua de 15 iulie 1969. Nicolae Ceaușescu a insistat ca vizita respectivă să dureze mai mult și a reușit să stabilească, de comun acord cu Moscova, primirea celor doi oaspeți sovietici la București în perioada 15-16 iulie 1969.

Situația s-a schimbat radical după ce Nicolae Ceaușescu s-a opus într-un mod categoric exprimării de opinii critice la adresa Chinei în cadrul consfătuirii de la Moscova a partidelor comuniste și muncitorești (5-17 iunie 1969), iar președintele american Richard Nixon a confirmat public intenția sa de a ajunge la București (28 iunie

Debutul vizitei...

*Președintele Richard Nixon discută la dineul oficial
oferit în onoarea sa de președintele Nicolae Ceaușescu
cu Patriarhul României Justinian Marina
și cu Eminența Sa Moses Rosen*

*Arhitectul șef al Capitalei, Tiberiu Ricei,
prezintă oaspetelui american cartierul Titan*

ALBUM ISTORIC

Ilustrăm planșele acestui număr cu imagini din timpul primei vizite a unui președinte american în România, de acum 45 ani. Fotografiiile provin dintr-o broșură editată de Ambasada Statelor Unite în România, la scurt timp după încheierea vizitei.

Ceremonia de sosire și discursurile rostite de cei doi președinți

La plecare, pe Aeroportul Otopeni

*Soția președintelui, Patricia Nixon, însoțită de
Elena Ceaușescu, vizitează Palatul Pionierilor,
adăpostit în Palatul Cotroceni*

*Președintele S.U.A. și soția au oferit un dejun oficial.
Alături de Nicolae și Elena Ceaușescu, apar și Ion Gheorghe Maurer*

La microfon, Constantin Titel-Petrescu, liderul Partidului Social-Democrat, al doilea din stânga, primul rând, lângă personajul în uniformă militară,

cu trecutul teatrului românesc, al cărui istoric a fost într-o serie de volume ce reconstituiau viața acestei instituții. A scris monografii despre artiști, a comentat fenomenul dramatic. Postura în care apărea în decembrie 1944 nu era nouă, deoarece făcuse între cele două războaie și ziaristică. Cum ne legau sentimente de prietenie, prin anii '70 mi-a mărturisit „între patru ochi” că el a fost cel care a adus primul la București celebra frază a lui Carol al II-lea rostită la Vălenii de Munte: „Voiesc să fiu un Brâncoveanu al culturii românești”. „Reportajul” nu citează documente sau file de arhivă, dar autorul ne încredințează că „faptele și datele pe care le înșirăm sunt întemeiate pe documente și mărturii ce nu pot fi puse la îndoială”.

Întreg reportajul ca și articolele lui Teodorrescu-Braniște care au însoțit și urmat publicarea lui așezau în centrul acțiunii încununată cu actul de la 23 august pe regele Mihai I. Autorul voia să arate cum „a fost pregătită și înfăptuită acțiunea unor patrioți, în frunte cu regele țării, pentru salvarea României de la un dezastru sigur”.

Primul capitol al reportajului se intitulează *Încercări de răsturnare*. Erau enumerate „o lovitură de stat încă din 1943 și apoi în ianuarie 1944”. Ideea primei a fost respinsă „atât de conducerea Partidului Național-Tăranesc cât și de conducerea celui Național Liberal”. Apoi o încercare din martie 1944, „când s-a luat contact cu unul din generalii comandanți de front, a eșuat din aceleași cauze”.

Aici Ioan Masoff relevă două împrejurări care au fost confirmate de istoriografia noastră și de cea de peste hotare: „starea de spirit a trupelor [române – n.n.] de pe front dovedea grave semne de obo-

seală, după cum bombardamentele dinlăuntrul țării produceau descurajare și deprimare în rândurile populației civile”.

În aceste condiții, spune Ioan Masoff, „la sfârșitul lui april regele, prin domnii general Sănătescu și Ion Stârcea, ia contact cu conducerea partidului comunist, reprezentantul Comitetului Central al Partidului Comunist, dl. Lucrețiu Pătrășcanu. Prima întrevedere a avut de scop clarificarea politică a poziției Partidului Comunist față de monarhie. D. Pătrășcanu a asigurat că, deși principial partidul comunist păstrează o atitudine republicană, socotește însă problema monarhie sau republică o chestiune inactuală, iar în cazul în care regele va acționa pentru trecerea României din războiul lui Hitler, partidul comunist, prin Comitetul său Central, înțelege să-l sprijine, cu toată vigoarea.”

O notație din *Însemnările zilnice* ale lui C. Argetoianu (vol. 10, ediție și indice de Stelian Neagoe, p.720, joi 13 aprilie 1944) se referă la același demers al comuniștilor pe lângă rege. Ce este comun în cele două relatări? Cel ce a mijlocit a fost generalul Sănă-

Prima paradă pentru marcarea zilei de 23 august, din 1945

REDACȚIA și
ADMINISTRAȚIA :
STRADA OTTELESANU, 3
(la spatele Palat. Telefoane)
SUCUREȘTI

PROPRIETAR:
"JURNALUL" S. A. R.
Ed. Com. Nr. 120/1999
Cant. Cei

Jurnalul de dimineață

INSTITUTUL TUDOR TEODORESCU-BRANIȘTE
ROMANIA
DIRECȚIUNEA PRESEI

TELEFOANE:

Abonamente	4.93.67
Administrativă	3.66.26
Directivă	3.67.32
Secretariat general	3.68.26
Secretariat de redacție	3.70.31
Propagandă	3.70.31
Publicitate	4.93.67
Tipografie	5.50.44

DE DIMINEAȚ
DE SEAR
POLITIC
SOCIAL
ECONOMIC
FINANCIAR
SPORTIV
ILUSTRAT
FEMEII
ARTISTIC
TEATRAL
CINEMA
MAGAZIN
TINERETULUI
VISELE
RADIO
MEDICAL
COPILOR

CONTROVERSELE LUI 23 AUGUST 1944

Ceea ce crezusem în noaptea de 23 august 1944, după ce am ascultat cu lacrimi în ochi, muți de uimire, proclamația Regelui Mihai I, avea să se spulbere după câteva zile. Atunci și în orele următoare „întoarcerii armelor” speram într-o țară care avea să trăiască în liniște, iar toți cetățenii să-și afle locul meritat într-o societate mai dreaptă pentru fiecare.

N-a fost să fie așa deoarece o explozie de ură, o furibundă campanie demascatoare nu au întârziat să se desfășoare sub sigla „Moarte” în paginile ziarelor precum România Liberă, Scântia, Victoria, în manifestații publice. Deși eram angajați alături de Aliați într-un război în care inamicul nu ceda cu ușurință, țara trăia sub semnul unei nesiguranțe ce se propaga într-o progresie geometrică. În patru luni, la cârma țării s-au perindat trei guverne!

VALERIU RÂPEANU

● Un istoric al teatrului scrie un reportaj despre 23 august ● Dorința lui Carol al II-lea ● Tentative anterioare ● Două relatări, un singur punct comun: generalul Sănătescu ● O versiune cu Pătrășcanu, alta cu Ralea ● Deocamdată păstrăm monarhia ● Iuliu Maniu nu vrea să audă de Mihai Ralea ● Toată lumea este nemulțumită

Prima polemică despre cine au fost făuritorii actului de la 23 august 1944 începe după apariția în paginile numărului special de Crăciun, datat luni 25 decembrie 1944, ale celui mai citit cotidian al epocii, *Jurnalul de dimineață*, a unui reportaj de Ioan Massoff și a două articole de Teodor Teodorescu-Braniște. În ciuda unei cote reduse de hârtie, cu amenințarea să nu mai primească deloc, a cenzurii care producea perturbări serioase în apariție – fapte demonstrate pe baza unei temeinice documentări de două tinere cercetătoare,

doamna Mihaela Teodor în volumul *Anatomia cenzurii* și Delia Duminecă în teza de doctorat dedicată lui Tudor Teodorescu-Braniște, care sperăm să apară cât mai repede –, *Jurnalul de dimineață*, al cărui director era marele ziarist, a fost cel mai citit și mai răspândit ziar între 1944 și iunie 1947, când a fost interzis. Pentru Teodorescu-Braniște a urmat mai bine de un deceniu de excludere din viața publică, timp în care a îndurat o mizerie greu de imaginat. *Jurnalul de dimineață* a fost prototipul publicației independente, fapt greu

de tolerat de autoritățile vremii. A fost interzis pe baza unui pretext ridicol. Dar dosarul pe care îl înfățișăm cititorilor începând cu acest număr arată care au fost adevăratele motive.

Cu titlul *O pagină de istorie contemporană. Cum a fost pregătită și înfăptuită lovitură de Stat de la 23 august 1944. Înfațișarea întregii acțiuni, pe temeiul unor documente și mărturii autentice*, Ioan Massoff semna „un reportaj”. Pentru marea majoritate a cititorilor numele lui Ioan Massoff s-a identificat

d. Pătrășcanu și d. general Mihail, care comunicase d-lui general Sănătescu rezultatul întrevederii. La rândul său, d. general Sănătescu informase pe suveran. Rolul deosebit de important pe care d. general Sănătescu îl va juca tot timpul începe din acest moment“.

Cât privește formarea Blocului Național-Democrat, Ioan Massoff ne dă următoarea versiune: „De la începutul lunii mai până la 20 iunie urmează lungi și laborioase tratative între d-nii Maniu, Brătianu și Lucrețiu Pătrășcanu pentru a se ajunge la 20 iunie la o declarație comună a celor patru partide“. „Datorită opunerii d-lor Maniu și Brătianu nu sunt acceptate în Bloc nici Uniunea Patrioților, nici gruparea Ralea, nici Frontul Plugarilor, deși Partidul Comunist și cel Social-Democrat și-au luat obligația să reprezinte și mai departe în Bloc aceste organizații. Se ia hotărârea formării unui Comitet Național în care, pe lângă d-nii Maniu, Brătianu, Pătrășcanu și Titel Petrescu, au mai făcut parte d-nii Ghiță Pop și Hudiță din partea Partidului Național-Țărănesc, domnii Constantin Bebe Brătianu și C. Zamfirescu, de la liberali,

Reprezentanți sovietici ai Comisiei Aliate de Control și oficialități române; de la stânga la dreapta: generalul Susaikov, Petru Groza, consilierul Pavlov, generalul Moskvitin, Lucrețiu Pătrășcanu

d-nii Voitec și Jumanca, din partea Partidului Social-Democrat, și d-nii prof. Constantinescu-Iași și Vasile Băgu din partea Comitetului Central al Partidului Comunist“. Ioan Hudiță, în *Jurnal Politic*, 1 ianuarie-24 august 1944 (ediție Dan Berindei), la pagina 314, vineri 16 iunie 1944, notează: „la 7 ajung la Ghiță Pop în Negru-Vodă. Comuniștii sunt și azi reprezentanți tot de Constantinescu-Iași singur, celelalte partide de câte doi: Bebe Brătianu și C. Zamfirescu de la liberali, Rădăceanu și Voitec de la social-democrați, cu și Ghiță Pop din partea național-țărăniștilor“. În ziua de luni 19

iunie se întâlnesc în aceeași formație, după ce „Constantinescu a declarat că renunță la propunerea lui referitoare la viitorul guvern [după căderea regimului Antonescu, „noul guvern să cuprindă și delegați ai Partidului Comunist“ – n.n.] și că este autorizat să semneze textul în forma lui din ședința trecută“.

Ce diferă între cele două versiuni? În versiunea Ioan Hudiță, în locul lui Jumanca apare Rădăceanu și nu este vorba de Vasile Băgu. Cei numiți au venit în casa lui Ioan Hudiță. „Eu adusesem, bătute la mașină, patru exemplare, așa cum ne înțelesesem la ultima ședință de la Ghiță Pop“.

Reportajul lui Ioan Massoff și articolul lui Tudor Teodorescu-Braniște au avut darul să nemulțumească pe Grigore Niculescu-Buzești, pe generalul C. Sănătescu, dar mai ales pe incontestabilul Silviu Brucan, aprigul demascator de după 23 august, care profită de această discuție pentru a lovi grosolan pe Iuliu Maniu și partidele istorice.

Dar despre toate acestea în numărul următor.

Stăncea, la procesul lui Iuliu Maniu

(Va urma)

tescu, iar regele a vrut să afle care este poziția P.C.R față de monarhie. Ce deosebește cele două versiuni? În cea dintâi, Lucrețiu Pătrășcanu prezintă regelui punctul de vedere al Partidului Comunist. În cea de-a doua versiune, Mihai Ralea „a cerut să vadă pe rege”, care i-a comunicat prin generalul Sănătescu faptul că, în prealabil, „ar vrea să fie lămurit asupra intențiilor comunistilor români cu privire la trei puncte: 1) Monarhia 2) Granițele țării 3) Politica internă. Ralea – relatează mai departe C. Argetoianu – a convocat Comitetul de Direcție Comunist și s-a înapoiat de la Sinaia cu următoarele precizuni: 1. Comuniștii înțeleg să păstreze monarhia și pe regele Mihai 2. Basarabia și Bucovina de Nord trebuia cedate, dar comuniștii vor lupta din răspuțeri pentru dobândirea întregului Ardeal 3. Comuniștii nu cer regim comunist, ci participarea într-un Guvern democratic.” Urmează detalierea reformelor sociale pe care înțelege să le ceară Partidul Comunist și care, am spune, se dovedesc a fi rezonabile. Ca Argetoianu să încheie: „e posibil că Ralea va fi primit de rege la noapte.” Adică în noaptea de 13/14 aprilie 1944. Așa cum ne arată și Stelian Neagoe, însemnările omului politic se opresc în ziua de 22 aprilie 1944. În consecință, mai puțin de zece zile, din momentul în care a consemnat ceea ce i-a spus Mihai Ralea.

S-a lăudat filosoful, profesorul și omul politic român, care, fiind exclus din Partidul Național-Tărănesc, ca urmare a colaborării între 1938-1940 cu Carol al II-lea, al cărui ministru al Muncii a fost, nu mai avea alți sorți de revenire în viața politică decât apropierea

Imagine din filmul realizat de Studioul „Alexandru Sahia”, menit să reliefeze rolul partidului comunist și al gărzilor patriotice la 23 august; Emil Bodnăraș primește explicații

de partidul comunist? Și aceasta, deoarece așa cum aflăm din *Jurnalul* lui Ioan Hudiță, dar și din mărturiile lui N. Carandino, Iuliu Maniu nu a vrut să audă de revenirea lui Mihai Ralea în P.N.Ț.

În reportajul lui Ioan Massoff nu se face nicio referire la Mihai Ralea. Rolul esențial îi revenea lui Lucrețiu Pătrășcanu: „Am semnalat mai sus că până la această întâlnire, suveranul nu luase contact cu

reprezentanții Comitetului Central al Partidului Comunist. Totuși, încă din luna februarie, Majestatea Sa cunoștea punctul de vedere al Partidului Comunist.”

In relatarea lui C. Argetoianu, după spusele lui Mihai Ralea, rezultă că această „informare” a avut loc în prima jumătate a lunii aprilie. În versiunea Massoff, „o întâlnire avusese loc între

Mihai Ralea (stânga) cu Alexandru Rosetti

tru flota navala rusă la Ahtiar, redenumit Sevastopol (Orașul August). De-a lungul țărmului sunt ridicate fortificații, apar primii coloniști, mare parte provenind dintre soldații demobilizați. După un exod masiv (potrivit unor estimări, aproximativ 300.000), în regiune mai rămân doar 140.000 tătari crâmleni.

Între 2 ianuarie-11 iulie 1787 are loc probabil cel mai lung și costisitor voiaj din istorie! Ecaterina a II-a, însoțită de 3.000 de persoane, cu 14 carete imperiale, cu peste 10.000 de cai de schimb pe întregul traseu, pornește de la St. Petersburg spre Crimeea. În suita sa găsim pe ambasadorul englez, baronul Alleyne Fitzherbert, pe cel al Imperiului Habsburgic, Ludwig von Cobenzl (viitor ministru de Externe), și pe cel al Franței, contele Louis de Ségur, ultimul lăsând posterității savuroase însemnări despre întregul spectacol al vizitei imperiale. Pe traseu s-a alăturat cortegiului imperial și împăratul Iosif al II-lea, incognito, sub numele de contele de Falkenstein (tot sub acest nume, împăratul vizitase Banatul cu două decenii în urmă!). Pe tot traseul de aproape 5.000 km s-a construit în grabă o infrastructură specială (hanuri, drumuri). Potiomkin, de acum guvernator general al Tauridei, din dorința de a o impresiona pe împărăteasă, a ridicat pe malurile pustii ale Niprului fațade false de case,

Focuri de artificii în cinstea țarinei...

hambare pline de saci umpluți cu nisip în loc de grâne; cirezi de vaci erau mănate din sat în sat, oamenii erau îmbrăcați în haine de sărbătoare, se făceau serbări la fiecare loc de popas, răsăriseră grădini și parcuri înfloritoare, cu copaci plantați doar cu o zi înainte de sosirea cortegiului. Pe traseu au fost ridicate arcuiri de triumf în stil bizantin, pentru a reaminti, poate, că Rusia este „cea de a treia Romă” etc. În Crimeea au fost înălțate în grabă forturi de pământ care au fost spulberate la primele ploi, au fost construite false corăbii care nu puteau fi lansate la apă! Ecaterinei i s-a oferit doar ce voia să vadă și doar ce dorea să creadă. Po-

tiomkin a bătut două medalii jubiliare, înmânate Ecaterinei și împăratului Iosif. Peste 220 ani, una dintre ele va fi vândută pentru 130.000 dolari la o licitație organizată la Moscova.

La 18 mai Ecaterina ajunge în Crimeea, unde va rămâne până la sfârșitul lunii. Este întâmpinată de 12.000 tătari călări, îmbrăcați în costume tradiționale, care o conduc până la Palatul de la Bagcesarai (*Magazin istoric*, nr. 6/2014). Seara, în palatul foștilor hani, Ecaterina a II-a, care numea Crimeea „cea mai prețioasă perlă a coroanei”, nota în jurnal: „Cucerirea Crimeii înseamnă sfârșitul fricii în fața tătarilor. Acum pot să dorm liniștită. A fost cel mai mare câștig al imperiului meu”. A mers apoi la Sevastopol, unde a fost întâmpinată de guvernatorul general, prințul Potiomkin, care, în afara favorurilor intime oferite de țarină, primește și titlul de „prințul Potiomkin de Taurida”. Mai târziu, împărăteasa îi va dăruia somptuosul Palat al Tauridelor din St. Petersburg, palat care, după moartea

Ecaterinei, va fi transformat în grajduri de Pavel I, care-l ura de moarte pe amantul preferat al mamei sale.

Lev Tolstoi și Războiul Crimeii

Imperiul Otoman nu renunțase la Crimeea, astfel că la numai trei luni de la vizita imperială, declară din nou

... și vizita imperială la Feodosia, tablou de Aivazovski

Am prezentat cititorilor noștri, în trei episoade, sub semnătura prof. univ. dr. Tasin Gemil (Magazin istoric, nr. 5-7/2014), istoria Hanatului Crimeii. Continuăm cu povestea peninsulei după instalarea stăpânirii ruse.

CRIMEEA O PERLĂ ÎNSÂNGERATĂ

ION BISTREANU

Prințul Potiomkin...

Independența obținută de Hanatul Crimeii după pacea de la Kuciuk-Kainargi (1774) s-a dovedit a fi iluzorie. Pentru Rusia însă, protectoratul asupra hanatului era prea puțin! Controlul porturilor Kerci și Enikale din extrema estică a peninsulei era doar un prim pas pe lungul drum spre îndeplinirea visului de a controla Strâmtoarele.

La rândul său, Înalta Poartă, care își păstra controlul exclusiv asupra numirii hanilor tătari, nu

... a îndemnat-o mereu pe Ecaterina a II-a să ocupe Crimeea

era dispusă să renunțe la Crimeea. Intrigile Curții imperiale ruse au dat repede roade, mare parte a liderilor tătarilor crâmleni fiind ușor corupți. Hanul Șahin Giray a devenit o simplă marionetă a Petersburgului, mergând până la a-și sacrifica rudele în timpul revoltelor tătarăști din acei ani.

Crearea unui curent prorus în Crimeea se dovedea a fi o măsură inefficientă, astfel că generalul Potiomkin a sugerat insistent împărătesei Ecaterina a II-a anexarea întregii peninsule. „Sunteți obligată să creșteți mărirea Rusiei. Această mărirea va continua calea spre o și mai mare glorie; cu Crimeea se obține dominația în Marea Neagră”. Sfatul vechiului amant și devotului oștean al împărătesei (Magazin istoric, nr. 7/2013) a prins viață. La 8 aprilie 1783 a fost publicată „Declarația” prin care Ecaterina a II-a

anunța încorporarea Crimeii în Imperiul Rus, care peste un an va pimi numele de Taurida. La 10 iunie 1783, la umbra unui stejar bătrân de câteva sute de ani (care dăinuiește și azi) de lângă legendara stâncă Kaya Altı (Magazin istoric, nr. 6/2014) de la Karasubazar, căpeteniile tătarilor crâmleni depun, în numele a o jumătate de milion de tătari, jurământul de credință față de Imperiul Rus. Ultimul han, Șahin Giray, primește o pensie imperială și se refugiază în Rusia. În locul unui promis hanat în Persia, se regăsește, practic, izolat chiar

de familia sa. În 1787 primește permisiunea să se întoarcă la Istanbul, dar trădarea nu îi este iertată de Înalta Poartă; este exilat în insula Rhodos și executat două luni mai târziu.

Palatul transformat în grajd

Una dintre primele decizii luate de Rusia a fost construirea unui mare port militar. În iunie 1783, Thomas Mackenzie, un amiral scoțian în retragere, angajat în armata rusă, construiește primul port pen-

Neagră era declarată regiune neutră, fiind interzise construirea de fortificații pe țărmurile acesteia. Pentru Rusia condițiile impuse constituie un mare pas înapoi de la pretenția sa de dominație în regiune. Speculând abil disensiunile anglo-franceze, nu pierde însă Crimeea! Pacea de la Paris este benefică pentru Principatele Române, care recâștigă Cahulul, Bolgradul și Ismailul cele trei județe din Basarabia care fusese anexată în 1812 de Rusia și, implicit, controlul asupra Gurilor Dunării. De asemenea, se creează premisele mult-visatei Uniri de la 1859. Însă, după războiul franco-prusac (1871), Rusia anulează toate cedările de la 1856; mai mult, după războiul ruso-otoman din 1877-1878 anexează din nou cele trei județe din sudul Basarabiei.

În a doua jumătate a secolului al XIX-lea, Crimeea se reface rapid după război, economia devenind din nou înfloritoare. La 1870 prin estul peninsulei este dată în funcțiune linia de telegraf Londra-Calcutta, lungă de 11.000 km, construită de filiala din Petersburg a firmei Siemens. În același timp, a continuat exodul tătarilor, locul lor fiind luat de imigranți ruși.

Nobilimea rusă își ridică somptuoase reședințe de vară, familia imperială poposește deseori în peninsulă; aici își petrec concedii și oameni de cultură și artă. Anton Cehov, care își va

construi o exotică vilă la Ialta (cunoscută sub numele de „Vila albă”), va scrie povestirea *Doamna cu cățelul*, a cărei acțiune se petrece în Crimeea. I. Aivazovski, pictor născut la Feodosia, va picta, printre altele, „Vizita Ecaterinei a II-a la Feodosia”.

În vâltoarea evenimentelor din Rusia din octombrie 1917 tătarii au proclamat crearea unei republici populare Crimeea, o premieră în lumea musulmană. Textul constituției a rămas o simplă foaie de hârtie. Conglomeratul etnic din peninsulă, existența flotei militare agită spiritele, situația fiind extrem de confuză: la Sevastopol, pavilioanele flotei se schimbau de la o zi la alta; galben-albastru (ucrainean), roșu (bolșevic), negru (anarhist), în funcție de acțiunile agitatorilor de toate felurile: bolșevici, eseri de stânga, socialiști, anarhiști.

La 19 martie 1918 este proclamată Republica Sovietică Socialistă Taurida, între primele măsuri fiind confiscarea marilor gospodării agricole și naționalizarea industriei. După numai o lună

însă, trupe ale nou proclamatei Republici Populare Ucrainene, conduse de colonelul P. Bolbocean, originar din Bălți, pătrund în Crimeea. Bolșevicii sunt izgoniți, conducerea acestora este arestată și executată, la 24 aprilie, de naționaliștii tătari, iar la 30 aprilie R.S.S. Taurida este lichidată. Ucrainenii sunt nevoiți să se retragă, odată cu intrarea (1 mai) în regiune a trupelor germane. Împăratul Wilhelm al II-lea, mizând pe comunitatea germană locală și pe tătarii crâmleni, preconiza crearea unui stat tătăresc, sub protectoratul Germaniei.

În noiembrie 1918 germanii sunt nevoiți să părăsească Crimeea, în locul lor debarcând un contingent de 20.000 soldați britanici și francezi, care, la rândul lor, se retrag din Sevastopol în aprilie 1919, când Armata Roșie intră din nou în regiune și proclamă crearea R.S.S. Crimeea. După două luni, peninsula intră sub controlul alb-gardiștilor generalului Denikin, iar mai apoi, în martie 1920, al alb-gardiștilor generalului Vranghel. În sfârșit, în noiembrie același an, comandantul fron-

tului de Sud, Mihail Frunze, raportează victoria bolșevicilor în Crimeea. Peste 150.000 refugiați ruși de pe tot cuprinsul Rusiei, în majoritate familii nobiliare și ofițeri ai fostei armate imperiale, iau drumul exilului.

Coloană de militari germani în Crimeea, 1918

(Va urma)

război Rusiei. Pierde și de această dată, în urma Păcii de la Iași (1791), recunoscând definitiv apartenența Crimeii la Rusia. În timpul tratatelor de la Iași va muri și cuceritorul Crimeii, prințul Potiomkin; se zice că inima și creierul acestuia au fost păstrate la Mănăstirea Golia, însă au dispărut după o vreme.

Ecaterina a înțeles că, pe termen lung, trebuie schimbată radical structura demografică a Crimeii. A încurajat, prin diverse facilități economice, o masivă imigrație de ucraineni, armeni, estonieni, greci, cehi, bulgari și germani. La 1805 erau câte trei așezări nemțești în raioanele Simferopol și Feodosia, grecii s-au stabilit pe coastă, armenii la Starfi Krîm. Bagcesarai a rămas localitate tătarască. La 1802, regiunea Taurida devine gubernie, în urma extinderii granițelor sale administrative în regiunile limitrofe nordice și nord-estice. În decurs de câteva decenii, tătarii crâmleni devin minoritari. Dacă la 1783 în peninsula locuiau circa o jumătate de milion de tătari, peste un secol de la anexare erau recenzați doar 186.000.

Prima jumătate a secolului al XIX-lea înregistrează perioada cea mai înfloritoare a peninsulei. Se construiește o vastă rețea de drumuri, se dezvoltă piscicultura și viticultura, devin renumite podgoriile stăpânite de prinții Golițin și Vo-

Militari britanici în Crimeea, foto de Roger Fenton, primul fotoreporter de război

ronțov, orașele rusești primesc din Crimeea mari cantități de grâne, zahăr, tutun, sare. Se dezvoltă rapid șantierul naval. La 1825, Oreanda devine reședința de vară a lui Alexandru I, iar peste trei decenii vor fi construite în sudul peninsulei superbe palate de la Livadia (care va deveni reședință a familiei imperiale), Massandra și Alupka. Pușkin, după vizitarea Crimeii (1821), scrie celebrul poem *Fântâna din Bagcesarai*. Poetul romantic polonez Adam Mickiewicz (pe atunci supus al Imperiului Rus), după o vizită prelungită la Eupatoria,

scrie cunoscutele *Sonete din Crimeea*.

La jumătatea secolului al XIX-lea, sub pretextul protejării drepturilor ortodocșilor de la Biserica Nașterii Domnului din Bethleem, Rusia declară război Imperiului Otoman. Anglia nu răspunde invitației de a participa la împărțirea Imperiului Otoman, neliniștită de pericolul expansiunii rusești în sud-estul Europei. După o serie de victorii ale trupelor rusești, în

ajutorul Imperiului Otoman vin Franța, Anglia și Regatul Sardiniei, care trimit o puternică flotă în Marea Neagră și în 1854 debarcă la Balaklava o armată de 60.000 oameni. Sevastopolul a rezistat 11 luni asediului. În final, portul a fost blocat de epavele navelor rusești sabotate înainte de evacuarea rușilor, orașul fiind transformat în ruine. Învingătorii au jefuit tot ce se putea. În același timp, la Kerci, tătarii se războiau crunt pe populația civilă creștină: violuri, jafuri, asasinare. Mai târziu, Lev Tolstoi, ca fost ofițer participant la războiul Crimeii, va

publica un ciclu de povestiri memorabile.

Palatul Massandra

Stat tătarese sub protectorat german

La un an după moartea țarului Nicolae I, succesorul său, Alexandru al II-lea, este nevoit să încheie, la 30 martie 1856, Tratatul de la Paris, prin care, printre altele, Marea

de Ungaria în unele țări neutre, precum Suedia, Franța, Portugalia, Spania, Elveția, dar și Bulgaria și Turcia, concentrându-se asupra celor doi „arbitri” de la Viena: Germania și Italia. După declanșarea războiului din Răsărit, la București sosiseră informații privind existența unor nemulțumiri în cele două capitale ale Axei față de Ungaria.

În această atmosferă, în iulie 1941, Mihai Antonescu a adresat miniștrilor la București ai Germaniei, Manfred von Killinger, și Italiei, Renato Bova-Scoppa, o notă în care arăta comportamentul abuziv al autorităților ungare față de românii din teritoriul anexat în august 1940 și anunța că, dacă acest tratament nu va înceta, guvernul român va trece, la rândul său, la luarea de măsuri împotriva minorității maghiare din România.

La 2 august 1941, într-o lungă convorbire cu von Killinger, purtată la sediul Legației germane de pe Calea Victoriei, Mihai Antonescu i-a declarat diplomatului german că, „prin însăși voința Ungariei, arbitrajul de la Viena a devenit caduc, întrucât ungurii refuză să-l respecte și să-l execute”. Vicepremierul român l-a rugat pe ministrul german „să avizeze guvernul Reichului că această situație nu poate să fie prelungită la infinit”. Totodată, el dădea asigurări că nu este vorba de a provoca „un conflict militar în interiorul puterilor Axei”, în condițiile în care „armata română este angajată pe Frontul de Răsărit”, dar avertiza că actele de brutalitate ale guvernului de la Budapesta împotriva românilor din Transilvania de Nord „nu pot rămâne fără răspuns”.

Alexandru Cretzianu,
secretar general
al Ministerului Afacerilor Străine

La 25 august 1941, în fața unui grup de ziariști germani aflați în România într-o vizită oficială, Mihai Antonescu a declarat pentru prima dată în mod public că „arbitrajul de la Viena e caduc prin însăși neexecutarea unilaterală a Ungariei, care a făcut totul ca să disprețuiască stipulațiile acestui arbitraj”.

După câteva zile, la 2 septembrie, în instrucțiunile trimise Legației României la Berlin, Mihai Antonescu prezenta două variante de evoluție a proiectului de declarare a „caducității” dictatului de la Viena: a) dacă guvernul german va lua „într-o serioasă considerare” acțiunea guvernului român, atunci guvernul român, „într-un moment diplomatic bun”, putea pune în discuție „pe un temei formal” revendicările românești; b) în ipoteza că întreaga acțiune ar fi fost considerată doar „un argument alături de nemulțumirea noastră”, guvernul român proiecta măsuri de ordin administrativ și legal, progresiv, aplicate minorității maghiare din România în toate

domeniile în care Ungaria lua măsuri antiromânești.

Un acces de surzenie, la Berlin

Următorul pas a fost făcut la 15 septembrie 1941, când Mihai Antonescu a adresat un consistent memoriu guvernelor german și italian intitulat „Tratamentul aplicat de Ungaria populației românești din teritoriile cedate prin arbitrajul de la Viena”, în care prezenta actele de violență împotriva vieții și libertății populației românești, actele legislative și administrative cu caracter antiromânesc, măsurile luate ce vizau întărirea unei atmosfere de dușmănie față de elementul românesc etc. În concluziile memoriului se sublinia că politica Ungariei de a nu respecta actul de la Viena ducea la „caducitate prin voința sa unilaterală”, fapt ce obliga guvernul român să re-

Manfred von Killinger,
(primul din dreapta,
împreună cu regele Mihai I

1941

DIPLOMATIA ROMÂNĂ ȘI DICTATUL DE LA VIENA

Mihai Antonescu,
ministrul
Afacerilor Străine,...

... Ernst von Weizsäcker,
secretar de Stat în
Ministerul de Externe
german (sus),
și Galeazzo Ciano,
ministrul de Externe
al Italiei,
cei care au refuzat
orice discuție privind
Dictatul de la Viena

Prof. univ. dr. ION CALAFETEANU

În toamna anului 1941 a izbucnit un conflict între diplomatul Alexandru Cretzianu și Mihai Antonescu, ministru interimar al Afacerilor Străine (Magazin istoric, nr. 3-4/2014), soldat cu demisia lui Alexandru Cretzianu din funcția de secretar general al M.A.S.

Unul dintre motivele acestei demisii era legat de faptul că Alexandru Cretzianu considera că „primul comandament al politicii noastre externe este de a lucra din toate puterile la dărâmare actului de la Viena” și pentru recuperarea teritoriului cedat în august 1940. Diplomatul identificase pentru perioada războiului două variante de realizare a acestui obiectiv: „un act brusc”, pe care îl vedea posibil numai în condițiile în care „situația politică și militară ar fi în întregime favorabile”; a doua variantă lua în considerare „o acțiune bine chibzuită de pregătire diplomatică a terenului pe lângă puterile care au dat sentința”.

O astfel de acțiune diplomatică care în opinia lui Al. Cretzianu nu era „bine chibzuită” fusese inițiată de Mihai Antonescu încă din prima jumătate a lunii august 1941 și urmarea proclamarea caducității actului de la Viena din 30 august 1940, ca urmare a neîndeplinirii de către autoritățile ungare a obligațiilor ce le reveneau prin acest document.

Acțiunea ar fi fost de neimaginat înainte de 22 iunie

1941 și ea era strâns legată de contribuția militară a României pe Frontul de Răsărit, care situa țara noastră pe locul secund, după Germania, din punctul de vedere al efectivelor militare angajate în luptă. În ceea ce privește „caducitatea”, „arbitrajului” de la Viena, acesta era, din punct de vedere juridic, caduc *ab initio*, întrucât nu îndeplinea cerințele fundamentale ale acestei instituții de drept internațional

nici în ceea ce privește libertatea consimțământului părților, nici privind neutralitatea arbitrilor. El era un rezultat al unui raport de forțe, nu un act juridic.

O rană, multe lovituri

Guvernul român întreprinsese o vastă acțiune de informare privind situația românilor din teritoriul anexat

Weizsäcker pretinde că știe că la noi se fac declarații oficiale de nerespectare a arbitrajului, dar mă previne că el este cuprins de un «acces de surzenie» când i se vorbește în acest sens. Răspund că mi-a mai spus asemenea lucruri și că i-am dovedit întotdeauna că a

fost greșit informat și că asemenea declarații nu au avut loc, deși am lealitatea s-o recunosc toți românii de la Conducătorul statului până la cel din urmă locuitor nu acceptă în sufletul lor această situație ca definitivă.

Weizsäcker îmi observă că nu caută să știe ce se petrece în sufletul nostru, dar că tot ce cere este să nu deschidem chestiunea cu el. Îi atrag atenția că nu guvernul român deschide chestiunea, ci cel maghiar și că, în ceea ce privește tratamentul aplicat conaționalilor noștri, suntem hotărâți a pași treptat la o serie de represalii în diferite domenii. Nu este vorba decât de a aplica unguirilor de la noi măsurile administrative aplicate românilor din Ungaria. Weizsäcker pare iritat. Va supune tot domnului Ribbentrop și mi se va comunica apoi punctul de vedere al guvernului Reichului. Personal, regret că i-am înmănat această notă care, prin aluzia la caducitatea arbitrajului de la Viena, în loc de a tinde la aplanarea asperităților, alunecă pe o pantă periculoasă. Represaliile sunt un mijloc plin de primejdii și nu trebuie să ne așteptăm ca guvernul german

După 22 iunie 1941, data intrării României în război (în imagine: unitate militară în Cernăuți), Ion și Mihai Antonescu au considerat că puteau redeschide problema Transilvaniei

să ne încurajeze pe această cale. «Wollen Sie Krieg mit Ungarn?» [Vreți război cu Ungaria? – n.n.] întreabă el.

Răspund că dacă este vorba de un astfel de război, pot să-l asigur că ungurii sunt aceia care îl pregătesc. Dovezi: 1) Ei trimit efective slabe în Rusia, spre a-și păstra armata intactă contra noastră; 2) fac manevre pe frontiera noastră; 3) publică cărți cu cântece ostășești pentru honvezi în care este insultată România și cei de la cârma ei și este propovăduit războiul contra noastră.

Weizsäcker rămâne pe gânduri. Se uită la fotografiile ce-i prezintă despre uciderea românilor ardeleni, despre dărâmarea până la temelii a bisericilor lor. Recunoaște că avem dreptate. Guvernul german nu bagatelizează chestiunea. Se va examina cu obiectivitate materialul ce prezentăm. Dar ce problemă insolubilă și Transilvania!

Modul în care ministrul Bossy s-a achitat de delicata sarcină primită a fost apreciat la București, două săptămâni mai târziu, la 2 octombrie 1941, el primind „Steaua României” în gradul de Mare Ofițer.

„Nimic important” la Roma

În capitala Italiei demersul guvernului român nu a fost primit cu mai multă înțelegere. Întrucât ministrul de Externe, contele Ciano, bolnav fiind, a lipsit de la conducerea diplomației fasciste timp

de două luni, primirea reprezentantului diplomatic al României s-a produs mai târziu decât a ministrului român la Berlin. Cum ministrul Vasile Grigorcea fusese autorizat de Mihai Antonescu să vină în permisiune în țară, „Memoriul” guvernului român a fost înmănat contelei Ciano de consilierul de legăție Mihail Cămărășescu, însărcinat cu afaceri a.i. La 29 septembrie, acesta raporta la București întâlnirea cu contele Ciano și impresia produsă de intervenția guvernului român asupra ministrului de Externe italian. „Am subliniat contelei Ciano că, prin voința unilaterală a Ungariei, noi suntem siliți a constata caduc actul de la Viena. Am reliefat fraza voit și interlocutorul meu a manifestat o vădită nemulțumire, contrastând cu afabilitatea manifestată în cursul convorbirii. Întrebat ce crede despre caducitatea actului, Domnia Sa mi-a răspuns textual: «Să te gândești doar la aceasta ar însemna să pui carul înaintea boilor»».

Mihai Antonescu a fost nemulțumit și iritat de reacția lui Ciano și a trimis în aceeași zi o telegramă cifrată Legației

examineze raporturile cu Ungaria și să apere populația românească din teritoriul anexat de aceasta „prin măsurile pe care dreptul ginților le pune la îndemână”.

Raoul Bossy, ministrul României la Berlin, și Vasile Grigorcea, ministrul României la Roma, trebuia să prezinte „Memoriul” autorităților germane și italiene. Memoriul era completat de instrucțiuni cu privire la conținutul notei ce urma să îl însoțească. În primul rând, în notă trebuia să se arate că, prin toate actele și măsurile antiromânești întreprinse, „Guvernul Regal ungar a dovedit din primele zile ale intrării în vigoare a actului de la Viena și până azi, în mod reiterat și evident, că repudiază în mod unilateral deciziunea de la Viena și că e izbit de caducitate acest act prin voința sa unilaterală”. Diplomatații români trebuia totodată să observe efectul produs de constatarea caducității Dictatului de la Viena.

Raoul Bossy,
ministrul României la Berlin

Alexandru Cretzianu credea că memoriul lui Mihai Antonescu era „o declarație de cea mai mare însemnătate și care ar trebui să poată fi folosită mai curând sau mai târziu ca bază a acțiunii noastre de sfărâmare a actului rușinos de la Viena”, declarație atent pregătită și plasată într-un moment diplomatic și militar favorabil.

La Berlin, ministrul Raoul Bossy a avut la 19 septembrie 1941 o întrevedere la Ministerul de Externe cu Ernst von Weizsäcker, secretar de Stat. Diplomatul român prezintă întrevederea cu demnitarul german: „Remit lui Weizsäcker memoriul și anexele privitoare la tratamentul populației române din Ungaria, împreună cu o notă în care conchid că guvernul din Budapesta, prin nerespectarea angajamentelor solemne luate la arbitrajul de la Viena, a repudiat unilateral sentința, dând astfel României dreptul de a-și reexamina atitudinea. Verbal, arăt că, pe când noi am executat dureroasele clauze teritoriale de la Viena, impli-

când cedarea leagănelui poporului român locuit în mare majoritate de noi, ungurii violează obligațiunile ce și le-au asumat față de frații noștri ajunși din nou în robie.

Conform instrucțiunilor primite, reamintesc că nici mareșalul Antonescu, nici guvernul român și niciun singur român n-au recunoscut vreodată ca definitiv un act care unic în istorie trece un teritoriu de sub suzeranitatea statului care reprezintă majoritatea populației sub stăpânirea unui stat ce nu dispune decât de o minoritate. Asemenea nedreptăți, adaug eu, se întâmplă uneori după războaie pierdute, dar niodată, până acum, în urma unei judecări bazate pe examinarea reală a situației. Numai dintr-un sentiment de solidaritate europeană guvernul român s-a abținut de a cere, în împrejurările de față, redresarea nedreptății făcute, cu atât mai de neînțeles este că guvernul din Budapesta găsește nimerit a repudia, prin fapta sa, sentința al cărei beneficiar a fost.

Weizsäcker mă întrerupe spre a-mi spune că regretă a nu fi în măsură a primi, nici dintr-o parte, nici dintr-alta, declarațiuni tinzând a zdruncina arbitrajul de la Viena care, «solicitat, liber și nesilit [sic!], de guvernul român, ca și de cel ungar, trebuie respectat de amândouă părțile». Răspund că deși, din nenorocire pentru mine, am fost martor aproape ocular al tragediei din 30 august 1940, ziua cea mai neagră din istoria noastră, prefer să nu intru în examinarea condițiilor în care a avut loc arbitrajul, întrucât instrucțiunile mele nu privesc trecutul, ci viitorul.

ministrul Germaniei la București
rându-l din față),
(al doilea din stânga)

Avanpremieră editorială

Prezentăm un fragment din cartea aflată sub tipar la Editura Militară, cu titlul Căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu, asul cerului.

● Lăsat fără avioane și piloți și acuzat de lașitate ● Un sfat prietenesc: nu mai luptați! ● 12+1 voluntari ● „Virați, domnule căpitan!” ● Prea multă încredere în camarazi

Căpitanul Șerbănescu și avionul nr. 1 cu care zbura

ARIPĂ FRÂNTE. ALEXANDRU ȘERBĂNESCU

Prof. dr. VALERIU AVRAM

Raidurile aeriene ale forțelor anglo-americane asupra României au continuat cu intensitate și în luna august 1944. Aliații dețineau controlul spațiului nostru aerian. Cu dotarea din acel moment a aviației române, bombardamentele aviației S.U.A. nu mai puteau fi stopate. Singurii care continuau lupta erau aviatorii din Grupul 9 Vânătoare „Dessloch-Șerbănescu”, comandat de asul aviației române, căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu. Situația militară a României era gravă.

Forțele Aeriene Române aveau nevoie de cât mai multe avioane de vânătoare și de bombardament. Germanii ni le dădeau cu târâta, cu mult sub cerințele frontului.

17 august 1944. Avioanele americane sunt prezente și în

această zi pe cerul însângerat al României. Și-au ales bine ziua. În est începuse ofensiva sovietică a Frontului 2 Ucrainean. Din Grupul 9 Vânătoare au decolat avioanele disponibile, practic numai trei aviatori. Căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu, căpitanul

(r) aviator Constantin „Băzu” Cantacuzino (*Magazin istoric*, nr. 7/2014) și locotenentul aviator Ion Dobran au luat contactul cu zburătorii americani.

În după-amiaza zilei, comandantul Alexandru Șerbănescu a fost chemat să se

României la Roma, în care făcea o serie de reproșuri în sarcinătului cu afaceri, aruncând responsabilitatea eșecului demersului guvernului român la Roma pe seama acestuia, a modului în care el a procedat, ceea ce a stârnit vâlvă printre diplomații români din centrala Ministerului Afacerilor Străine.

În amintirile sale, diplomatul Camil Demetrescu povestește incidentul Cămărășescu: „Mihai Antonescu, cu care Mareșalul fusese în totul de acord, procedase, prin comunicări simultane la Berlin și la Roma, la acea denunțare, întemeiat fiind pe încălcarea flagrantă a arbitrajului de către Ungaria, [anume] a dispoziției asigurând tuturor cetățenilor toate drepturile lor civice, politice, patrimoniale și culturale ale celor două populațiuni trecute sau ră-

mase la noua sau vechea apartenență.

Gama acestor încălcări, eufemistic vorbind, cu cele mai violente măsuri mergând de la crime în masă la cele individuale, arestări și expulzări în masă ale fruntașilor români și a episcopilor, confiscări de pământuri, corespundea unui plan chibzuit [...] Nu a apreciat însă real situația și poate nu-și cunoștea bine partenerii și nici situația internațională și anume că rostul unic al arbitrajului era să mărească conflictul ungaro-român și mai cu seamă să aducă Germania la cotul Carpaților ca să fie în inima celor două țări și, virtual, să poată dicta în toată Europa de Est și Sud-Est“.

Față de această situație, politica sinceră dusă față de Germania de noua formulă românească de guvernare nu era suficientă. Luat de avântul

său, vicepremierul român a pășit cu acordul Mareșalului la denunțare, fără a avea siguranța că va fi acceptată. La Berlin, cu o oarecare bunăvoință de formă, denunțarea a fost înregistrată. Dar la Roma, contele Ciano a refuzat-o în totul, în termeni categorici și reprobatori, dovada stând însemnările acestuia. La 29 septembrie Ciano scrie în *Jurnal*: „Nimic important“. Era ziua în care îl primise pe înșărcinatul cu afaceri a.i. al României, Mihail Cămărășescu!

Eșecul declarării caducității Dictatului de la Viena s-a datorat în principal refuzului Germaniei și Italiei de a lua în considerare orice obiecție românească legată de Transilvania, și nicidecum momentului istoric prost ales sau modului în care diplomații români și-au îndeplinit misiunea. ■

BLITZ... CONCURS

Trimiteți, până la 15 septembrie 2014, răspunsul la această întrebare (cu mențiunea **Pentru concurs**) și puteți câștiga un abonament pe un an de zile la revista **Magazin istoric**.

– Unde a fost construită nava-școală *Mircea*?

Răspunsul corect la **Blitz... Concursul** din luna iunie 2014 este:

Isa Beg Isakovici

Premiul de un abonament pe un an la revista *Magazin istoric* a fost câștigat de domnul **Petru Galiș**, din **Cizer**, județul **Sălaj**.

Abonamentul se efectuează începând cu luna ianuarie 2015.

Adresa noastră: **Magazin istoric**, C.P. 15-702, Of.P. 15, sect. 1, București

americană formată din 119 bombardiere B-17 din Grupurile 2, 97, 99, 301 și 463 primise misiunea să atace Rafinăria „Româno-Americană”, împreună cu alte 83 avioane tip B-24, din Escadra 55 Bombardament. O altă formație de 102 B-24 din Escadra 304 Bombardament avea ca țintă distrugerea rafinăriei „Steaua Română”, formația de bombardiere fiind protejată de 53 de avioane P-51 din Grupul 325 Vânătoare. O escadrilă de 12 B-24 din Grupul 98 Bombardament trebuia să atace rafinăria „Creditul Minier”.

Al doilea val format din 44 de bombardiere B-17 și B-24 din Grupul 483 Bombardament primise misiunea să atace Rafinăria „Dacia”. Numai deasupra Ploieștiului formația a atins 360 de bombardiere B-17 și B-24 dintre cele 1.000 de avioane participante la raid –, fiind protejată de 135 de avioane de vânătoare P-51 din Grupurile 31, 52 și 325 Vânătoare.

Comandantul Alexandru Șerbănescu și-a strâns piloții în jur și n-a mai nominalizat pe nimeni să plece în misiunea de luptă, apelând numai

la voluntari. A precizat că dacă vreunul dintre subordonații săi simțea nevoia să se retragă, nu era obligat să decoleze. Apoi a rămas tăcut, așteptând și privind chipurile fiecăruia, încercând să le ghicească gândurile. Au răspuns la apel numai 12 zburători. În ultimul moment a sosit și căpitanul (r) aviator Constantin „Băzu” Cantacuzino. Comandantul Grupului 9 Vânătoare, superstițios, i-a cerut camaradului său să nu zboare în aceea zi, întrucât erau 13 și unul dintre ei va cădea. Prințul Constantin Cantacuzino i-a răspuns comandantului de grup că el va fi cel care va cădea în luptă și s-a îndreptat spre avionul lui Me 109 G.nr. 3. Căpitanul Alexandru Șerbănescu avea avionul cu nr. 1.

În aceea zi de 18 august 1944, cerul, albastru strălucitor, era ici-colo spart de puful unor nori cumulus purtători de vânt. Au decolat și au luat înălțime în formație de 13, pe un arc de cerc având în față avionul Me 109 G nr.1 al comandantului. Au participat la misiune, în afară de cei doi ași (Al. Șerbănescu și C. Cantacuzino), șase ofițeri și cinci subofițeri: Mircea Șenchea, Ion Dobran, Vasile Gavrilu,

Constantin Bendaș, Ion Simionescu, Laurențiu Manu, Ion Mălăcescu, Constantin Miron, Constantin Nicoară, Dumitru Goloiu și Traian Dârjan.

In zborul lor spre obiectiv piloții din Grupul 9 Vânătoare s-au întâlnit cu camarazii din Grupului 7 Vânătoare, comandați de căpitanul aviator Toma Lucian. Au zburat cap compas 290° spre Făgăraș, urcând la 7.500 m. Locotenentul aviator Constantin Bendaș, aflat la manșa avionului Me 109 G nr. 11, s-a retras din misiune, acuzând lipsa oxigenului.

Deasupra Brașovului au văzut o armadă de bombardiere cu patru motoare B-24 strălucind în soare, înconjurată de Mustanguri. Alexandru Șerbănescu a ales patru Mustanguri și pică pe ele. Toată formația atacă în șir indian, cu excepția locotenentului aviator Vasile Gavrilu care, din cauza virajului strâns și a aerului rarefiat la aceea înălțime, se angajă și pică până la 5.000 m. Aflat în viraj, comandantul Grupului 9 Vânătoare deschide focul. În același timp sosesc încă 16 Mustanguri, proporția fiind în

Alexandru Șerbănescu (și în foto din stânga) prezintă raportul generalului Emanoil „Pipițu” Ionescu, comandantul Corpului 1 Aerian

prezinte la București, la raport, la generalul Gheorghe Vasiliu, comandantul Corpului 3 Aerian Român, unul dintre comandanții străini de problemele aviației militare. La discuții au participat comandanții grupurilor aviației de vânătoare germane și române. În prezența generalului german Gerstenberg, șeful Misiunii Militare Aeronautice germane în România, comandantul Corpului 3 Aerian Român le-a reproșat celor chemați „extrem de slabul randament față de adversari”, fără să spună un cuvânt despre faptul că, pierderile aviației române în piloți și avioane fiind foarte mari, nu mai aveau pe cine trimite în luptă. Acuzele de lașitate l-au indignat pe Alexandru Șerbănescu, care totaliza până atunci 47 de victorii aeriene și organizase astfel activitatea unității, ca piloții din subordine să facă imposibilul pentru a atenua, cu numai 30 de zburători, cât de cât, uraganul aerian american.

Gh. Vasiliu emitea un mare neadevăr, el, care nu fusese niciodată la manșa unui avion de vânătoare sau de bombardament. Habar nu avea ceea ce se întâmpla pe cerul chinuitei României, atacată de două uragane aeriene: aviațiile S.U.A și U.R.S.S. Acest comandant nu mai plecase în ultimii ani din biroul său luxos și nu mai încăpea într-un avion din cauza siluetei. Gh. Vasiliu, adus în aviație în 1924 de prințul Carol, n-a făcut nimic pentru modernizarea și dotarea aviației militare, petrecându-și mai tot timpul în serate dansante și în chefuri.

La sfârșitul întrunirii, unul dintre comandanți l-a sfătuit pe Șerbănescu să evite lupta cu aviația americană.

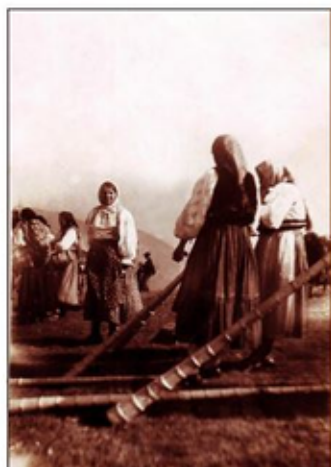
Întors la aerodrom, comandantul Grupului 9 Vânătoare le-a spus camarazilor: „Domnilor, ați auzit ordinul și ca militari suntem datori a ne

supune. Deci, în calitate de comandant vă ordon să executați ordinele întocmai... Eu personal mă înscriu în insubordonare și declar în fața domnului comandor că nu execut acest ordin [de a evita lupta – *n.a.*], acceptând să suport orice consecințe! Rog însă pe domnul comandor să amâie consecințele până la terminarea acestei epepei. Nu înțeleg că un inamic, oricât de mare și puternic ar fi, să intre în țara mea ca-n sat fără câini și s-o pustiască. Ordinul ne absolvă de legea marțială, recomandându-ne să fugim din fața inamicului. Recunosc și mă înclin în fața bunelor intenții și a legitimității lui absolute... Dar eu voi continua să lupt, de va fi nevoie singur, până când sau cad sau nu se va putea spune că în România n-a ieșit niciun român în fața americanilor, chiar dacă pierdem bătălia”.

În dimineața zilei de 18 august 1944, la ora 09.00 s-a dat pre-alarma. O escadră aeriană

Ion Antonescu și Alexandru Șerbănescu (al doilea din planul îndepărtat)

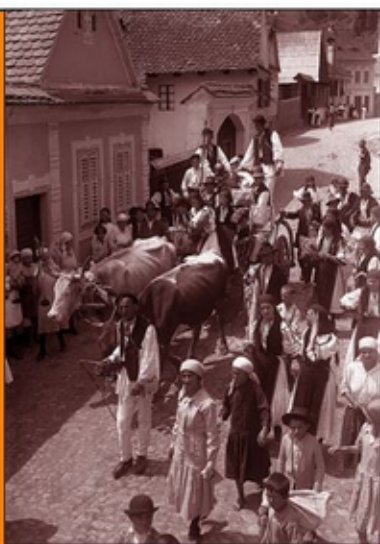

La chemarea tulnicăreselor, sătenii porneau spre Muntele Găina (foto din dreapta realizată de Iosif Berman)...

A fost odată ca niciodată

Întemeierea unei familii era un moment important în satul tradițional, pentru că tânăra pereche avea menirea să contribuie la perpetuarea biologică și socială a neamului. Cum își găseau tinerii nevestele în timpurile străvechi?

Se pare că unul dintre cele mai răspândite obiceiuri de „a intra în rândul lumii”, mai ales pentru tinerii din zona Alba, era „mersul” la Târgul de pe Muntele Găina, pentru a-și „târgui” nevasta.

TÂRGUITUL FETELOR...

Dr. GEORGETA ROȘU

Imaginarul colectiv păstrează o legendă plină de încărcătură simbolică despre acest munte, acreditând ideea că acolo își avea sălașul o găină care făcea ouă de aur și pe care moșii, locuitorii zonei, o apărau cu strășnicie, pentru a nu fi furată. O singură dată pe an găina putea fi privită întinzându-și aripile peste așezările lor, în semn de mulțumire, dar și de protecție a bunăstării lor. Această minune se întâmpla la sărbătoarea Sfântului Ilie. Se spune că atunci când se întemeia o familie, pe munte găina fermecată bătea din aripi, se transforma în Zâna cea Bună și se apropia de tinerii „legați” pe viață prin căsătorie, dăruindu-le un ou uriaș, din aur, pentru a le fi de ajutor la început de drum.

Muntele Găina este așezat în partea centrală a Carpaților Occidentali, în Țara Moșilor, în apropiere de Vidra de Sus.

La origini, târgul „se ținea” în cea mai apropiată duminică dinaintea sărbătorii Sfântului Ilie și neapărat după sărbătoarea Sfinților Petru și Pavel. Începea în sunetele

tulnicelor, care-i chemau pe oameni pe munte. Cu secole în urmă (prima atestare istorică a târgului datează din 1816), locuitorii satelor aflate în văile Apusenilor se adunau pe Muntele Găina pentru a afla mersul evenimentelor, a cosi și a aduna fânul și pentru a schimba între ei diferite produse.

Veneau aici păstori din trei comune: Vidra, Bistra și Almașu Mare. Vidrenii aduceau unelte agricole și de grădinarit, ciubere și donițe cioplite în lemn, pieptare și genți de vânatoare lucrate din piele de oaie. Bistrenii aduceau țuică de cireșe (la prepararea cărcia erau de neîntrecut), caș și brânză, siropuri din fructe de pădure și miere. Cei din Almașu Mare aduceau mai ales vase din pământ: blide, oale cu mânușă, oale cu o toartă, câni, ulcioare. La târg erau „căutate” porumbul și grâul, țesăturile de casă (cergi și covoare), păsări și animale (vite, oi, cai).

Dintre participanți nu lipseau feciorii și fetele mari îmbrăcați în straie de sărbătoare,

acel moment de 13 Me 109 contra a 20 de Mustanguri. Snopuri de trasoare verzi și roșii tăsniră din toate părțile. În focul luptei, piloți din Grupul 9 Vânătoare sunt anunțați prin radio să vină urgent la Mizil, întrucât avioanele de vânătoare inamice atacau la sol. „Nu pot, pentru că sunt angajat în luptă aeriană cu Mustangurile“, a fost răspunsul comandantului Șerbănescu.

Iată ce a consemnat ofițerul pilot american Dennis C. Cucera, participant la misiunea din 18 august 1944 deasupra Ploieștiului: „Grupul nostru s-a angajat în lupte aeriene individuale imediat... Locotenentul Skogstad, din Escadrila 307 Vânătoare, a înregistrat două victorii, ducându-și scorul personal la patru victorii, în doar șase misiuni. Locotenentul Riddle a doborât un al treilea Me 109, ducându-și scorul personal la 11 victorii. Era al doilea acum în clasamentul Grupului, după comandant, maiorul Brown.

După ce a doborât două Me 109, locotenentul Goebel s-a trezit singur pe cer, «schio-pătând» spre casă din cauza motorului defect care «tu-

șea». Căpitanul Molland a doborât și el un german... Rezultatele bombardamentului au fost neobservate din cauza fumului dens care acoperea zona-țintă, iar majoritatea piloților de vânătoare erau prinși în lupte aeriene.“

Incadrat în stânga de locotenent aviator Ion Dobran și de adjutant aviator Traian Dârjan în dreapta, la un moment dat toți trei în linie, distanțați la 100 m cu asul Șerbănescu la mijloc, s-au lansat în picaj. Ion Dobran afirmă că din cauza vitezei mari a avionului lui Șerbănescu, nu l-a mai văzut, pe moment, pe comandantul grupului. „Când l-am zărit, în spatele lui se găsea un Mustang cu botul roșu. Cu o ultimă speranță transmit prin radio: «Virați, domnule căpitan!», poate se va întâmpla o minune și va auzi. M-a fulgerat o clipă gândul că n-am scăpat, că Mustangurile sunt pe urmele noastre, apoi am tras neochit cu tunul și mitralierele între el și căpitan... Era prea târziu. Avionul lui mergea în linie dreaptă, fără să schițeze niciun viraj. Intrase în rafala trasoarelor roșii

pe care americanul o pusese în față. Din planul lui stâng se prelinge o ușoară dâră de fum, avionul se înclină spre stânga, se întoarce pe spate și pică sub verticală. Întâi am crezut că totuși e o degajare... Șerbănescu a căzut pentru că a avut prea mare încredere în Grupul lui... bănuia că toți ceilalți îl urmează în spate. Altfel nu se explică zborul acesta drept, fără viraje și oarecum fără grijă. Sunt dezorientat și cu sufletul greu... a căzut o stea... a căzut Șerbănescu... Îmi amintesc că la începutul luptei am auzit ca prin vis un mesaj: «Sunt doborât!». Cine o fi fost? Ce vor fi făcut ceilalți?»

Se pare că locotenentul Busley, din Escadrila 309, Grupul 31 Vânătoare, instruit în R.A.F., a fost cel care l-a doborât pe căpitanul aviator Alexandru Șerbănescu, el delimitând destul de exact „zona în care a căzut «germanul» doborât și care s-a zdrobit de pământ înainte ca să ajungă în zona de anihilare“, nota locotenentul Dennis C. Cucera.

Căpitanul erou Alexandru Șerbănescu nu s-a mai întors la aerodrom. A căzut apărându-și țara. ■

PE SCENA CRAIOVEANĂ (Triverb: 5, 5, 8)

NT AA A^T U

Gheorghe BRAȘOVEANU

Soluția rebusului **ACTORI AI PRIMULUI RĂZBOI MONDIAL**, din nr. 7/2014

AUSTROUNGARIA – N – EO – CUIE – URS – TURCIA – TRISAT – ALBANIA – MAIK – NUI – STRIATĂ – J – TIARE – MANA – PA – AT – URCA – I – TIP – ALLAH – CALICO – S – UA – IDO – IRAN – URN – INDIA – ANI – ANGLIA – FRANTA.

Soluția jocului **Pericol de război**

STAT INAMIC

(STĂ – T – ÎN – A – MIC)

TREI COMPOZIȚII ISTORICE

Prof. univ. dr. PAUL REZEANU

Relativ tânără, cu o vârstă de mai puțin de două secole, pictura modernă românească a abordat, încă de la început, compoziția istorică. Gen aparte, aceasta s-a bucurat de mare succes în secolul al XIX-lea și a continuat să se afle în atenție până către sfârșitul secolului al XX-lea, când nu a mai fost decât foarte rar abordată. Și, într-adevăr, să ne gândim o clipă și să ne întrebăm ce compoziții istorice au mai fost pictate în ultimele, să zicem, trei decenii?

Și totuși, compozițiile istorice și-au avut și își au un rol major în pictura românească, în educația patriotică. Tablouri ca „Atacul de la Smârdan“, de N. Grigorescu, „Deșteptarea României“, de Gh. Tattarescu, „Intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul în Alba Iulia“, de D. Stoica (pentru a nu cita decât câteva), sunt tablouri celebre, pe care orice român le știe (sau ar trebui să le știe).

Sunt însă, în pictura românească, numeroase compoziții istorice necunoscute sau foarte puțin cunoscute, care merită să intre în atenție. Iată trei dintre acestea.

„Mihai Viteazul după lupta de la Călugăreni“, creația lui Zamfir Zugravul

Tabloul „Mihai Viteazul după lupta de la Călugăreni“, ulei pe pânză, 0,850 x 1,130 m, a fost descoperit de noi într-o colecție particulară și achiziționat pentru Muzeul de Artă din Craiova, în anul 2000. În partea de jos se află scris, cu litere chirilice, textul: „Venirea lui Mihai Bravul din Războiul de la Călugăreni cu triumf la anul 1595. Făcut la anul 1756. Zamfir Zugravul“. Deci, acesta este titlul corect al tabloului, anul execuției și numele pictorului.

Textul, deși formulat pentru noi cei de azi destul de ciudat, are un farmec anume, cât și

darul de a explica scena pe care pictorul a încercat, cu mijloacele artistice de care dispunea, să o prezinte. Mai mult, remarcăm că el știe corect anul celebrei bătălii, iar amintirea acestui eveniment era încă vie în memoria contemporanilor, după mai mult de un secol și jumătate de la petrecerea lui.

Pictura este oarecum naivă, cu evidente stângăcii în ceea ce privește desenul, însă trebuie să recunoaștem, pe ansamblu, place și are remarcabile calități de culoare și compoziție. Inspirat din trecutul nostru istoric, tabloul surprinde pe Mihai Viteazul în mijlocul unui

grup de căpitani și oșteni ai săi. Încercarea de reconstituire istorică este stângace, oarecum teatrală, iar prezentarea portretelor, ca de altfel și a costumelor, mediocră.

Din păcate, despre Zamfir Zugravul nu am putut afla nimic. În schimb, am făcut două descoperiri interesante. Astfel, în inventarul Galeriei Naționale a Muzeului de Artă al României se află o copie a acestui tablou executată de Nicolae Grigorescu în anul 1857, când a concurat pentru o bursă la Paris. Am descoperit apoi, în vara anului 2008, în holul de la intrarea principală a Patriarhiei Române,

pentru că aici puteau să se întâlnească, să se cunoască și să se îndrăgească. Aici se pețeau fetele de măritat, erau „târguite“ de familia băiatului și luate în căsătorie.

Dar participarea „la târguit“ nu era lucru ușor. Familiile fetelor trebuia să se pregătească atent. Uneori

cu câte doi ani în urmă începeau „să clădească“ zestrea acestora. Zestrea era transportată pe munte, pe cai, în desagi sau în cufere și lăzi de zestre lucrate cu motive geometrice și florale.

„Târguitul“ fetelor nu începea decât după ce familiile acestora reușeau „să etaleze“ tot ce pregătiseră pentru a le înzestra. Zeci de costume, în unele cazuri, covoare și lepedee, cergi și perini, fățoaie de masă și ștergare, pieptare și podoabe erau puse în văzul tuturor, constituindu-se astfel o garanție pentru familia tânărului că va primi o noră de nădejde.

Momentul era, așadar, și o modalitate propice de cunoaștere de către întreaga colectivitate a bogăției și hărniciei fetei și a familiei acesteia. Devenise chiar un obicei „cântăritul“ zestre. Pe o scândură, așezată în balans, se încărca la un capăt zestrea, iar la celălalt se urca fata. Zestrea trebuia să fie, evident, mult mai grea.

Dacă familiile tinerilor se înțelegeau, tinerei „schim-

Târgul de altădată...

întemeierii tinerei familii.

Mentalul tradițional acredita ideea că „numai aici, pe Muntele Găina, o cununie putea aduce noroc și fericire tinerei familii întemeiate“. Pentru că „târguitul“ se făcea în văzul tuturor, „la vedere“, se evitau căsătoriile între rudele apropiate, fiind astfel înlăturată consangvinitatea, fapt extrem de important pentru sănătatea urmașilor.

Târgul de fete de pe Muntele Găina și-a pierdut azi conținutul. Din târgul de odinioară s-a ajuns în zilele noastre la o sărbătoare folclorică, un festival, poate cel mai mare din România, în care putem vedea alături de *bannere* în care unii tineri își anunță intențiile (poate ironic): „Caut fete de măritat“, agățate ostentativ între două

mașini „de forță“, standuri cu mărfuri aduse de peste tot; scene pe care concertează formații „la modă“, dar mai ales maneliști. Bineînțeles, târgul „se deschide“ doar după ce mai marii locului își țin discursurile populiste, iar nelipsitul sobor de preoți oficiază „Te Deum“-ul. ■

... și cel de astăzi

Brâncoveanu. Pe podium gădele se pregătește să-l decapiteze pe Radu Brâncoveanu. La scenă asistă ieniceri și un numeros public. În ultimul plan se vede parte din Palatul Topkapî, un minaret și cupola unei moschei. Compoziția e amplă, echilibrată, încercarea de reconstituire istorică meritorie. Desenul său însă, ca de

memorie și păstrare!! Maior D.A. Papazoglu. Tabloul este o compoziție istorică și prezintă, în prim-plan, câțiva

D.A. Papazoglu, „Intrarea trupelor otomane în Craiova la 1 octombrie 1848”

obicei pentru această perioadă a creației sale, e stângaci, anemic, fără nerv, coloritul este lipsit de strălucire, gestică este teatrală și artificială. Oricum, compoziția istorică „Uciderea Brâncovenilor” este unică în pictura românească și are un incontestabil merit evocator.

Al treilea tablou pe care dorim să-l prezentăm este compoziția istorică „Intrarea trupelor otomane în Craiova la 1 octombrie 1848”, de D.A. Papazoglu. A fost descoperit și achiziționat de noi pentru Muzeul de Artă din Craiova, în anul 2000. Este ulei pe pânză, are dimensiunile 0,690 x 0,820 m și a fost restaurat de Constantin Dițoiu, de la Muzeul Național de Artă al României. Pe spatele tabloului „pictorul” a scris: „Intrarea mea în orașul Craiova cu trupele otomane/ sub comanda lui marele Mehmet Pașa în calitate/ de atașat ordonat pe lângă Excelența Sa de către/ caimacamul de atunci Constantin Cantacuzino, cu/ consimțământul Excelenței Sale Comandirul de Constandin[opol],/ a tuturor trupelor otomane Omer Pașa la anul/ 1848, luna octombrie 1./ Pace/ Dat familiei mele după

comandanți otomani călări, printre care și Mehmet Pașa, ce indică, cu brațul drept, o direcție. În spatele acestui grup, în dreapta, în planul doi, se observă oastea otomană, cavalerie, artilerie și infanterie, iar în partea stângă, tot în planul doi, venind în întâmpinarea otomanilor, o delegație de patru craioveni călări și populație a orașului. În ultimul

plan, în stânga, se văd câteva case din Craiova, deasupra cărora se înalță turlele a două biserici și Dealul Bucovățului.

Despre autorul tabloului, D.A. Papazoglu, deținem relativ puține date. Astfel, maiorul (mai apoi locotenent-colonel) Dimitrie Papazoglu (1811-1892) a fost un merituos memorialist, culegător și depozitar de vestigii ale istoriei poporului român, dar și „computor, desenator și editor”.

După 1860, când s-a trecut de la literele chirilice la cele latine, el a pictat, din memorie, tabloul în discuție. Dimitrie Papazoglu a fost deci martor ocular și participant la evenimente. Când a pictat tabloul, el a scris pe spatele acestuia textul amintit.

Compoziție istorică interesantă, din mai multe puncte de vedere, tabloul „Intrarea trupelor otomane în Craiova la 1 octombrie 1848” este o operă ce dovedește că realizatorul său, maiorul Dimitrie A. Papazoglu, dispunea de mijloace artistice modeste, că era un desenator și colorist mediocru, însă era mănăst de intenții frumoase. Valoarea documentară a tabloului primează astfel în fața celei artistice. ■

o altă copie a acestui tablou. Este opera pictorului piteștean Ilie Petrescu, tatăl lui Costin Petrescu. Când a fost executată nu știm. Copia a fost expusă sub titlul „Mihai Viteazul“, în anul 1928, la Ateneul Român, la „Expoziția retrospectivă a artiștilor români pictori și sculptori din ultimii 50 de ani“, și reprodus în catalog la pagina 31. Precizăm că tabloul

ulei, s-a pierdut, dar după el s-au făcut cromolito-grafii, prin 1856-1857, la Viena), „Uciderea Brâncovenilor“ și „Moartea lui Mi-

Autoportretul lui C. Lecca și pictura lui care înfățișează întâlnirea și împăcarea dintre domnul Moldovei, Bogdan cel Orb, și cel al Țării Românești, Radu cel Mare, în 1507

original este semnat și datat, lucru extrem de rar pentru epoca respectivă.

Un capitol important în creația artistică a pictorului Constantin Lecca l-au constituit compozițiile cu teme istorice. Pasionat de istoria patriei, atent la evenimentele politice ale vremii sale și dornic să-și vadă patria mergând pe drumul propășirii, Lecca a executat portrete de domnitori din trecut sau ale contemporanilor cu demnități politico-militare cu rang înalt, precum și compoziții istorice, contribuind astfel la educarea patriotică a poporului. Făcând abstracție de încercările lui Gheorghe Asachi și Carol Valștain, putem spune că el a intrat în conștiința publicului ca adevăratul întemeietor al picturii istorice românești.

Primele compoziții istorice semnate de Lecca datează din vremea când acesta a trăit la Craiova. Din păcate, până la noi au ajuns doar câteva: „Intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul în Alba Iulia“ (tabloul original, în

hai Viteazul“. Dacă prima și ultima dintre aceste opere sunt relativ cunoscute, tabloul „Uciderea Brâncovenilor“, ulei pe pânză, 0,850 x 1,190 m, este total necunoscut. Aflat în patrimoniul Muzeului de Artă din Craiova, este o operă singulară în creația pictorului, întrucât, spre deosebire de multe dintre compozițiile sale istorice, subiectul acesta nu a fost reluat de artist nici în grafică, nici

în pictură. Ba, mai mult, nu cunoaștem în pictura românească vreun artist care să fi abordat episodul. Studiind tabloul, am constatat că el a fost pictat după „Intrarea triumfală a lui Mihai Viteazul în Alba Iulia“ și înainte de „Moartea lui Mihai Viteazul“ (care este datat 1845). Am ajuns astfel la concluzia că tabloul „Uciderea Brâncovenilor“ a fost pictat în jurul anului 1840.

Inspirat de un eveniment tragic, petrecut la Istanbul, la 15 august 1714, tabloul evocă momentul dramatic în care Mateiaș Brâncoveanu (cel mai mic fiu al domnitorului), este implorat de tatăl și mama sa să moară cu demnitate și să nu-și părăsească religia. La scenă asistă sultanul Ahmed al III-lea și cei mai apropiați dintre înalții săi demnitari. În planul doi se află podiumul pe care au căzut deja capetele lui Ienachie Văcărescu (marele vistiernic, ginere și cel mai apropiat sfetnic al domnitorului), Constantin și Ștefăniță

Primul bric „Mircea“

cutarea misiunii noastre de către comandantul și ofițerii navei-școală germane «Leo Schlagger» și de către căpitanul Davidson de la Oberkommando der Kriegsmarine Attachés-Gruppe care, la cererea noastră, a obținut aprobarea de a ni se livra pentru radiogoniometru sistemul de cadru secret al Marinei germane de război“.

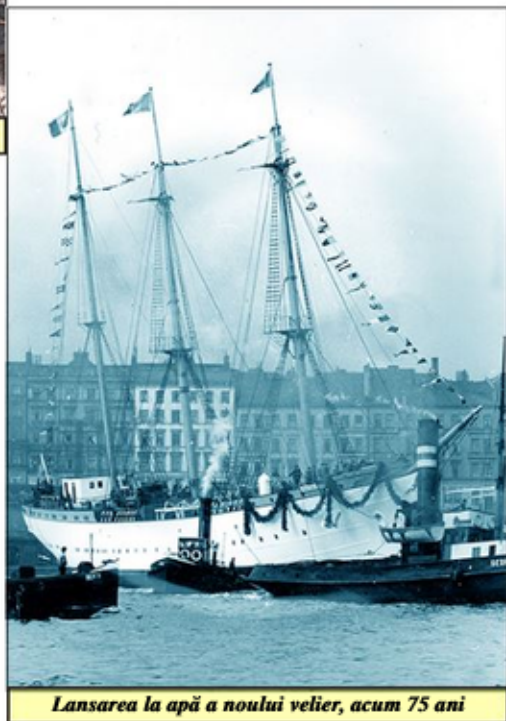
La 17 mai 1939, după acostarea la dana 3 a portului Constanța, pe puntea superioară a navei s-a desfășurat ceremonialul predării pavilionului veteranului bric „Mircea“ noii și modernei nave-școală. Prezent la ceremonie, regele Carol al II-lea a declarat: „Am vorbit în anii trecuți de acel faimos spirit care a creat Marina noastră astăzi. Prin venirea noului vas «Mircea» nădăjduiesc să văd înnoirea spiritului, reînălțarea credinței marinărești, posibilitatea ca marinarii noștri, navigând mai mult pe ape, să-și poată afirma, în fața lumii întregi, capacitatea și virtuțile lor“.

În discursul rostit la dîneul organizat la bordul motonavei „Transilvania“, amiralul în rezervă Sebastian Eustațiu, salutând cu cea mai mare satisfacție sosirea în apele românești a noii nave-școală „Mircea“, le-a urat tuturor: „Marinarii prezentului să privească spre acei ai trecutului, să îi întrecă chiar în drumul lor pe întinsul apelor. Spiritul «Mircea» să fie menținut și transmis din generație în generație, în vecii vecilor!“.

După declanșarea celui de Al Doilea Război Mondial, activitatea de pregătire a cadeților români prin marșuri de instrucție în apele

internaționale a fost abandonată și „Mircea“ a staționat la Brăila, pe brațul Arapu.

Sechestrată și preluată abuziv de către sovietici, în cursul zilei de 9 septembrie 1944, nava-școală „Mircea“ a fost dusă în portul Odessa. Timp de doi ani avea să poarte pavilion sovietic, fiind rebotezată „Rion“.

Lansarea la apă a noului velier, acum 75 ani

„Mircea“ a fost retrocedat la 27 mai 1946, grație intervențiilor regelui Mihai pe lângă reprezentanții Comisiei Aliate de Control din România. După preluarea navei de la marinarii sovietici, viceamiralul Petre Bărbuneanu, subsecretar de Stat pentru Marină, a subliniat importanța evenimentului: „Pe nava «Mircea» se vor pregăti viitorii marinari la școala minunată a velelor, departe de uscat, în lupta neconținută cu capricioasa mare, pentru a forma elemente viguroase, tenace și hotărâte în toate acțiunile lor [...] Solemnitatea de astăzi, patronată de Înalta prezență a Majestății Voastre, va rămâne nepieritoare în istoria regenerării și dezvoltării Marinei Regale“.

Conform tradiției, procesele-verbale de predare-primire au fost confirmate la dîneul special, organizat în sala de recepție a Primăriei

„MIRCEA“ CĂLĂUZĂ PRINTRE FARURI PENTRU DESTINE

Cadeții se antrenează cu sextantul și pe vergi, la manevrarea velor

De peste un secol, pentru marinarii români, „Mircea“ este un simbol. Debutul în carieră, ca ofițer sau maestru militar de marină, fără baletul hamacelor și ascensiunea în arboradă, spre constelații, este de neconceput. Amirali, comandori, căpitani de cursă lungă, șefi mecanici, șefi de echipaje și ași ai diverselor specialități navale, peste 70 de generații de marinari de toate calibrele au bricuit punțile, au furbișat alămurile, au brațat

vergile, au descifrat coduri și au învățat să strunească vântul în velele scortoase. Frăția ancorei și botezul mării sunt circumscrise unui adevărat cult al breslei lupilor de mare, pe care galionul cu blazon voievodal l-a conferit Marinei Române, înfiripată la Dunăre și desăvârșită la Marea cea Mare.

Comandor dr. MARIAN MOȘNEAGU

Intrat irevocabil în conștiința publică drept bric (navă cu două catarge), în virtutea obișnuinței cu cochetul său înaintaș cu obârșie londoneză, actuala navă-școală „Mircea“ (de fapt un barc, navă cu trei catarge) a împlinit la începutul acestei veri 75 de ani în serviciul Marinei Române. Navă longevivă, construită în Șantierul Naval „Blohm und Voss“ din Hamburg, velierul a confirmat peste ani reputația lucrului nemțesc, făcut să dureze.

În opinia președintelui comisiei de supraveghere, căpitanul inginer Constantin Năstase, „Mircea“ era nava cea mai bine construită și cea mai bine înzestrată pe care Marina Română a avut-o până la mijlocul secolului al XX-lea. Ea constituia „nu numai un admirabil instru-

ment de educație marinărească, ci și un mijloc de a civiliza multe generații de tineri care vor avea norocul de a-și îndeplini serviciul militar la bordul navei-școală, unde vor face cunoștință cu tot ceea ce tehnica modernă a produs și vor avea posibilitatea de a se obișnui cu un fel de viață frumos, sportiv și civilizat“. Același ofițer sublinia „extrema bunăvoință a Șantierului «Blohm und Voss» de a realiza orice îmbunătățire posibilă a fost cerută de noi la construcția navei și de a trata pe toți membrii comisiei nu ca pe niște reprezentanți ai armatorului, ci ca pe niște colaboratori, a căror dorință de a obține o navă cât mai reușită a fost în întregime împărtășită de șantier. Țin, de asemenea, a sublinia concursul care ne-a fost dat în exe-

ZOOMONETAR

O invitație la cunoaștere și călătorie în jurul lumii, având ca pretext fauna reprezentată pe monete și bancnote. Aceasta este provocarea lansată publicului de Muzeul Băncii Naționale a României și Muzeul Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa”.

Expoziția temporară „ZooMonetar” poate fi vizitată la Muzeul Național de Istorie Naturală „Grigore Antipa” în perioada iunie-octombrie 2014, iar din noiembrie 2014 va putea fi vizitată și în Muzeul Băncii Naționale a României.

Îmbinând caracterul educațional cu divertismentul de substanță, evenimentul expozițional „ZooMonetar” propune o experiență unică pentru vizitatori. O experiență 3D, am putea spune, atât tematic prin alăturarea mai puțin obișnuită animale bani – mapamond, cât și tehnologic prin aplicațiile multimedia care pun în valoare și permit interacțiunea cu conținutul propriu-zis.

Deși, teoretic, copiii ar putea fi atrași mai curând de animale, iar adulții interesați de diversitatea banilor, odată intrați în lumea „faunei monetare”, cu toții vor găsi acel ceva memorabil în expoziție. Căutând atent criteriul de expunere, am descoperit farmecul în expresivitatea animalelor de pe monete și bancnote. Astfel, în arhitectura expoziției au fost puse în valoare, în module dedicate, piese înfățișând de la animale marine la păsări de pradă, de la

mamifere din savană la animale domestice, de la păsări exotice la animale fantastice. Fie că sunt personaje ale unor vechi legende sau simboluri cu relevanță națională, animalele, ca și monetele sau bancnotele în ansamblul lor, vorbesc despre epoci, culturi și tradiții.

Peste 100 specii și subspecii din fauna lumii și 300 de însemne monetare (monete, bancnote, medalii) sunt actorii principali ai expoziției, vorbind despre largi segmente ale istoriei și geografiei lumii: din secolul al V-lea î.H. până în anul 2013, de la monete antice și moderne din 18 state, regate și imperii până la bancnote moderne din 59 de state și teritorii, de pe șase continente.

Prin conținutul valoros și rar piese de patrimoniu cu însemnată valoare istorică, prin maniera modernă de prezentare, prin atractivitate și interactivitate, „ZooMonetar” se așează cu certitudine între atracțiile anului pe agenda culturală internă. Mai mult, se recomandă drept gazdă atrăgătoare pentru oaspeți de oriunde, în căutarea unei experiențe cultural-monetare fără granițe.

Au vorbit la inaugurarea expoziției (de la dreapta la stânga): academician Mugur Isărescu, guvernatorul B.N.R., dr. Dumitru Murariu, membru corespondent al Academiei Române, directorul general al Muzeului Antipa, și Remus Pricopie, Ministrul Educației Naționale

Constanța, unde s-au servit nisetur sau morun meunier, fripturi asortate, legume asortate cu unt, salată verde, brânzeturi, fructe, cafea, țuică, vodcă și vermut, un sfert șampanie „Rhein“. Icrele negre, untul și vinul de Murfalar au fost procurate de către Subsecretariatul de Stat al Marinei.

Cu o pleiadă de comandanți destoinici pe punte, „Mircea“ a supraviețuit furtunilor din anii 1951, 1953, 1965, a efectuat trei traversade ale Oceanului Atlantic, în drum spre cele două Americi, în 1976, 2004 și 2009, și a însumat în paginile jurnalelor de bord 30 de voiaje internaționale.

În perioada 30 aprilie-27 mai 2014, nava-școală „Mircea“ a participat la un marș de instrucție și reprezentare aniversar, încununat de participarea la SCF Black Sea Tall Ships Regatta 2014, prima regată organizată de Sail Training International (STI) în Marea Neagră, la care s-au înscris 17 veliere din nouă țări. La Novorossiisk, „Mircea“ a fost declarată cea mai frumoasă navă, cu cel mai bun echipaj din cadrul Regatei Mării Negre.

Primul echipaj al navei

Sâmbătă, 24 mai anul acesta, pe scena amplasată în perimetrul terminalului de pasageri din portul Constanța, a avut loc ceremonia militară de redecorare a pavilionului navei-școală „Mircea“. În semn de înaltă apreciere a rezultatelor de excepție obținute de-a lungul anilor, președintele României, Traian Băsescu, a decorat pavilionul veteranului nostru velier cu Ordinul „Virtutea Maritimă“, în grad de

Ofițer, cu însemn de pace. Cu acest prilej, președintele Traian Băsescu a subliniat: „Oamenii care învață să supraviețuiască pe bricul «Mircea», în condiții unice, în condiții vitrege, sunt oameni care rămân cu o lecție pentru viață. Ei nu știu să piardă, în mentalul lor se așază ideea că ei nu pot să piardă, ei nu pot decât să câștige o bătălie pentru viață. Sunt momente care îți rămân, îți marchează existența și mai ales momente în care te-ai prins pentru toată viața. De aceea, am avut colegi care au trecut cu navele lor prin port, au trecut cu navele lor prin situații de abandon, au trecut cu navele lor prin situații de război. Niciodată nu și-au abandonat nava și vă pot spune că această mentalitate o ai sau poți s-o gândești după ce faci practica pe bric. Ți se pare că «Mircea» îți rămâne parte din educația ta marinărească.“

De 75 de ani, pentru diplomația navală românească „Mircea“ este cel mai longeviv ambasador.

Pentru cei care am făcut practică la bordul celebrului velier-școală ca muși, ucenici și animatori ai velurilor în arboradă, „Mircea“ reprezintă începutul, botezul inițiativ, amfiteatrul primelor relevmente și al navigației astronomice și, neîndoind, startul în regata marilor performanțe profesionale.

Sub marele pavoaz aniversar, veteranul valurilor continuă să reprezinte cu succes școala curajului, tradiția și legenda. Pentru că, dându-i crezare lui Jean Bart, „el a făcut întâi cunoscut lumii, pe apă, țara și Marina ei. A fost un simbol. O afirmare a suveranității noastre pe apă“. ■

Defilarea cadeților români pe străzile orașului New York, în 1976

Orașul Cambrai, la 1649

franceză și este înregistrată în Dicționarul limbii române moderne (1958).

Cerber „animal fabulos imaginat ca un câine cu trei capete și cu coadă de șarpe, care păzește porțile Infernului” (și, de aici, sensul „paznic foarte vigilent” are la originea îndepărtată gr. *Kerberos*, nume propriu (lat. *Cerberus*, fr. *Cerbère*). Aducerea lui **Cerber** pe pământ a fost una dintre cele mai grele munci dintre cele 12 la care a fost supus Hercule de către Hera, soția lui Zeus. Apare la A. Vlahuță: „un cerber din opoziție... luase cuvântul în Cameră”. Cuvântul are două variante de accent, *cerber* și *cerbér* (care „trădează” originea franceză).

Cereală este un împrumut din franceză (*céréale*) cu sensul „plantă ale cărei grăunțe servesc în alimentația omului și a animalelor domestice”, înregistrat prima dată în Dicționarul Academiei (1928). În franceză apare la 1542, dar cu sensul actual abia în 1835. La originea sa îndepărtată stă numele propriu lat. *Ceres*, zeița secerișului; s-a confundat cu *Demeter*, zeița grecilor, al cărei cult a fost introdus la Roma în 496 î.H. pentru îndepărtarea foametei care amenința orașul.

La Roma apare ca zeița grânelor, a agriculturii și a căsătoriei. Sărbătoarea solemnă în cinstea ei, *Cerealia*, era celebrată mai ales de către plebei, a căror divinitate principală era *Ceres*; are legătură cu *creo* „a produce, a face să crească” (A. Ernout, A. Meillet, *Dictionnaire étymologique de la langue latine*, ed. IV, 1967).

Chembrică „țesătură subțire de bumbac, vopsită într-o singură culoare și bine apretată” cu care se îmbracă coșciugul, este împrumutat din engleză (*cambric*) și germană (*Cambric*). În cele două limbi

are la bază numele orașului Cambrai (Flandra franceză). Orașul Cambrai a fost înglobat în Franța prin tratatul de la Nijmegen (1678); în Primul Război Mondial acolo s-au dus lupte grele, soldate cu mulți morți. Acest oraș era cunoscut pentru țesăturile produse acolo. În română cuvântul apare la N. Filimon. Are și varianta *chimbrică*).

Cicero „gen de tunsoare bărbătească foarte scurtă” provine de la tunsoarea purtată de Cicero (Marcus Tullius Cicero, 106-43 î.H.), orator, filosof și om de stat roman. Apare în română abia în DEX (1975).

Colonie (mai ales în sintagma *apă de colonie*) „lichid parfumat, fabricat din alcool și diverse uleiuri vegetale, fo-

losit în cosmetică” are la bază fr. (*eau de*) *Cologne*, numele italian și francez al orașului Köln. S-a dat numele orașului Colonia pentru că în acest oraș chimistul italian Giovanni Maria Farina (secolul al XVIII-lea) a pregătit acest lichid parfumat. În română, apare în piesele lui V. Alecsandri. Are și o formă populară *odicolon*, cu varianta *odecolon*, care figurează într-o traducere din 1835.

Cravată „accesoriu constând dintr-o fâșie de stofă sau de mătase, care se înnoadă la gât și ale cărei capete sunt de obicei lăsate să atârne pe piept”; la originea îndepărtată (secolul al XVII-lea) denumea legătura pe care o purtau la gât soldații croați aduși în Franța în timpul Războiului de 30 de Ani (1618-1648); fr. *cravate* este forma francizată a cuvântului *Croate*. După 1650, cravatele au fost purtate și de civili. În română cuvântul apare la Vlahuță. ■

Un croat și-a lui cravată

Pastila de cuvinte

Iată a patra serie de nume proprii care stau la baza unor nume comune (Magazin istoric, nr. 5-7/2014). Legătura lor a devenit în unele cazuri de nepătruns. Cine se poate gândi la orașul francez Cambrai când folosește cuvântul chembrică sau la Croația când spune cravată?

ALTE ȘI ALTE EPONIME

Academician MARIUS SALA

Carmaniolă,
în timpul Revoluției franceze

Caracul „numele unei rase de oi ai căror miei au blana buclată, asemănătoare cu astrahanul” și „blăniță de miel aparținând acestei rase, din care se fac căciuli, paltoane etc.” este înregistrat abia în Dicționarul limbii române moderne (1958), nefiind reținut în Dicționarul Academiei (1928). Pare să fie din francezul *caracul* (înregistrat la sfârșitul secolului al XVIII-lea) și să aibă la originea îndepărtată numele lacului Karakul din munții Pamir (Uzbekistan), de unde provine această rasă, care crește în vecinătatea lacului, pe podișuri înalte (4.000 m). Este un cuvânt din aceeași categorie cu *astrahan* (la

origine un oraș din Rusia) și cu *Breitschwanz* (germ. „coadă bogată”) care denumește o varietate de astrahan, mai precis „blana unui miel născut înainte de termen”.

Carmaniolă „cântec și dans din timpul Revoluției franceze”; cuvântul francez (*carmagnole*) are la bază numele propriu al unui oraș italian (Carmagnola), vechi târg din regiunea Piemont, în apropiere de Torino, patria de origine a carmaniolei. A fost compus în 1792, dar a fost interzis de Napoleon la 1799.

Carst „eroziune și dizolvare a calcarului, gipsurilor și sării provocată de ape subterane sau de suprafață, urmată de crearea unor forme caracteristice” are la origine un cuvânt german (*Karst*) denumire dată unei zone de platouri din fosta Iugoslavie. În franceză apare ca derivat (*karstique*) în 1931. În română apare în DEX (1975).

Caudine din expresia *a trece (pe) sub furcile caudine* are la bază un fapt istoric. *Caudium* era un oraș italian vechi (azi, Montesardino)

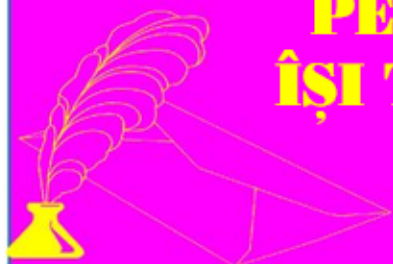
între Benevento și Capua, cunoscut prin înfrângerea romanilor conduși de consulii Veturius și Postumius de către samniți (321 î.H.). Surprinși într-un defileu (azi, Storetto di Arpaja), romanii au fost obligați să treacă pe sub un jug format din trei sulite (de aici numele de *furcile caudine*, un jug în apropiere de Caudium). Expresia românească a fost împrumutată din

Zeita Demeter

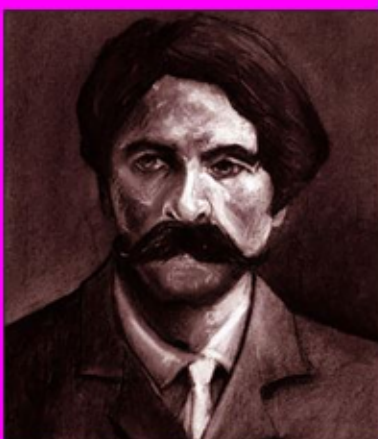
PE VREMURI OAMENII ÎȘI TRIMITEAU SCRISORI

GEORGETA FILITTI

Trecerea timpului face să pălească unele ideologii ce s-au dovedit falimentare. Între ele, socialismul. Unul dintre promotorii cei mai devotați ai acestei himere sociale s-a dovedit a fi Panait Mușoiu (1864-1944), cel care a editat în 1892, în românește, *Manifestul Partidului Comunist* și a întemeiat *Revista ideii*. Conexiunea lui americană, în speță corespondentul ardelean Theodor Sitea, stabilit în Lumea Nouă (la

Chicago), impresionează prin perfectă inocență cu care credea „într-o lume mai bună”, de factură socialistă. P. Mușoiu i-a trimis din țară următoarele broșuri spre a fi difuzate printre imigranții de acolo: *Mișcarea socială*, *Rolul social al femeii*, *Lumina Asiei*, *Evangelia Bunei Vestiri*, *Calea spre socialism*, *Premergători anarhiști*, *Pe lumea cealaltă*, *Spovedania unui duhovnic*, *Tabagismul și alcoolismul*, *Capital și căminul părintesc*, *Ciuma religioasă*, *Îndatoririle bărbatilor*, *Isus*, *Moise*, *Egalitatea sexelor*, *Jidovul rădăcitor*, *Bazele leninismului*, *Catchism de morală*, *Dicționar Răsmeriță*, *Dicționar Șăineanu*, *Către tineri*, *Progresul popoarelor*, *Răzvrătirea femeilor*, *Îndatoririle femeilor*, *Unde poate ajunge agricultura*, *Datoria noastră socială*, *Progresul omenesc*, *Manual individualist*, *Calea la adevăr*.

Panait Mușoiu și coperta volumului *Ecoul Pământului*, de Theodor Sitea

Publicăm în continuare trei scrisori ale lui Th. Sitea, păstrate la Biblioteca Națională, Fondul St. Georges (Magazin istoric, nr. 2/2011). Am îndreptat parțial ortografia șovăitoare a militantului desțărât.

Mi-e patrie pământul
și tot omul mi-e frate
Theodor Sitea
La 29 martie 1930

Dragă camarade,

Prin aceasta confirm primirea cărților pe care le-am comandat de la d-ta. Am primit mai multe pachete care a[u] conținut mai multe cărți și dicționare. Sper căci e pe drum

un alt pachet cu două dicționare, pe care încă nu l-am primit, ceia ce ar face apoi primirea la toate cărțile comandate de mine.

Cu timpul sper să mai comand, totul depinde de cum se vor epuiza acestea primite. Țin să te felicit de cum preferezi literatura care are ceva miez și care merită să fie tradusă și răspândită. Fiecare din acestea cărți sunt foarte idealistice,

educative, științifice și ajută întru adevăr la descătușarea omenirii din lanțurile seculare.

Privitor la lucrarea mea, care este încă numai manuscris, o să fac posibilul ca să o public prima dată aici și pe urmă să o trimit la Dv. pentru ca să o revizuiești nițel, căci nu cred că va fi tot conținutul ei de mare valoare pentru România. Aici este însă ceva

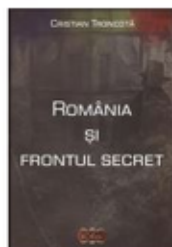
PENTRU BIBLIOTECA DUMNEAVOASTRĂ

● **Ioan C. Popa – DESTINE FRÂNTE. PAGINI DESPRE ROMÂNII DIN EST 1917-1954** (Cuvânt-înainte de academician Dinu C. Giurescu)
Editura Academiei Române, București, 2014, 403 pp.

● **Nicolae Șt. Noica, Ștefan Popescu – DOMENIUL COROANEI. INSTITUȚIE MODEL A LUI CAROL I DUPĂ 130 DE ANI**
Editura Vremea, București, 2014, 215 pp.

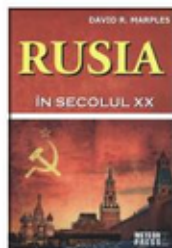
● **Cristian Troncotă – ROMÂNIA ȘI FRONTUL SECRET**
Editura Elion, București, 2014, 431 pp.

● **INSTITUȚIA CENZURII COMUNISTE ÎN ROMÂNIA. 1949-1977** (volumul I; ediție , prefată și note de Liliana Corobca)
Editura Ratio et Revelatio, Oradea, 2014, 398 pp.

● **Călin Hentea – PROPAGANDA ÎN RĂZBOI**
Editura Cetatea de Scaun, Târgoviște, 534 pp.

● **David R. Marples – RUSIA ÎN SECOLUL XX**
Editura Meteor Press, București, 2014, 510 pp.

● **Călin Felezeu, Adriana Cupcea – O PERSPECTIVĂ COMPARATIVĂ A IMAGINII OTOMANULUI ÎN MANUALELE DE ISTORIE DIN ROMÂNIA ȘI BOSNIA-HERCEGOVINA ÎN PERIOADA POST-COMUNISTĂ** (sub egida Institutului de Turcologie și Studii Central-Asiatice Cluj-Napoca)
Presa Universitară Clujeană, Cluj-Napoca, 2013, 151 pp.

● **Mark Felton – KEMPEITAI. GESTAPOUL JAPONEZ** (traducere din limba engleză de Dan Criste)
Editura Meteor Publishing, București, 2014, 248 pp.

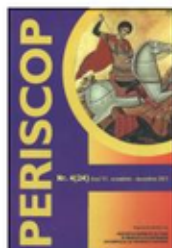
● **ARMATA ROMÂNĂ ȘI MASS-MEDIA** (coordonatori: comandor dr. Marian Moșneagu, colonel dr. Florea Petrișor, dr. Cornel Tucă)
Editura Istros, Brăila, 2013, 469 pp.

● **Dr. Islam Lauka – KOSOVA. UN CAZ UNIVERSAL SAU UNUL SUI-GENERIS?**
Editura Cheiron, București, 2013, 238 pp.

● **ALMANAH BISERICESC 2014. STUDII TEOLOGICE ȘI ASPECTE PASTORAL-MISIONARE**
Episcopia Sloboziei și Călărașilor, 2014, 660 pp.

● **PERISCOP** (Publicație trimestrială a Asociației Cadrelor Militare în Rezervă și în Retrageră din Serviciul de Informații Externe)
Nr. 4 (24), Anul VI, octombrie-decembrie 2013, 126 pp.

dânsul, mi-ai cerut să-ți fac un bine și se poate să fie bine și pentru mine. Pentru ca să nu scriu eu mai mult, îți alătur scrisoarea dânsului, iar pe urmă D-ta poți proceda cum crezi de bine.

Cu orice poți să-ți pui toată confidența la mine și să colaborăm cu drag unul cu altul, zic colaborarea și să înțelege corespondența și alte.

Te rog fă tot posibilul și îmi scrie vreun articol pentru revista *The Earth Pământul*.

În speranța unei lumi mai bune și mai juste, rămân cu bine,

Theodor Sitea

The Earth Pământul

État d'âme [Stare de spirit]

A proletarian quarterly [Un trimestrial proletar]

Theodor Sitea, editor

Joi, la 9 oct.[ombrie] 1930

Dragă Prietene Mușoiu,

Cu bucurie primesc cu poșta de azi pachetul cu patru

cărți pe care mi le-ai trimis, în schimbul celor trimise de mine.

Am să le citesc, se înțelege, pe dată ce voi putea răpi nițel timp, fiind foarte ocupat acum cu ceva lucrări care își așteaptă trecerea la tipar. O să le fac și nițică recenzie și s-o public în revista *The Earth Pământul*. Ți-aș mulțumi mult dacă ai face D-ta aceste recenzii și să le trimiți aici, eu cu plăcere le voi publica.

În numărul viitor al revistei o să public, așa după cum mi-ai scris, toate cărțile pe cari voi avea cerere și nu le mai am aici. O să le comand de la Dv. Pe lângă căci la dorința d-tale voi scrie în revistă, căci doritorii să se adreseze direct la revista dv.

Te rog dacă te învoiești să-mi trimiți o fotografie a d-tale, din care eu voi face un clișeu pe cari îl voi publica în revistă.

Pentru o mai bună orientare privitor la ce voi să spun, să vezi revista numărul viitor care va apare în cel puțin trei zile și pe care o să-l trimit în șase exemplare la „Biblioteca“ Dv., pentru a-l răspândi printre prietenii d-tale și pentru care nu trebuie să îmi plătești nimic. Vei observa în el câteva fotografii de ale colaboratorilor revistei și sub ele câte o schiță din viața lor. Cam așa ceva este preferabil. Deci, te rog trimite-mi o fotografie și ceva schițe scurte din viața d-tale și eu cu plăcere te voi introduce cetitorilor revistei.

Te mai rog vezi dacă îmi poți câștiga ceva colaboratori în țară, însă să fie

William Montgomery Brown...

bunișori, cum este Gălățeanu, Panait Istrati și alții.

Voiu încă 50 exemplare din broșura *Șarvari Căntece de azi și Căntece de Măine*. Poți să începi trimiterea lor și eu o să-ți plătesc, după ce îmi vei trimite o scrisoare în cari să îmi scri[i] care este costul total.

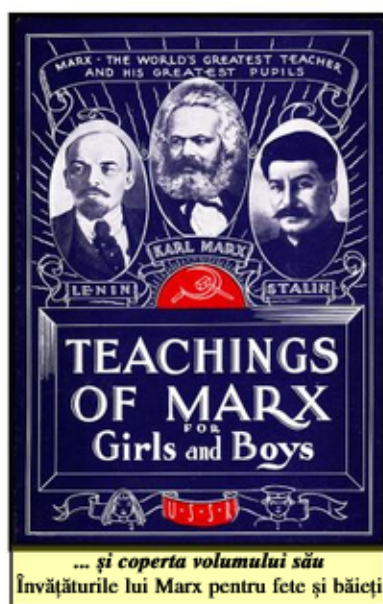
Alăturat te rog primește o carte de „reprezentant“ al revistei, folosește-te de ea și chiar anunță prin ceva tipărituri, căci la Dv. se pot primi abonamente și alte informațiuni pentru ea. În curând o să apară un volum de schițe și nuvele intitulat *Ecoul Pământului*, din care o să-ți pot trimite câte voiești pentru răspândirea în țara românească. Poți să le retipărești și eu de aici te voi ajuta cu ceva parale gologani.

Cu bine,

Theodor Sitea

Adress *The Earth* 224 West Pacemont Road, Columbus, Ohio.

Adresa *Pământul*: 3472 Michigan Avenue, East Chicago, Indiana, U.S. of America. ■

... și coperta volumului său
Învățăturile lui Marx pentru fete și băieți

MIRON CRISTEA (1868-1939)

Prof. univ. dr. IOAN SCURTU

Fiu de țărani din Toplița (județul Harghita), Elie Cristea a intrat în istorie sub numele de Miron Cristea, fiind cel dintâi patriarh (1925-1939) al Bisericii Ortodoxe Române – regent (1927-1930) și președinte al Consiliului de Miniștri (1938-1939). Activitatea sa a marcat puternic istoria României.

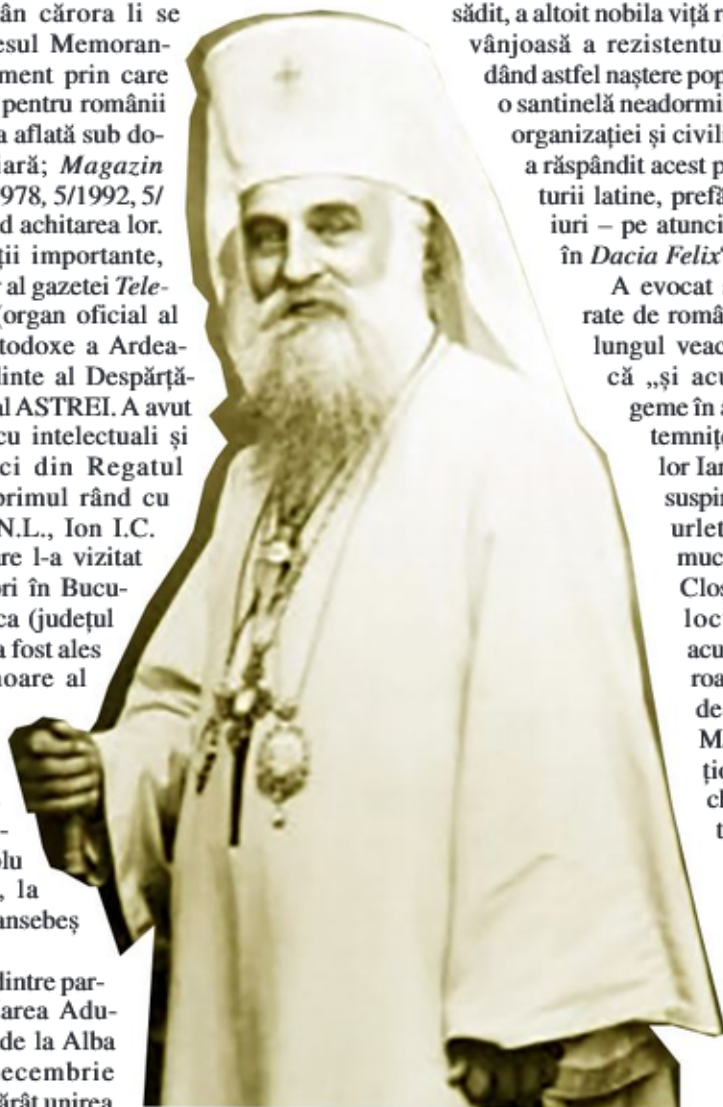
Miron Cristea a fost primul cărturar român care a susținut o teză de doctorat despre viața și opera lui Mihai Eminescu (la Universitatea din Budapesta, în 1895). S-a implicat în susținerea fruntașilor Partidului Național Român cărora li se intentase procesul Memorandumului (document prin care cereau drepturi pentru românii din Transilvania aflată sub dominație maghiară; *Magazin istoric*, nr. 7-8/1978, 5/1992, 5/1994), solicitând achitarea lor. A ocupat funcții importante, precum director al gazetei *Telegraful Român* (organ oficial al Mitropoliei Ortodoxe a Ardealului) și președinte al Despărțământului Sibiu al ASTREI. A avut strânse relații cu intelectuali și oameni politici din Regatul României, în primul rând cu președintele P.N.L., Ion I.C. Brătianu, pe care l-a vizitat de mai multe ori în București și la Florica (județul Ageș). În 1919 a fost ales membru de onoare al Academiei Române.

Preot cu har, a urcat treptele ierarhiei ortodoxe, de la simplu diacon (1900), la episcop de Caransebeș (1909).

A fost unul dintre participanții la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia din 1 decembrie 1918, care a hotărât unirea

Transilvaniei cu România. Episcopul Cristea a rostit pe „Câmpul lui Horea“, unde se adunaseră peste 100.000 de români, un impresionant discurs, în care spunea: „Sunt aproape 2.000 de ani de când împăratul Traian a sădit, a altoit nobila viță romană pe tulpina vâjnoasă a rezistentului neam dacic, dând astfel naștere poporului român. Ca o santinelă neadormită și credincioasă organizației și civilizației romane, a răspândit acest popor lumina culturii latine, prefăcând aceste plaiuri – pe atunci încă sălbatice – în *Dacia Felix*“.

A evocat suferințele îndurate de românii ardeleni de-a lungul veacurilor, afirmând că „și acum se aud cum geme în adânc, din fundul temniței, regele munților Iancu, aud mai ales suspinele, sfâșietoarele urlete de durere ale mucenicilor Horea și Cloșca, care aici, pe locul unde stăm acum, au fost trași pe roată“. Prin decizia de Unire votată de Marea Adunare Națională „vom deschide larg și pentru totdeauna porțile Carpaților, ca să poată pulsa prin arterele lor cea mai caldă viață românească“. Era convins că „numai din unirea tuturor româ-

GUSTAR

8

1915. În plin război, regele George al V-lea al Marii Britanii îi scrie vărului său țarul Nicolae al II-lea, de la castelul Windsor: „Dragul meu Nicky, sunt alături de tine în aceste zile pline de frământări prin care treci, când armata ta este forțată să se retragă din cauza lipsei de muniție și puști, în ciuda luptei ei splendide și cât se poate de curajoase împotriva celui mai puternic dușman al nostru [...] Te asigur că în Anglia facem toate eforturile să producem muniția necesară, și tunuri, și puști, și trimitem trupele noilor noastre armate pe front cât de repede putem. Anglia s-a hotărât să ducă acest război teribil până la capăt, cu orice sacrificii, căci însăși existența noastră este la mijloc. Mă bucur foarte mult să aflu din scrisoarea ta că și Rusia dorește să lupte până la capăt și știu că Franța are aceeași atitudine. Dumnezeu să te binecuvânteze, dragul meu Nicky. Vărul și prietenul tău mereu devotat, Georgie“. „Cel mai puternic dușman“ era Willy, kaiserul Wilhelm al II-lea, cel foarte gelos pe prietenia dintre Georgie și Nicky, ajungând să creadă că ei completează împotriva lui. Kaiserul, ușor paranoia, trăia cu impresia că cei doi veri plănuiseră distrugerea Germaniei la nunta fiicei sale Victoria Louise, în 1913, unde zăboviseră cam mult în doi.

10

1498. Un grup de portughezi din expediția lui Vasco da Gama, ajuns la nord de portul indian Calicut, este trimis cu daruri, chihlimbar, perle etc. la palatul samorinului, conducătorul local, căruia Vasco da Gama a încercat în lunile din urmă să-i câștige bunăvoința, de data asta pentru a-i anunța apropiata plecare și a afla dacă dorește să trimită un sol în Portugalia. Emisarii, care vor să ceară și o cantitate de mirodenii, așteaptă patru zile să fie primiți, iar când ajung în fața samorinului, acesta refuză să se uite la daruri și îi anunță că va autoriza plecarea expediției numai după vărsarea unei importante sume drept taxă vamală. La înapoiere, trimișii sunt împiedicați să se revină pe nave, iar mărfurile portugheze sunt reținute. În timpul nopții unul dintre portughezi reușește să-i comunice lui da Gama cele întâmplate. Acesta ia ostateci mai mulți indieni de văză, veniți din curiozitate să vadă corăbiile portugheze. După câteva zile el este invitat să elibereze ostatecii, cu promisiunea eliberării portughezilor reținuți. Spre sfârșitul lunii expediția europenilor părăsește India.

14

1881. Țarul Alexandru al III-lea, care a stat la căpătâiul tatălui său Alexandru al II-lea după atentatul anarhist ce i-a fost fatal, instituie, pentru restabilirea ordinii, o redutabilă poliție politică, Ohrana. Ucazul poartă în mod pudic titlul de *Reglementare asupra măsurilor de menținere a securității guvernamentale și publice*, dar îngroapă reformele și condamnă liberalismul. Este reacția de furie a proaspătului suveran, care a presimțit încă din adolescență că reformatorii erau inabili, aveau idei confuze, prost explicate, prea radicale. Tot ce a fost decis în anii 1860 este acum anulat, amendat, corectat. Până la materialele și croiala ținutelor oficiale și uniformelor militare, care devin foarte rusești.

30

1810. *Buletinul oficial al statului Haiti*, republică independentă condusă de președintele Henri Christophe, un fost sclav, apoi bucătar al unui conte francez și un mare admirator al lui Napoleon, descrie grandioasele festivități prilejuite de aniversarea Primei Doamne, o ființă tare simplă: „Ziua de 15 august s-a caracterizat printr-o bucurie generală. Fiecare cetățean a fost pătruns de debordantul entuziasm ce însoțește de obicei sărbătorirea zilei de naștere a preaînaltei doamne, soția Președintelui nostru [...] Ariile și duetele interpretate cu ardoare aduceau prinos de dragoste sărbătoritei. După serenadă, publicul s-a retras, cu regret însă, la odihnă; toboșarii îl vor chema în zorii zilei următoare să participe în continuare la festivitățile sublimiei ceremonii.“ La ora șase dimineața, în timp ce tunurile bubuiau, notabilitățile s-au adunat la palat, spre a fi prezentate pe rând, de către maestrul de ceremonii, „grațiozității sale, eminenței doamne președintă“. A urmat un imn de slavă către stăpânul cerurilor, care a binecuvântat Haitiul.

dinand și a reginei Maria). Conform protocolului, în acel moment aveau loc slujbe în toate bisericile din România. Apoi regele și regina au urcat pe un podium (balдахin) amenajat în fața catedralei, unde au primit coroanele purtate de președinții celor două Camere. Regele și-a pus singur coroana pe cap, apoi el a încoronat-o pe regina Maria.

În ziua de 16 noiembrie, regele l-a vizitat pe Miron Cristea la reședința mitropolitană. „N-am cuvinte ca să-ți mulțumesc pentru modul plin de tact și demnitate cum ai reprezentat Biserica cu prilejul Încoronării, atât înaintea țării, cât a străinilor din toată lumea. A fost admirabil. Toți au rămas adânc impresionați și s-au ales cu simpatii față de ce au văzut”.

Pornind de la faptul că marea majoritate a românilor era ortodoxă, precum și de la rolul istoric al Bisericii Ortodoxe Române în menținerea și afirmarea ființei și demnității naționale, Miron Cristea a stăruit ca această realitate să fie reflectată și în Constituție. A făcut parte din Comisia parlamentară pentru noua Constituție, în cadrul căreia și-a susținut cu fermitate și convingere punctele de vedere. De asemenea, a stăruit de la tribuna Senatului pentru formulări limpezi privind poziția Bisericii Ortodoxe Române. A reușit să-i convingă pe parlamentari, astfel că legea fundamentală, promulgată la 29 martie 1923, prevedea:

„Libertatea conștiinței este absolută. Statul garantează tuturor cultelor o deopotrivă libertate și protecțiune, întrucât exercițiul lor nu aduce atingere ordinii publice, bunelor moravuri și legilor de organizare ale statului. Biserica creștină ortodoxă și cea greco-catolică sunt biserici românești. Biserica

Mitropolitul Miron Cristea la dezvelirea Statuii lui Eugeniu Carada la Banca Națională, 17 februarie 1924

Ortodoxă Română fiind religia mării majorități a românilor este biserică dominantă în statul român, iar cea greco-catolică are întâietate față de celelalte culte”.

Diplomația și Biserica

Chestiunea ridicării Bisericii Ortodoxe Române la ran-

gul de Patriarhie s-a pus după proclamarea Independenței de stat a României. În 1879, mitropolitul primat Calinic Miculescu îi scria patriarhului din Constantinopol: „Principiul, cum că cele relative la organizarea Bisericii se reorganizează odată cu schimbările politice, este recunoscut în modul cel mai evident de sinoadele ecumenice, iar istoria bisericească ne dă numeroase dovezi despre respectarea sa”. La 9 martie 1882 a fost depus, din inițiativă parlamentară, un proiect de lege pentru ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la treapta de Patriarhie, care nu a ajuns în plenul Camerelor, în prim-plan trecând obținerea autocefaliei.

Paralel cu acest demers, s-au desfășurat pregătiri pentru sfințirea Marelui Mir în România, care până atunci se aducea de la Constantinopol. Acest eveniment a avut loc în ziua de 25 martie 1882 în Catedrala Mitropoliei din București, în prezența Sfântului Sinod și a conducerii politice a țării. Cu acel prilej s-a citit și a fost semnat Actul

comemorativ pentru ca generațiile următoare de români ortodocși să cinstească ziua de 25 martie când B.O.R. și-a obținut autocefalia.

La 10 iulie 1882, patriarhul de Constantinopol a trimis mitropolitului B.O.R. o scrisoare prin care și exprima nemulțumirea pentru sfințirea Marelui Mir

Patriarhul Miron Cristea la punerea pietrei de fundament a Palatului Ligii Culturale

nilor de pretutindeni vor putea răsări astfel de produse și manifestațiuni ale geniului nostru național, care prin însușirile lor specifice românești să contribuie la progresul omenirii”.

De la Alba Iulia, la București

Episcopul Miron

Cristea a făcut parte din delegația care s-a deplasat la București, unde a prezentat – în ziua de 15 decembrie – Rezoluția Marii Adunări Naționale regelui Ferdinand. Din delegație au mai făcut parte episcopul greco-catolic Iuliu Hossu, Alexandru Vaida-Voevod, Vasile Goldiș și Caius Brediceanu. În aceeași zi, regele Ferdinand a semnat decretul de ratificare a Unirii Transilvaniei cu România. La recepția oferită cu acel prilej, regele le-a spus înalților oaspeți: „Să nu vă supărați, dar pe Prea Sfințitul de la Caransebeș vi-l luăm în curând”.

La 18 decembrie 1919, episcopul Miron Cristea a fost ales mitropolit primat al României întregite. Ceremonia de investitură a avut loc în ziua de 4 ianuarie 1920, în prezența regelui Ferdinand, care i s-a adresat cu cuvintele: „Înalt Prea Sfinția Ta, ridicat la cea mai înaltă treaptă a Sfintei biserici autocefale române, cu vie mulțumire ți-am înmănat după vechile datine toiașul arhiepiscopal ca să oblașduiești cu dragoste și îngăduință turma ce-ți este încredințată [...] Chemat în scaunul mitropolitan, Înalt Prea Sfinția Ta a părăsit o eparhie dragă inimii tale,

Episcopul de Caransebeș, Miron Cristea, la Marea Adunare Națională de la Alba Iulia, 1 decembrie 1918

apropie și să unească bisericile toate țările românești”.

În calitate de mitropolit primat, Miron Cristea a acționat pentru unificarea administrativă și canonică a Bisericii Ortodoxe Române din vechiul Regat, Basarabia, Bucovina și Transilvania. În 1920 a publicat broșura cu titlul *Principii fundamentale pentru organizarea unitară a Bisericii Ortodoxe Române din Regatul Român*, subliniind că aceasta trebuia să rămână „biserica națională a statului român și a dinastiei române”.

Un mitropolit și un rege

Desemnat membru al Comisiei de Încoronare, mitropolitul primat Miron Cristea s-a preocupat de stabilirea ritualului religios al încoronării regelui Ferdinand ca rege al tuturor românilor la Alba Iulia, în ziua de 15 octombrie 1922. Regele, fiind catolic, a participat la slujba oficiată de Miron Cristea, în Catedrala Încoronării, și o suită de înalți prelați (în frunte cu 17 episcopi), acompaniați de corul „Carmen” alcătuit din 120 de persoane, unde a avut loc sfințirea celor două coroane (a regelui Fer-

Delegația Unirii venită la București: episcopul Miron Cristea, episcopul Iuliu Hossu (în primul rând pe scaune), Caius Brediceanu, Al. Vaida-Voevod și Vasile Goldiș (rândul al doilea,

hia de Constantinopol și către Bisericile Ortodoxe surori prin care anunța ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la rangul de Patriarhie.

Ceremonia de investire a avut loc în ziua de 1 noiembrie 1925. Programul a fost elaborat din timp și urmat cu strictețe. Mai întâi a avut loc o slujbă în Catedrala

Patriarhală. După slujbă, la ora 10.30 cortegiul a pornit spre Palatul Regal din Calea Victoriei. În frunte se afla prefectul Poliției Capitalei însoțit de două plutoane de cavalerie. Urma trăsura cu Patriarhul Miron Cristea și ministrul Cultelor, escortată de doi colonei, apoi trăsurile cu mitropoliții Moldovei și Sucevei, Ardealului, Bucovinei, arhiepiscopul Chișinăului. Cortegiul se încheia cu două plutoane de cavalerie. La intrarea în curtea Palatului Regal garda a dat onorul, iar o formațiune muzicală a cântat „Spre rugăciune”.

Noul patriarh și înalții ierarhi au fost primiți în Sala Tronului, unde erau prezenți regele Ferdinand și regina Maria, prințul moștenitor Carol și soția sa Elena, membrii guvernului în frunte cu Ion I.C. Brătianu, liderii partidelor politice, diplomați străini, nuntial papal, reprezentanții celorlalte biserici ortodoxe.

Alexandru Lapedatu, ministrul Cultelor, a citit decretul regal prin care Miron Cristea era investit în demnitatea de patriarh al Bisericii Ortodoxe Române. Regele Ferdinand i-a înmănat Cârja Patriarhală, rostind cuvintele: „Îți încredințez Cârja Patriarhală și-ți urez să păstorești în pace pe toți credincioșii țării”. A vorbit noul patriarh, subliniind importanța momentului. În notele sale, Miron Cristea a scris:

... unde a ținut un discurs; în centrul imaginii: Iuliu Maniu și Alexandru Vaida-Voevod

„Gestul regelui, reginei, prințului Carol și soției sale Elena de a-mi săruta mâna după vorbire a impresionat nu numai pe cei prezenți, ci și toată țara”.

În aceea zi, mii și mii de bucureșteni se înșiruiau de-a lungul străzilor dintre Patriarhie și Palatul Regal. Miron Cristea a decis așa cum singur avea să scrie – să nu se întoarcă în „carea regală închisă, ci ca un patriarh democrat, coborându-mă din Palat pe jos, în mijlocul turmei, cu noua Cârjă. A fost o procesiune de neuitat”. Era însoțit de o „gardă de onoare” formată din elevi de la școlile militare și coruri școlare care intonau „Imnul Patriarhal”.

În Catedrala Patriarhală a avut loc înscăunarea primului patriarh al României. În cadrul unei slujbe speciale, mitropoliții i-au pus podoabele patriarhale. Apoi, după slujbă, Miron Cristea, așezat în scaunul patriarhal, a fost prezentat credincioșilor cu strigarea „Vrednic este!” După această încuviințare au rostit discursuri mitropolitul Pimen al Moldovei, urmat de mitropoliții Calcedonului, Sevastiei, Timocului, Trichiei și Stagonelor (mitropolitul Policarp, reprezentant al Bisericii Ortodoxe a Greciei), Kievului, Vidinului, Varșoviei. La sfârșit a vorbit patriarhul Miron Cristea.

După-amiaza au avut loc o masă în localul Adunării Deputaților oferită de ministrul Cultelor, un concert la Ateneul Român, iar seara un dîneu de gală la Palatul Regal. Participanta la acest eveniment, regina Maria scria în însemnările sale zilnice: „A fost o ceremonie grandioasă, plină de simbol pentru biserica română”.

La o ceremonie la Patriarhie

(Va urma)

la București și îngrijorarea în legătură cu discuțiile referitoare la înființarea Patriarhiei Române. După lungi negocieri, în care s-a implicat și guvernul, în 1885, Patriarhia Ecumenică din Constantinopol a recunoscut autocefalia Bisericii Ortodoxe Române.

După Marea Unire din 1918, Biserica Ortodoxă Română avea 14 milioane de credincioși, 5 mitropolii și 18 episcopii, fiind una dintre cele mai mari din lume (după cea din Rusia, dar acolo biserica era supusă unui regim restrictiv de către regimul bolșevic). Prin numărul de credincioși, prin calitatea de protectoare a creștinilor din Orient pe care a avut-o de-a lungul secolelor, precum și prin prestigiul statului român, înființarea Patriarhiei devenea un fapt normal. B.O.R. nu putea fi reprezentată la întrunirile religioase la un rang inferior celor din Bulgaria, Grecia sau Serbia, cu un număr mai mic de credincioși.

S-a procedat mai întâi la unificarea Bisericii Ortodoxe din cadrul Regatului. Prima întrunire a preoților de după Marea Unire a avut loc la Sibiu, în zilele de 6-8 martie 1919, prilej cu care s-au prezentat mai multe rapoarte, între care „Împreunarea Bisericilor Ortodoxe de pe teritoriul României Mari într-o singură Biserică Ortodoxă Română și raportul acesteia față de stat”. S-a apreciat că unificarea bisericească se va realiza mai bine prin ridicarea la treapta de Patriarhie a Scaunului de mitropolit primat, iar sediul acestuia trebuia să fie în București. În ziua de 25 mai 1921 a avut loc ședința Constituantei bisericești, la care s-a discutat proiectul de Statut pentru organizarea unitară a Bisericii.

În perioada următoare s-a lucrat atât pe plan intern (pen-

Inconjurat de cler, în fața Patriarhiei

tru rezolvarea unor probleme de ordin mai curând organizatoric), cât și extern, pentru clarificarea înalților prelați și în special a Patriarhului din Constantinopol, care să fie de acord și să susțină ridicarea Bisericii Ortodoxe Române la treapta de Patriarhat.

La 4 februarie 1925, Sfântul Sinod a decis înființarea Patriarhiei Române și ridicarea Scaunului de mitropolit al României la rang de Scaun patriarhal. Mitropolitul primat urma să poarte titlul de patriarh al B.O.R., cu reședința în București. Hotărârea Sfântului Sinod a fost transmisă Ministerului Cultelor, cu rugămintea să se întocmească proiectul de lege, astfel ca statul, în puterea suveranității sale, să dea formă legală acestei decizii.

Familia regală sărută mâna Patriarhului

Ministrul Cultelor, Alexandru Lapedatu, a întocmit expunerea de motive la proiectul de lege pentru ridicarea Scaunului arhiepiscopal și mitropolitan al Ungrovlahiei, ca primat al României, la rangul de Patriarhie, care a fost adoptat de ambele Camere și legea publicată în *Monitorul oficial* din 25 februarie 1925. În cuvântul său, Miron Cristea declara: „Cinstea mare de care mă faceți părtaş prin unanimitatea și însuflețitul domniilor voastre vot de astăzi nu este numai cinstea mea personală, ci

este cinstea Bisericii întregi – ca și colectivitate –, precum și cinstea fiecărui credincios al Bisericii, este și cinstea fiecăruia din domniile voastre, care reprezentați Națiunea în Parlamentul țării”.

La 12 martie 1925, patriarhul Miron Cristea trimitea scrisoarea Sfântului Sinod către Patriar-

Patriarhul Miron Cristea și familia regală la sărbătorirea deceniului Unirii...

devină unul cunoscut în cercurile atrase de spiritism. Agenda i se umplea pe zi ce trecea, clienții regăsindu-i-se, în mare parte, din rândul celor care-și pierduseră rudele sau apropiații în cumplitul război și doreau să mai intre, măcar o dată, în contact cu cei dragi. Călăuze păreau a le fi cele două spirite apropiate Helenei, Albert Stewart, un scoțian emigrat în Australia, însoțit, cel mai adesea, de zburdalnica Peggy, ce se manifesta mai ales prin dans sau cântec. Ele păreau a căpăta și o oarecare materializare, grație unui alt talent devenit definitoriu pentru scoțiană, manipularea ectoplasmei, substanța emanată de spirite. În timpul transei, din gura sau chiar din nasul Helenei Duncan își făcea deseori apariția o materie albă, lăptoasă.

Anii '30-'40 i-au găsit pe cei doi Duncan mereu pe drum, traversând întreaga Anglie, pentru a-și face cunoscut talentul și a atrage cât mai mulți clienți și deci importante câștiguri materiale.

Numeroasele, cel puțin aparent, reușite experiențe de contactare a celor dispăruți au atras și atenția presei. Un cunoscut fotograf al perioadei,

*Cuirasatul HMS „Barham” scufundat de un submarin german
își spune povestea prin spiritul unui marinar*

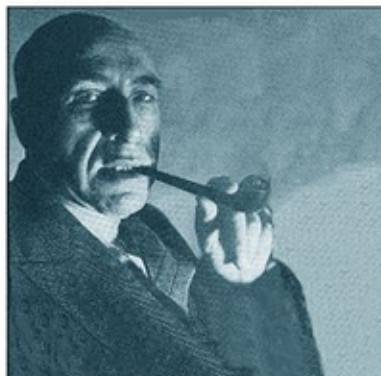
Harvey Metcalfe, după ce a participat la unele dintre ședințele organizate prin diferitele biserici spiritualiste sau chiar acasă la clarvăzătoare, a încercat să surprindă pe peliculă ciudatele materializări de ectoplasmă.

Atât de controversat a devenit cazul (mulți chiar dintre adepții spiritismului considerând că totul nu era decât înșelătorie!), încât, în 1931, una dintre cele mai cunoscute societăți din domeniu, Alianța Spiritiștilor din Londra, a întreprins o minuțioasă anchetă privind metodele de... lucru ale doamnei Duncan. Aceasta a scos la iveală că ciudata ectoplasmă nu era altceva decât o mixtură din tifon, hârtie de șters și albuș de ou, înghițite laolaltă și regurgitate, e adevărat, cu artă!, de „vrăjitoarea Nell”.

În primele zile ale anului 1933, în timpul unei alte ședințe ținute de astă dată la Edinburgh, în timp ce din gura lui Helen Duncan, în transă, părea a se materializa spiritul Peggy, o bonă cu picioarele pe pământ a înșfăcat arătarea și a aprins lumina. Uimire:

numai cârpe, în mare parte lenjerie albă și tifon, meșteșugit îmbrobodite! Mânioși, considerându-se înșelați, cei care au participat la invocarea spiritelor i-au chemat pe polițiști, care au amendat-o pe organizatoare cu suma de 10 lire. Apoi, în urma unui proces, care a avut loc câteva luni mai târziu, la 11 mai 1933, doamna Duncan a fost arestată, rămânând după gratii două luni. Eliberată, s-a reîntors la vechile practici.

Faima însă părea a-i spori, în ciuda oricăror tentative de demascare. Însuși fondatorul și directorul Laboratorului Național de Cercetări de Parapsihologie, Harry Price (1881-1948), în urma a patru teste întreprinse pe subiectul Helen Duncan, a declarat că a avut de-a face cu o simplă șarlatană: „Numai imaginea a șase

Harry Price,
fondatorul și directorul
Laboratorului Național
de Cercetări de Parapsihologie
din Anglia

Dacă presa autohtonă a zilelor noastre abundă în anunțarea calităților și puterilor vrăjitoarelor autohtone, mica publicitate contribuind la mediatizarea breslei, amintind mai degrabă de vremurile de mult apuse, situația pare diferită în celelalte țări europene.

Cu 70 de ani în urmă, vreo nouă săptămâni înainte de declanșarea Operațiunii „Overlord” (Magazin istoric, nr. 6/2014), la sfârșitul lunii martie 1944, Înalta Curte

Helen Duncan și ectoplasma

Criminală a Coroanei britanice dădea verdictul într-unul dintre cele mai disputate procese ale momentului, condamnând-o pe baza secțiunii 4 din Actul vrăjitoarelor (1735) pe cea care a fost considerată atunci ultima vrăjitoare: scoțiana Helen Duncan.

Poziția i-a fost însă foarte repede detronată, căci, la doar câteva luni de la verdict, în septembrie 1944, Jane Rebecca Yorke (1872-1944) era găsită vinovată, pe baza aceluiași Act, de o crimă similară, fiind pedepsită numai cu o amendă de cinci lire și interdicerea practicării de ritualuri păgâne.

HELEN DUNCAN, DOAMNA CU ECTOPLASMĂ

THEO STĂNESCU-STANCIU

Helen Duncan s-a născut în ultimii ani ai veacului al XIX-lea, la 25 noiembrie 1897, în orașelul Callander, din regiunea Perthshire (Scoția), în familia destul de săracă a tâmplarului Archibald MacFarlane. Ciudatele-i calități au început să iasă la lumină încă din copilărie, colegele de școală strigând-o adesea „Vrăjitoarea Nell”, motiv de mare supărare pentru bisericosa-i mamă, Isabella Rattray, membră a Bisericii

Presbiteriene. Nemaiputând rămâne multă vreme acasă, unde stărnise, prin comportamentul adesea isteric și profețiile macabre, destulă teamă și chiar oprobriu, Helen și-a îndreptat pașii, în căutare de lucru, spre Dundee, unde, la scurtă vreme, l-a întâlnit (mai întâi într-un vis, după propria declarație, apoi, în carne și oase!) pe cel cu al cărui destin avea să-și unească viața, dar și... darurile cu care fusese atât de înzestrată.

O femeie cu multe talente

Căci, pentru Henry Duncan, fost soldat, rănit și rămas invalid în urma participării la prima conflagrație mondială, a fost de la început limpede că aleasa inimii era o femeie deosebită, atât ca mamă a șase copii, cât mai ales pentru calitățile de clarvăzătoare. Încetul cu încetul, cu sprijinul constant al soțului, numele Helenei Duncan a început să

Acesta din urmă a declarat că a participat la numeroase ședințe ale Helenei Duncan, având astfel posibilitatea să îi observe... materializările. Mai mult chiar, la una dintre întâlniri, putea să jure că a întâlnit spiritul lui Sir Arthur Conan Doyle, celebrul autor al romanelor cu Sherlock Holmes, pe care l-a recunoscut mai ales după mustața impresionantă și vocea gravă.

Traumele ectoplasmei

La un moment dat, atât de pline de tensiune fiind descrierile martorilor, a apărut și ideea ca învinuita să facă o demonstrație, pe viu, a darurilor cu care fusese înzestrată. Căci, dacă se accepta o asemenea propunere, ce presu-

punea o adevărată ședință de spiritism în chiar sala de judecată a Înaltei Curți Criminale, ar fi însemnat că toată legislația în vigoare cu privire la interdicția unor atari manifestări ar fi fost încălcată. Procurorul a mai încercat și să o cheme la bară pe Helen Duncan însăși, pentru ca, prin jocul întrebărilor, acuzata, aflată sub jurământ, să-și discrediteze ea singură credibilitatea. Totuși, avocatul scoțienii nu a căzut în capcană, arătând că obișnuita casnică nu avea cum să depună mărturie despre actele din transă, ale unei cu totul și cu totul alte persoane. Odată cu ultimul martor, dată fiind multitudinea de fapte prezentate, și de o parte, dar și de alta, judecătorul a cerut ceva timp pentru deliberări.

În ciuda tuturor eforturilor depuse de apărare, sentința procesului a căzut: nouă luni condamnare la închisoare. La auzul verdictului, corpulenta doamnă Duncan nu a mai fost în stare decât să suspine: „Nu am făcut nimic!” și să cadă leșinată.

Numeroasele intervenții întreprinse de membrii Uniunii Naționale a Spiritiștilor, se pare chiar și pe lângă premierul Winston Churchill (un spirit destul de deschis spre parapsihologie, care, se spune, ar fi și vizitat-o în închisoare), au reușit să-i aducă eliberarea după ispășirea a doar șase luni din pedeapsă.

Odată ieșită din închisoare, chiar dacă a reușit să-și redeschidă atât de solicitatul cabinet, cariera i s-a terminat cu un nou scandal și o altă arestare, pentru fals și înșelătorie. Polițiștii au descins din nou, în noiembrie 1956, la locul unei întâlniri cu adepții ai spiritismului, la Nottingham, și i-au întrerupt ședința. Din lipsă de probe, dar și din cauză că doamna Duncan era, de acum, bătrână și bolnavă, învinuirile au fost retrase. Dar pentru Nell fusese prea mult: la sfârșitul aceluiași an, la 6 decembrie, în locuința din Edinburgh, s-a stins din viață, fără a-și vedea numele sau onoarea salvate. Cauzele decesului erau foarte clare în opinia medicului chemat, problemele cardiace și diabetul; după părerea familiei însă totul s-ar fi datorat traumei suferite de... ectoplasma ce nu a fost lăsată să-și încheie călătoria pe tărâmul celor vii! ■

Henry și Helen Duncan, după cel de-Al Doilea Război Mondial

Presa vremii o prezenta pe Helen Duncan ca fiind vrăjitoare și spion

oameni maturi, fiecare cu câte o foarfecă în mână, așteptând venirea pe lume a ectoplasmei, te făcea să râzi în hohote. La un moment dat, iat-o! și cu toții ne-am aruncat asupra ei. Unul dintre membrii echipei de investigare a apucat-o bine și a reușit să pună mâna pe o bucată. Mediumul a icnit, iar restul materiei i-a dispărut, alunecând la loc, în gât. De acea dată nu a fost tifon. S-a dovedit a fi... numai hârtie, amestecată cu albuș.

Spiritism și cenzură

Un nou război mondial începea, iar în Anglia, implicată încă din 3 septembrie 1939 în conflict, numărul victimelor sporea mereu. Multe mame neconsolate sau tinere văduve cădeau ușor în plasa spiritiștilor. Helen Duncan, în noiembrie 1941, aflată la Portsmouth – de altfel, Cartierul General al Flotei Militare Britanice –, a declarat că a intrat în legătură cu spiritul unui marinar de pe cuirasatul HMS „Barham”, care i-a povestit cum a fost distrusă nava de luptă de către submarinul german U-331 și cum au pierit

și ceilalți 860 de membri ai echipajului. Nu numai oficialitățile portului, ci întreaga marină regală s-a sesizat, căci doamna Duncan dezvăluia, astfel, o informație ce fusese trecută în categoria *top-secret*. Motivația era una simplă: cum Amiralitatea aflase că Înalțul Comandament German nu fusese informat imediat după atacul care a avut loc în 25 noiembrie 1941 de pierderea suferită de britanici, pentru a păstra moralul trupelor, dar și pentru a-l intoxica pe inamic, a decis să cenzureze orice veste legată de „Barham”. Rămânea însă întrebarea: cum oare reușise Helen Duncan, dacă nu grație darurilor de medium, să fie la curent cu dezastrul naval petrecut lângă coastele Egiptului? Iarăși un răspuns simplu: Amiralitatea nu a făcut declarații publice, dar a avut grijă, în particular, să le informeze pe rudele celor dispăruți despre tragedie. Și astfel, din

gură în gură, vestea a circulat și a putut ajunge, cu ușurință, și la urechile Helenei. Au urmat din nou amenzi, dar nicio altă pedeapsă pentru medium.

În schimb, cu mai puțin de cinci luni înainte de vestita Zi „Z”, la 19 ianuarie 1944, a fost arestată, sub învinuirea dezvăluirii de informații considerate secrete. Prinderea vrăjitoarei a urmat parcă scenariul unui film de succes. Doi ofițeri sub acoperire au întrerupt una dintre ședințele de spiritism, pentru o arestare. Procesul, un adevărat spectacol public de mari proporții, s-a ținut la Înalta Curte Criminală a Londrei.

Implicarea MI5 în urmărirea și reținerea lui Nell a fost decisivă. Apărarea Helenei a încercat să le explice juraților că nu putea fi vorba de nicio înșelăciune, scoțiana chiar era un talentat medium. Un număr impresionant de martori a fost chemat la bară, printre ei chiar și unele figuri respectate ale vremii, precum Alfred Dodd, un reputat specialist, autor al unei interesante analize dedicate operei lui Francis Bacon (1931), sau James Herries, un jurnalist la *Scotsman* (Scoțianul), cu o carieră de mai bine de 20 de ani de investigare a spiritiștilor.

Conform unor autori de tratate despre vrăjitorie din secolele XV-XVI, erau diagnosticate șapte cauze esențiale care împingeau spiritul femeiesc spre vrăjitorie: credulitatea, curiozitatea, psihicul ușor impresionabil (în comparație cu cel al bărbatului!), răutatea, rapiditatea instalării dorinței de răzbunare, dar și a disperării, vorbăria.

La atâta zgomot și furie, Paolo Veronese (1528-1588), născut Paolo Caliari, a răspuns prin propriul său stil, care i-a adus favorurile republicii venețiene. Pânzele lui sunt de o strălucire coloristică fără egal. Celebru încă de la vârsta de 20 de ani, în orașul natal, Verona, Veronese s-a instalat în Veneția, în anul 1553, după ce a obținut comanda pentru pictarea plafoanelor sălilor Consiliului Celor Zece. A devenit, de asemenea, un „abonat” al concursurilor oficiale, adevărate competiții. Ceea ce se căuta la Veronese era formidabila sa aptitudine pentru forme grațioase, facultatea de a transforma orice episod biblic într-

Isabella d'Este...

o poveste de vis, de marmură și mătase, așa cum a reușit în monumentală pânză „Nunta din Cana”, aflată în prezent la Luvru.

Acest gust al strălucirii și eleganței patriciene i-a adus și necazuri. În 1573 a fost obligat să compare în fața tribunalului Inchiziției. S-a salvat spunând că așa sunt artiștii, plini de imaginație, dar a fost forțat să schimbe titlul unei pânze, din „Cina cea de taină” în „Cina de la Levi”.

Cei trei artiști venețieni – Tizian, Tintoretto și Veronese – au devenit un adevărat triumvirat, încurajat de statul venețian, preocupat să asigure coexistența talentelor, exploatând micile lor vicii și, înainte de toate, amorul propriu nelimitat! Deja Tizian reușise să-l rănească pe maestrul său Giorgione, cu ocazia unei expuneri la care cei doi au colaborat la Fondaco dei Tedeschi, un antrepozit de mărfuri. Un amator îl felicitase pentru lucrare pe elev, și nu pe maestru. Acest episod l-a infuriat la culme pe Giorgione, care din acel moment a și rupt relația cu Tizian.

Sistemul concursurilor pentru atribuirea de lucrări a exacerbât lupta dintre artiști. Prima bătălie s-a dat în anul 1556, pentru decorarea bibliotecii Marciana din Veneția, ridicată de sculptorul Jacopo Tatti, zis il Sansovino (1486-1570). Printre alții, în „arenă” au intrat Tintoretto și Veronese. Încă din 1548, Tizian

intuise că „Miracolul Sf. Marcu” îl situa pe Tintoretto în poziția unui rival redutabil. Dar el era prieten cu Sansovino, alături de care făcea parte din juriu. S-a ivit astfel ocazia de a-i bara drumul fostului elev, devenit inamic. Tintoretto a fost exclus dintre pictorii admiși pentru a primi comenzi. Veronese a primit un lanț de aur ca preț pentru alegoria muzicii din „Nunta din Cana”. „Cabala” lui Tizian a fost un succes.

Artistul în ascensiune era prea orgolios ca să-și facă iluzii. A făcut atunci un lucru intolerabil pentru confrăți: a scăzut prețurile, a

acceptat comenzi plătite doar cu materialele necesare lucrului, devenind cel mai detestat pictor din Veneția. La biserica „Madonna dell'Orto” Tintoretto, ca să se impună, a pictat pe propria cheltuială cele două mari pânze: „Judecata de apoi” și „Moise primind tablele Legii”. A fost înmormântat aici poate ca o răsplătă postumă. Tizian avea să se mulțumească pentru opera sa „Bătălia de la Spoleto”, din Palatul Dogilor, cu o modestă pensie. A început și el să facă importante rabaturi, daruri sau promoții în același timp, continuând și politica de obstrucționare a rivalilor.

În 1553, Tizian a propus să execute o mare pânză pentru Sala Tezaurului, la Scuola Grande di San Rocco, lăcașul confreriei San Rocco. Ea nu se va realiza niciodată. Tot ce dorea el era să-l îndepărteze pe Tintoretto. După 11 ani, acesta din urmă își lua, în sfârșit, revanșa. Alături de Veronese, de Taddeo Zuccari (1529-1566) și de Francesco Salviati (1510-1563), Tintoretto a concurat pentru o nouă pânză destinată plafonului sălii de Consiliu a școlii. Unul dintre membrii Confreriei San Rocco ar fi promis 15 ducati pentru ca el să fie învins. Dar această ostilitate l-a stimulat pe Tintoretto. A recurs la un gest mai mult decât sfidător. În fața juriului, s-a prezentat cu mâna goală, dar în compartimentul central s-a dezvelit o pânză,

Trei pictori, trei competitori, trei autoportrete: Veronese, Tintoretto, Tizian
(de la stânga la dreapta)

ELENA STOENESCU

Veneția din perioada Serenissimei republici (Magazin istoric, nr. 1/1970, 2-4/1989) – a cunoscut o înflorire fără precedent, atât din punct de vedere economic, cât, mai ales, cultural. În atelierile venețiene s-au format pictori care vor deveni preferații multor capete încoronate ale Europei.

In atelierul fraților Bellini, Giovanni și Gentile, care au lucrat în veacul al XV-lea, s-a inițiat Tizian (cca. 1488-1576), născut Tiziano Vercello, maestru absolut al epocii sale. Tizian a cunoscut o ascensiune fulminantă. A devenit pictorul oficial al statului venețian, participând la decorarea Palatului Dogilor și a numeroase biserici. În paralel, a pictat, cu simț al realității, portretele tuturor personajelor importante ale vremii. După ducele d'Este și ducele de Mantova, a venit rândul papei Paul al III-lea și al familiei sale, Farnese. Carol Quintul și Filip al II-lea ai Spaniei au completat apoi galeria marilor portrete ale capetelor încoronate. A rămas anecdotă gestul împăratului de a-i fi ridicat de jos pensula ce-i căzuse din mână...

Tizian a devenit conte și cavaler al ordinului Sfântului Scaun „Pintenul de aur”. După 1550, s-a întors pe scena artistică venețiană, unde a domnit „fără concurență”. Nu va intra

● Carol Quintul se apleacă și ridică pensula ● Tintoretto, un zurbagiu ambițios și șiret ● Veronese păcălește Inchiziția ● Înfruntare în arenă pentru comenzi ● 15 ducați mită ● Aretino șterge putina înfricoșat

în vederile sale Jacopo Robusti (1518-1594), cel pe care toată lumea l-a cunoscut cu numele alintător de Tintoretto (micul vopsitor), denumit astfel după îndeletnicirea tatălui, aceea de boiangiu sau vopsitor. Tizian îl știa bine pe acest tânăr de 30 de ani care, pentru scurtă vreme, îi fusese elev. Orgolios și mare zurbagiu, Jacopo Tintoretto a fost copilul teribil al picturii venețiene. Reușita i s-a datorat fidelității absolute față de crezul pe care și-l înscrisese pe peretele atelierului: „desenul lui Michelangelo și culoarea lui Tizian”. În 1548, îndrăznețul său tablou „Miracolul Sfântului Marcu eliberând sclavul”, pictat pentru sala capitulară din Scuola Grande di San Marco, i-a adus un succes cu scandal. În 1555, Tintoretto i-a urmat lui Tizian ca portretist al dogilor. Din acel moment, a început lupta pentru a-și impune compozițiile vertiginoase și pline de contrast, ambiția fiindu-i nemăsurată.

„ÎNTÂLNIREA“ MEA CU JOVANKA BROZ

OVIDIU CENTEA

În numărul din aprilie 2014 al Magazinului istoric am citit un articol redactat de domnul dr. Ion Gabriel Andrei, intitulat Jovanka Broz și care a avut darul să-mi evoce niște amintiri din tinerețe. Este vorba despre întâlnirea mea din gara Timișoara cu cuplul care conducea destinele popoarelor iugoslave, întâlnire care a avut loc cândva, în intervalul martie 1952-martie 1953. Limitele de timp amintite le știu foarte bine: eu mi-am susținut examenul de stat la Politehnica din Timișoara în februarie 1952 și am fost imediat repartizat asistent la Politehnică, iar Stalin a decedat în martie 1953. Cele ce urmează le-am trăit deci pe vremea când eram proaspăt asistent. Astăzi, întâmplările de atunci îmi apar ceșos, a trecut foarte mult timp; memoria îmi aduce acum în minte numai crâmpoie de adevăr, pe care încerc aici să le pun cap la cap.

Intre una dintre zilele din intervalul amintit am fost delegat să particip la trecerea prin gara Timișoara a trenului în care se găsea mareșalul Tito. Eu, împreună cu încă doi-trei colegi din Politehnică, mă aflam în mijlocul unei mase de vreo 2.000 de oameni îngrămădiți pe peronul gării. Pe vremea aceea,

dar și mai târziu, de câte ori trebuia să fie întruniți, la evenimente importante, un număr mai mare de participanți – masele! –, aceștia erau selecționați conform unui algoritm foarte complicat. Erau fixate procentajele de muncitori, de țărani, de intelectuali; dar muncitorii nu erau aleși la întâmplare, trebuia să

încă proaspătă: „Sf. Rocco în glorie“. Executase lucrarea și cu sprijinul, dar și cu complicitatea, câtorva muncitori și o și instalase pe locul destinat ei.

Tactica adoptată de Tintoretto a fost bună, căci concursul s-a anulat! Artistul a mers chiar mai departe cu politica sa de „mituire“, oferind gratis pânza Confreriei. Lovitura de forță i-a reușit din plin! Iată-l deci răzbunat față de Tizian, pentru umilința de la biblioteca Marciana! Și-a semnat opera cu apelativul „Tintoretus“, joc de cuvinte care îl califică drept un om cinstit (Tintore-ritto, adică Tintore cel drept, cel cinstit)... Este vorba despre „Crucificarea“, așezată pe locul promis cândva lui Tizian...

În 1574, vizita la Veneția a lui Henric al III-lea al Franței i-a oferit ocazia unui nou șiretlic. Tizian era cel care îl pictase pe Francisc I, strămoșul lui Henric, fără însă să-l fi întâlnit. Tintoretto s-a deghizat în scutier și s-a strecurat la bordul navei amiral a Sere-nissimei, pentru a se apropia de Henric al III-lea și a-i putea schița portretul. De altfel, Pietro Aretino (1492-1556), un cunoscut scriitor satiric italian, îl apostrofase cândva cu ironie: „Pictați prea repede!“. Aretino, temut pentru limba ascuțită, chiar de viperă uneori, era și un mare amic al lui Tizian.

La începutul anilor 1550 apăruse în Veneția un sonet anonim care își bătea joc de „micul vopsitor“, ceea ce l-a înfuriat cumplit pe Tintoretto. El s-a oferit să-i facă portretul lui Aretino, invitându-l în atelierul său. Abia instalat pe un scaun, Aretino l-a văzut îngrozit pe pictor manevrând în chip de pensulă un cuțit mare de bucătărie, cu care

... și Carol Quintus, două portrete de Tizian

se prefăcea că vrea să-i ia măsurile. Aretino, speriat de moarte, „a șters putina“ cu viteza fulgerului. De atunci nu au mai apărut în Veneția pamflete la adresa lui Tintoretto.

Veronese, în schimb, era lipsit de perfidie în acordu-

rile sale contractuale. Nu se crampona deloc pentru a obține o comandă, nici nu utiliza procedee abjecte. Își ținea totdeauna promisiunile, fiind mereu lăudat pentru comportare. Dar Veronese a înțeles importanța cuceririi spațiului urban. În 1555, înainte chiar ca Tintoretto să-și aibă „proprietățile“ sale de la Madonna dell'Orto și de la Scuola di San Rocco, Veronese și-a rezervat biserica San Sebastiano. Pentru a câștiga rapid terenul, a pictat plafoanele sacristiei și naosul în numai 11 luni.

Lui Tizian însă prea puțin îi păsa că altădată îl susținuse pe Veronese contra lui Tintoretto, la Marciana. El a încercat să se introducă și aici, propunând în 1563 să picteze un mic Sf. Nicolae, o operă minoră, dar o provocare cu importante consecințe. Lucrarea este singura pe care a semnalat-o Giorgio Vasari (1511-1574), în descrierea tablourilor de la San Sebastiano. Tizian era deja în vârstă când se întreținea cu Vasari despre pictură. În secolul al XVIII-lea, criticul de artă Marco Boschini a

vrut să vadă în muzicienii din „Nunta din Cana“, a lui Paolo Veronese, o evocare a celebrilor rivali. Veronese ar fi cel reprezentat în alb, cu viola da gamma în mână, alături de Bassano, de Tintoretto și de Tizian. Puțin probabil, cred alții. Asta din pricina lipsei de asemănare dintre personaje cu portretele lor, binecunoscute. ■

„Miracolul Sfântului Marcu eliberând sclavul“ i-a adus lui Tintoretto un succes cu scandal

pe terasamentul căii ferate era montată o bombă, trenul verde sărea în aer împreună cu toți pasagerii săi, dar prețioasa viață a mareșalului Tito era salvată. „Trenul verde“ a trecut prin gara Timișoara „la pas“ și a ieșit din raza privirii noastre, oprindu-se, probabil, undeva la ieșirea din gară.

Peste câteva minute și-a făcut intrarea „trenul albastru“, care avea cinstea de a-l transporta pe mareșal. El s-a oprit pe linia a doua sau a treia din gară. Nici despre culoarea vagoanelor acestui tren nu mai am o amintire, în orice caz, vagoanele erau puține la număr, trei sau patru.

După alte câteva minute de așteptare, la una dintre ferestrele unui vagon a apărut mareșalul Tito. Înainte de a istorisi cele ce s-au întâmplat în continuare, voi spune că fereastra cu pricina nu avea talia unei ferestre de vagon obișnuite; era mult mai largă, deasupra era la nivelul obișnuit, dar în partea de jos ajungea undeva sub genunchii mareșalului.

Josip Broz Tito și-a făcut apariția puțin după oprirea trenului. Era îmbrăcat într-un costum de culoare închisă, avea un trup voinic, un cap pe măsură, fuma un trabuc, din al cărui scrum scutura din când în când pe fereastră afară.

Între momentul în care l-am zărit pe Tito și momentul în care a apărut Jovanka au mai trecut alte câteva minute. Jovanka s-a oprit în spatele mareșalului, puțin într-o parte. Era o femeie masivă, cu un obraz mare, nu neplăcut privirii. Și ea fuma o țigaretă subțire, înfipțită într-un portțigaret lung, care trecea peste umărul soțului ei.

Noi, cei 2.000 de pe peron, eram instruiți doar să fim prezenți în gară; nu trebuia să ne manifestăm în niciun fel, căci nu se știa cum se vor încheia tratativele, iar atitudinea noastră, favorabilă sau nu, putea fi interpretată ca dușmănoasă de către una dintre părți, sovietică sau iugoslavă. Deci noi ne zgâiam la mareșal și la consoarta lui, iar ei, singuri, înfruntau privirile noastre. După vreo trei-

patru minute de pantomimă penibilă, din mijlocul peronului s-a ridicat o voce puternică, care a strigat „Ziveo Tito!“, adică „Trăiască Tito!“. Era o manifestare cu totul împotriva consemnului, nu știu însă dacă, de fapt, a fost sau nu premeditată de mai marii din partid. Oricum, după ce tăcerea a fost spartă, toți cei care ne găseam în gară am început să scandăm cu mare însuflețire „Ziveo Tito!“. Și Tito, care, împreună cu soția, până în acel moment, ne contemplau cu un surâs înghețat pe buze, s-au însuflețit parcă, au început să zâmbească de-a binelea și să ne facă semne prietenești cu mâinile. Au fost niște minute de entuziasm de nedescris, care s-au terminat în momentul în care trenul lor s-a pus în mișcare și „a dispărut din raza privirii noastre“, cum se spune.

La Moscova înțelegerea între cei doi „mari“ nu s-a produs, iar mareșalul Tito s-a întors acasă, bineînțeles că tot cu trenul, dar nu a mai fost întâmpinat de nimeni la trecerea sa prin Timișoara.

Nu am auzit ca cineva să fi fost sancționat în vreun fel pentru „actul de indisciplină“ săvârșit atunci, în gară. Este probabil ca și acela, așa cum am spus, să fi fost premeditat de către subtilele organe de partid și de stat. Iar „întâlnirea“ mea cu Jovanka în gara Timișoara s-a rezumat la un contact vizual intens din partea mea către ea și de mai puțin de 1/2.000 din partea ei către mine. ■

Știința în cuvinte potrivite
cu Corina Negrea și Dan Manolache
luni-vineri de la 13:15

Radio România Cultural
cultural.srr.ro

lucreze în întreprinderi fruntașe, care își îndepliniseră planul și chiar îl depășiseră; țărani trebuia să aparțină agriculturii întovărite – nu cred că se vorbea încă despre „agricultură socialistă”, iar „pătura” intelectualilor trebuia să provină tot din instituții de cultură și învățământ fruntaș. Cel care rezolva în bune condiții acest puzzle era un specialist prețuit, își câștiga pe drept salariul.

Noi fusesem selecționați să reprezentăm unitatea de învățământ superior cea mai importantă din municipiu, Institutul Politehnic. Așa m-am pomenit, în ziua aceea istorică, pe peronul gării Timișoara.

Știam că mareșalul Tito pleacă în Uniunea Sovietică spre a se întâlni cu tovarășul Stalin, cu care se cam ciudănea, în vederea căutării unor soluții, pentru a cădea la pace. Mareșalul era o figură emblematică pentru toți cei aflați în „lagărul socialist”. Propaganda antititoistă (care cuprindea, între altele, niște afișe mari, înfățișând „clica Tito, Rankovici, Djilas” ținând în mâini o bardă de pe care picura sângele unui patriot cu gâtul proaspăt tăiat pe un butuc de măcelărie) nu prea ținea, căci mareșalul se bucura de un bun renume în România, datorită mai cu seamă faptului că era socotit neprieten al stăpânului de la Kremlin. În zona Timișoarei, cu atât mai mult, populația, înrudită prin legături de sânge cu cei din Banatul sârbesc, comunica, pe calea unor canale nevăzute, cu vecinii din sud și, e de la sine înțeles, întreaga simpatie era îndreptată spre aceștia.

Ceremonia de înmănare a ordinului „Victoria” mareșalului Tito (cel din centru, cu cizme), la Ambasada sovietică din Belgrad, 29 septembrie 1945, într-o vreme când relațiile cu Moscova erau bune

ferestrele din compartimente.

Revenind la momentul din gara Timișoara, voi spune că, dacă eram informați că trenul lui Tito va ajunge la orele 11.00, noi, aleșii, trebuia să fim prezenți la 10.00 sau chiar mai devreme. Ceea ce s-a și întâmplat.

Nu mai trebuie să spun că, în ziua aceea, întreaga circulație feroviară din zonă a fost dată peste cap. Niciun tren nu a mai avut acces în gara Timișoara cu mult înainte și după ora evenimentului; pe tot parcursul lui, în gară nu s-au făcut auzite fluierături sau pufăituri ale locomotivelor. Trenurile care aveau destinația Timișoara au fost oprite în alte gări, iar unele trenuri nu au mai plecat. De prisos să spun că din gară dispăruseră toate afișele care-l demascau pe Tito ca pe un călău.

La ora fixată și-a făcut apariția în gară „trenul verde”. Nu-mi mai amintesc dacă vagoanele erau într-adevăr vopsite în verde sau nu. Știam despre acest tren că era înțesat cu soldați sârbi, devotați trup și suflet cauzei iugoslave, lui Tito; soldații erau înarmați până în dinți și aveau consemnul să tragă în tot ce mișcă și care părea ostil mareșalului. În cazul în care

deterioreze iremediabil relațiile cu liderii lumii arabe, atât de bogată în petrol.

Spre sfârșitul anului 1946, guvernul a cerut SIS un studiu pe această temă. Din punct de vedere legal și al acordurilor existente între serviciile de informații britanice, serviciul de spionaj extern britanic nu avea competențe în problema palestiniană. Era un teritoriu al Imperiului Britanic și nu putea acționa în interiorul acestuia. Dar problema era prea delicată și oricum SIS dispunea, din timpul războiului, de o stație puternică la Ierusalim. Competențele legale reveneau MI5, serviciilor de informații ale armatei și lui Criminal Investigation Department din cadrul Poliției Palestinei. Structura B3a din cadrul MI5 răspundea de problema sionistă. Un departament specializat în lupta antiteroristă nu exista încă.

Rezidentul MI5 în Palestina a fost Alex Kellar, o posibilă sursă de inspirație pentru personajul lui John le Carré din romanul *Call from the Dead* (Chemare din tărâmul morții), care a rezistat până în anul 1947, când a suferit o cădere nervoasă. L-a înlocuit Bill Magan. Înainte de căsătorie, era descris astfel viitoarei soții: „Un ofițer de cavalerie care chiar citește o carte“. El avea propria opinie despre realizarea unui stat evreu în Palestina: „Puteți aduna câteva milioane de evrei în micul vostru stat, dar veți fi etern înconjuțați de 200.000.000 de musulmani, care nu vă vor lăsa în pace.“ O opinie similară împărțea șefilor de la Londra și Nigel Clive, cel care prelua conducerea stației SIS din Ierusalim cu o săptămână înainte de proclamarea statului evreu la 14 mai 1948. „Cred că greșim dacă vom copntinua să o considerăm o țară și greșim și mai mult dacă gândim despre Ierusalim ca

despre o capitală sau chiar o viitoare capitală“. Avea să fie schimbat la scurtă vreme.

Britanicii nu au cedat presiunilor exercitate de președintele american Truman, care îi cerea premierului britanic Attlee să permită unui număr de 100.000 de evrei să emigreze de urgență în Palestina. Ei au impus o cotă de 1.500 de imigranți pe lună, care era oricum mai mare decât cea acceptată până atunci. Mai mult, secretarul de Stat la Foreign Office, Ernest Bevin, a făcut și o „glumă“ la Conferința Partidului Laburist din 1946, afirmând că americanii încurajau atât

de susținut emigrarea evreilor în Palestina pentru că doreau să rămână cât mai puțini în New York.

Răspunsul unora dintre organizațiile sioniste Irgun Zvai Leumi și Stern Gang a fost recurgerea la acțiuni teroriste. În iulie 1946, s-a produs și cel mai sângeros atentat din Palestina ace-

Walter Schellenberg, al doilea din dreapta, într-un grup de ofițeri SD

lor ani. Organizația Irgun, condusă de viitorul premier Menahem Begin, a aruncat în aer, cu ajutorul explozibililor ascunși în bidoane pentru transportul laptelui, Hotelul „King David“ din Ierusalim, sediul central al autorității britanice pentru Palestina. Au murit 91 de persoane. Cel mai puternic atentat contra unui obiectiv britanic dinafara Palestinei s-a produs la Roma. Ambasada britanică din capitala Italiei a fost parțial aruncată în aer. A existat și o tentativă de a arunca în aer Colonial Office din Londra, dar detonatorul nu a funcționat și bomba a fost descoperită.

Au circulat zvonuri despre o tentativă de asasinare a lui Ernest Bevin. Este interesant că el fusese, înainte să ocupe funcția de secretar de Stat la Foreign Office, un susținător al creării statului evreu, dar după ce și-a luat funcția în

Sediul MI5 (stânga), stema Regatului Marii Britanii și sediul MI6

● Joc pe sârmă ● Un ofițer de cavalerie care chiar citește o carte ● „Glumița” lui Bevin ● Explozibili în bidoane pentru lapte ● Ambasada britanică din Roma sare în aer ● Evrei care toarnă evrei ● „Jena” contra „Fărădelege” ● Calculul greșit făcut de Stalin ● Dacă vă prind, sunteți pe cont propriu ● Scrisori puse la poștă la București, ca să le vadă cenzorii

SLUJITORII MAIESTĂȚII SALE, CARE NU... EXISTĂ

CRISTIAN TRONCOTĂ, DORIN MATEI

Și totuși, nu sovieticii au constituit principala preocupare pentru britanici în anii imediat următori războiului mondial. Principala amenințare pentru Guvernul Maiestății Sale a venit din Palestina. Și s-a dovedit una căreia nici guvernul, nici serviciile speciale nu au fost tocmai pregătite să îi facă față. Este adevărat, exista și o încărcătură emoțională foarte puternică. Britanicii aveau o relație destul de încărcată, după Primul Război Mondial, cu lumea arabă. La rândul lor, evreii își doreau constituirea unui stat național în Palestina și veneau și după imensa tragedie a Holocaustului.

În timpul Primului Război Mondial, britanicii i-au încurajat pe arabi să se revolte contra Imperiului Otoman, aliatul Germaniei. Le-au promis că le vor susține aspirațiile de independență, după încetarea conflictului. Apoi a survenit Acordul Sykes-Picot, din 16 mai 1916, numit astfel după numele celor doi diplomați care l-au semnat, unul britanic, celălalt francez. Acordul avea și binecuvântarea Rusiei și stabilea modul de împărțire a sferelor de influență în Orientul Mijlociu, la încheierea conflagrației. Arabii l-au considerat o trădare. În iunie 1922, Liga Națiunilor i-a încredințat Marii Bri-

tanii mandat internațional pentru administrarea Palestinei.

În toată perioada care a urmat până când Marea Britanie a renunțat la acest mandat, în 1948, britanicii au impus reglementări foarte stricte în privința numărului de evrei care puteau emigra în Palestina. În contextul celui de Al Doilea Război Mondial, când evreii încercau să scape din Europa controlată de Hitler și de amenințarea Holocaustului, strictețea britanică a fost foarte prost privită de opinia publică și chiar și de aliații lor americani. Pe de altă parte, britanicii încercau să păstreze un echilibru în zonă și să nu își

evreiești și mai ales sprijin financiar; era conștient că în felul acesta le provoca dificultăți britanicilor; utiliza aceste fluxuri de emigranți pentru a strecura proprii agenți în Palestina și Occident. Cehoslovacia avea să le furnizeze evreilor arme în cursul primului război arabo-israelian, iar U.R.S.S. a fost primul stat care a recunoscut independența Israelului. Calculele lui Stalin s-au dovedit însă greșite.

Pentru a descuraja proprietarii de nave și echipajele acestora să se angajeze în traficul ilegal către Palestina, câte o echipă de foști angajați SOE a fost trimisă în Franța, respectiv Italia. Atacuri efective contra navelor s-au organizat doar în Italia. Au primit bombe cu magnet și temporizator. Astfel de dispozitive fuseseră distribuite în mari cantități în timpul războiului și nu erau motive să se teamă că putea fi identificată sursa. O mare atenție s-a acordat legendelor de acoperire. Dacă legendele respective erau spulberate, nu trebuia sub nicio formă să admită vreo legătură cu Guvernul Maiestății Sale. Eventual, puteau spune că au fost angajați de o organizație anticomunistă, patronată de oameni de afaceri din mai multe țări, din industria petrolului și a aviației, cu sediul la New York, care dorea să stopeze imigrarea ilegală în Palestina, pe motiv că sovieticii își infiltrau astfel agenții. Li s-a spus că nici măcar în cazul în care primeau condamnări la închisoare nu se puteau baza pe intervenția Guvernului britanic. În vara lui 1947 și la începutul anului următor, au fost atacate cinci nave în porturile din Italia. O navă a fost complet distrusă, altele două avariate, iar două mine magnetice au fost descoperite înainte să explodeze.

O organizație intitulată „Apărătorii Palestinei Arabe” a pretins responsabilitatea pentru acțiunile respective. Scrisori bătute la mașini potrivite au fost puse la poștă la Paris, fiind adresate premierului britanic, altor personalități proeminente și celor mai importante ziare, în care se arăta că U.R.S.S. dorea crearea în Palestina a unui stat evreu, care să privească către Moscova pentru ajutor, mai curând decât către Occident. Se afirma că membrii organizației nu doreau să lovească în evrei inocenți, dar vor purta lupta contra celor implicați direct în imigrația clandestină în Palestina și a celor care o sprijină. Se sugera și faptul că britanicii foloseau fluxul de emigranți pentru a-și extrage agenții din Europa de Est.

Se miza pe faptul că sovieticii vor deveni interesați să stopeze fenomenul. Un document fals al Guvernului britanic sugera nu numai că SIS folosea canalele de emigrare a evreilor prin Bulgaria și România pentru a filtra agenții, dar și că emigranții

Robert Maxwell

evrei din spatele Cortinei de Fier erau o sursă foarte valoroasă pentru a cunoaște activitățile sovietice de acolo. În februarie 1948, documentul era plantat de un ofițer SIS în clubul de noapte „Casanova” din Viena, despre care se credea că era sub controlul sovieticilor. De asemenea s-au pus la poștă la București, cu speranța că nu aveau să scape cenzorilor locali, scrisori prin care se acredita aceeași schemă. Dar în aprilie 1948 operațiunea „Embarrass” nu mai era de actualitate, iar la 14 mai Marea Britanie renunța la mandatul asupra Palestinei. Nu există vreo dovadă că operațiunea de dezinformare a avut vreun efect.

(Va urma)

primire, îi spunea premierului, Clement Attlee: „Clem, potrivit băieților mei [de la Foreign Office], am luat-o greșit. Trebuie să ne mai gândim“. Au fost trimise și scrisori-capcană unor lideri britanici, dar cele care au reușit să ajungă la destinație nu au explodat. Avea în schimb să cadă victimă unui atentat în Palestina contele Bernadotte, președintele Crucii Roșii Internaționale, pentru că împărtășea opiniile britanicilor în recomandările pe care le-a făcut O.N.U. privind viitoarea împărțire politică a Palestinei.

Capacitatea serviciilor britanice de informații de a infiltra surse în mișcarea sionistă s-a dovedit limitată. În general, aveau mai multe și mai bune surse printre arabi. S-au bazat, în colectarea de informații, și pe stația de supraveghere și interceptare a comunicațiilor de la Sarafand. În sfârșit, o serie de informații le-au primit din partea viitorului primar al Ierusalimului, Teddy Kollek. Acesta, asemenea altor lideri ai comunității evreiești (inclusiv ai celei de la Londra), nu considera acțiunile teroriste o soluție. Dar Kollek nu le-a dat niciodată vreo informație care să ducă la prinderea vreunui terorist. Le spunea doar că în următoarele 24 sau 48 de ore urma să se producă ceva.

Studiul efectuat de SIS la cererea guvernului britanic, menționat la început, avansa propuneri „pentru a descuraja proprietarii și echipajele navelor să se angajeze în traficul ilegal cu imigranți evrei“. Soluția era organizarea unor acte de sabotaj (ce vizau rezervele de apă sau de hrană, foc la bordul navelor, în porturi, „descoperirea“ unor bombe neexplodate), dându-se vina pe organizații arabe care s-ar fi ocupat cu astfel de acțiuni. Există și reversul medaliei: putea crește

tensiunea dintre arabi și evrei și aceștia din urmă puteau recurge la acțiuni de represalii. În scrisoarea care acompania studiul, Menzies cerea cel mai strict secret, altfel întreaga acțiune era compromisă și relațiile cu americanii erau grav afectate. La Foreign Office s-a respins ideea unor astfel de acțiuni, considerându-se că nu se putea sigura păstrarea secretului.

Totuși, după o întâlnire, la 14 februarie 1947, între reprezentanții SIS, ai serviciilor de informații ale armatei, ai Colonial Office și Foreign Office, lui Menzies i s-a spus

să-i dea drumul, dar să aibă grijă să nu fie victime. Nu se permitea să se acționeze asupra hranei sau rezervelor de apă de pe nave. Așa s-a născut operațiunea „Embarrass“ („Jena“). Informațiile despre traficul ilegal către Palestina – numit „Trespass“ („Fărădelege“) se strâneau din la-

gărele de refugiați din Italia și Franța. La începutul lui 1947 s-a creat o echipă „Embarrass“, cu misiunea să reducă fluxul de imigranți clandestini în Palestina. Doar anumite persoane din Centrală știau de existența sa și s-a stabilit o rețea de comunicații specială doar pentru această operațiune, numită „Ocean“.

Cu un buget de 30.000 lire sterline (875.000 la valoarea actuală), din care doar 13.000 s-au cheltuit, operațiunea își propunea: acțiune directă contra vaselor care puteau participa la traficul ilegal; o campanie de propagandă; o schemă de dezinformare pentru a întrerupe imigrarea din porturile Mării Negre, unde nu puteau acționa direct. Stalin sprijinea în acel moment procesul de emigrare al evreilor din țările est-europene către Palestina, din mai multe motive. Spera să își atragă simpatia cercurilor influente

Peter Lunn (al treilea din stânga, cu echipa de ski a Marii Britanii la Jocurile Olimpice de Iarnă din 1936), șeful stației M16 din Viena, cel care a patronat operațiunea de interceptare a comunicațiilor sovietice

Domnul Florian Banu
și doamna Mihaela Șerbănoiu

6) Premiul „Grigore Gafencu”

Acordat de Grupul de firme „Niro”:

Dumitru Dobre – *O istorie în date a exilului și emigrației românești (1949-1989)*, Editura Militară, București

7) Premiul „Miron Costin”

Acordat de domnul Ion Nițu Nadia Manea – *Cronica-*

rii, adevărul și puterea. Istorie și ideologie în cronică moldovenească a secolului al XVII-lea, Editura Oscar Print, București

8) Premiul „Gh.I. Brătianu”

Acordat de bvp Grigorescu Ștefănică:

Academia Română și Casa Regală a României. Două destine paralele 1866-1947/1948, (sub egida Academiei Române, prefață: acad. Dan Berindei, studiu introductiv: acad. Păun Ion Otîman, note bibliografice și selecția textelor: dr. Dorina Rusu), Editura Academiei Române, București

9) Premiul „C.C. Giurescu”

Acordat de ERSTE GROUP IMMOBILITÄT ROMANIA IFN SA:

Partidul și Securitatea. Istoria unei idile eșuate (1948-1989), (editată de Consiliul Național Pentru Studiul Arhivelor Securității; editori Florian Banu, Luminița Banu), Casa Editorială Demiurg, Iași

10) Premiul „Costin C. Kirițescu”

Acordat de domnul Nicolae Dănilă:

Decebal Urdea – Economist sub două economii, (editată sub egida Băncii Naționale a României), Editura Oscar Print, București

11) Premiul „Eugeniu Carada”

Acordat de domnul Napoleon Pop:

Eugeniu Carada. Corespondență și mărturii inedite. (Seria “Restitutio”, Volumul 7; Prefață: Academician Mugur Isărescu, Ediție îngrijită și studiu introductiv de Sabina Marițiu, Romeo Cîrjan), Banca Națională a României, București

12) Premiul „Virgil Cândea”

Acordat de Asociația Sanda și Virgil Cândea Olga Greceanu – *Dicționarul zugravilor de subțire, monahi și mireni* (ediție de Iuliana Mateescu), Editura Idaco...Dar din har

13) Premiul „G.M. Cantacuzino”

Acordat de Transfond

Nicolae Șt. Noica – *Palatul Academiei de Înalte Studii Comerciale și Industriale și personalități din lumea constructorilor*, (Cuvânt înainte de academician Mugur Isărescu), Editura Vremea, București

14) Premiul „Ion Nistor”

Acordat de Fondul de Garantare a Depozitelor în Sistemul Bancar

Valentin Hossu-Longin – *Canalul morții. Martor*, Editura Fundației Academia Civică, București

15) Premiul „Dimitre Onciul”

Matei Cazacu, Dan Ioan Mureșan – *Ioan Basarab, un domn român la începuturile Țării Românești*, Editura Cartier, Chișinău

16) Premiul „Alexandru Boldur”

Acordat de Steilman România

Hnat Porohivski: *Asul ucrainian al Serviciului Special de Informații*, (editor Vadim Guzun), Editura Argonaut, Cluj-Napoca

Domnul Valentin Hossu-Longin
și domnul Eugen Dîjmărescu

PREMIILE FUNDATIEI CULTURALE MAGAZIN ISTORIC

Câțiva dintre premianții și sponsorii din acest an, alături de domnul Cristian Păunescu:
Laura Sitaru, director, Institutul Diplomatic Român (a primit cele trei diplome și medalii în numele autorilor, aflați la post la diferite misiuni diplomatice ale României de peste hotare) și domnul John Chrissoveloni

Miercuri, 7 mai, în Sala „Mitiță Constantinescu” a Băncii Naționale a României, în continuarea Simpozionului de Istorie și Civilizație Bancară „Cristian Popișteanu” (Magazin istoric, nr. 6/2014), s-au acordat premiile pentru cele mai bune cărți de istorie apărute anul trecut. Am putut continua acest proiect al Fundației noastre grație unor sponsori care ne susțin de ani de zile, cât și cu ajutorul altora care ni s-au alăturat în acest an.

Iată lista cărților premiate în acest an, cu numele autorilor, al editurii și al sponsorului, așa cum au fost prezentate de domnul Cristian Păunescu, consilier al Guvernatorului Băncii Naționale a României.

1) Premiul „I.C. Filitti”

Acordat de doamna Georgeta Filitti:

Valeria Căliman - *Correspondență. Articole publicate în „Gazeta Transilvaniei”, 1941-1944*, (ediție îngrijită, prefață și note de Steluța Pestrea Suci), Editura Foton, Brașov

Editură și Tipografie Monitorul Oficial, București

3) Premiul „A.D. Xenopol”

Acordat de „Rădăcini” SRL:

Răzvan Theodorescu - *Cele două Europe*, Editura Enciclopedică, București

2) Premiul „Nicky Chrissoveloni”

Acordat de familia Chrissoveloni:

Prizonieri de război români în Uniunea Sovietică. Documente 1941-1956 (sub egida Ministerului Afacerilor Externe al României, Institutul Diplomatic Român, Agenția Arhivelor Federale ale Rusiei, Arhivele Militare de Stat ale Rusiei; Colectivul de editare: Laurențiu Constantiniu, Vladimir Ivanovici Korotaev, Ilie Schipor, Vladimir Nikolaevici Kuzelenkov, Vitalie Văratie, coordonator),

Academician Dan Berindei (a primit premiul în numele academicianului Păun Ion Otiman) și domnul Dan Grigorescu

4) Premiul „Nicolae Iorga”

Acordat de „Besta Group”:
In memoriam acad. Florin Constantiniu Smerenie. Pasiune. Credință, (volum îngrijit de dr. Laurențiu Constantiniu), Editura Enciclopedică, București

5) Premiul „Aurel Vlaicu”

Acordat de Grupul de firme „Niro”:

Valeriu Avram, Alexandru Armă - *Blindatele cerului. Grupul 8 Asalt în Est și în Vest (1943-1945)*, Editura Militară, București

CE NAȘTE DIN ANTIPATIA VERIȘORILOR

Pentru familia regală britanică Primul Război Mondial a fost, sau cel puțin a început, ca un fel de afacere de familie, scrie o ziaristă de la ziarul The Daily Mail. Dacă este să dăm crezare noului film documentar *Royal Cousins at War* (Verii regali în război), rădăcinile Primului Război Mondial pot fi considerate, parțial, relațiile încurcate dintre monarhiile britanici și rudele lor. Kaiserul Wilhelm al II-lea era vărul regelui englez George al V-lea și al țarului rus Nicolae al II-lea. Mama lui, Victoria, era englezoaică.

Nicky și Georgie, în uniforme germane, la Berlin, înainte de război

În film se relatează cum anume ostilitatea nutrită de tânărul Wilhelm față de părinți și de tot ce era britanic în ascendența sa a atras după sine declanșarea războiului. Regina Victoria (1819-1901) s-a căsătorit cu vărul ei primar din partea mamei Albert de Saxa Coburg-Gotha, la 10 februarie 1840, dintr-o mare dragoste. Cuplul a avut nouă copii, mulți dintre ei căsătorindu-se cu membri ai unor case regale din Europa. Din aceste căsătorii au rezultat, printre alții, kaiserul Wilhelm al II-lea al Germaniei, regina Maud a Norvegiei, regina Maria a României.

O fiică a reginei Victoria, și ea Victoria, s-a căsătorit, tot din pasiune, cu prințul Friedrich, viitorul Frederic al III-lea, iar kaiserul, născut în 1859, a fost fiul lor și i-a succedat la tron tatălui în 1888. La naștere copilul a fost marcat de o traumă și a rămas pe toată viața cu un braț paralizat. Mama a suferit enorm și adesea în scrisorile personale recunoștea că tot ce-și dorea de la viață era „să nască un copil pe deplin sănătos, un copil ca toți copiii”. Victoria a încercat să-și iubească fiul, cu dragostea unei mame bune, dar, uitându-se la el, nu putea să-și reprime gândul că el avea un handicap, scrie cercetătoarea britanică Karina Urbach.

Cât despre verișorii lui Wilhelm, Nicky și Georgie, ei au crescut adorați de mame, ambele prințese daneze, surori între ele. Și ambele au insuflat copiilor lor neîncrederea în prusaci și mai târziu în nemți. În primul rând erau nemulțumite și iritate de faptul că, în 1864, Germania, cu mâna cancelarului Otto von Bismarck, anexase o posesiune daneză, Schleswig-Holstein. Nicolae și George au fost foarte buni prieteni în copilărie. Iar Wilhelm avea unele comportări cel puțin stranii: la vârsta adolescenței îi scria mamei lui scrisori aproape erotice, la care aceasta răspundea numai cu subiecte cantonate în artă și politică și, astfel, cu timpul, relațiile dintre mamă și fiu s-au deteriorat tot mai accentuat, se menționează în publicația britanică.

Iar când Wilhelm a ocupat tronul, unchiul lui, Edward, fratele mamei lui, a fost de-a dreptul șocat de atitudinea băiatului față de sora lui. Ca o consecință aproape logică, au avut de suferit și relațiile dintre verișori, apoi dintre țările lor. Regina Victoria, pe care o diviniza chiar și ingratul de Wilhelm, a încercat să apropie verișorii între ei, dar după moartea ei, în 1901, Europa a început să se pregătească de război. Și astfel Nicky și Georgie s-au trezit de o parte a liniei frontului, iar Wilhelm de cealaltă. ■

Viitorul kaiser a avut o copilărie dificilă

O CARTE MODEL PENTRU O INSTITUȚIE MODEL

Profesorul Nicolae Șt. Noica și-a legat numele de câteva volume de referință pentru istoria construcțiilor din România. De curând, în Amfiteatrul Bibliotecii Centrale Universitare s-a lansat cartea *Domeniul Coroanei* instituție model a lui Carol I după 130 de ani, semnată împreună cu Ștefan Petrescu. Volumul, apărut în excelente condiții grafice la Editura Vremea, cu un Cuvânt însoțitor semnat de Andrew Popper, Șeful onorific al Casei Majestății Sale Regelui Mihai I, însumează 215 pagini, cu o foarte bogată ilustrație.

În mai multe rânduri, domnul profesor Noica s-a întrebat de ce am tot căutat, după decembrie 1989, modele de urmat prin alte părți, când ne stătea la îndemână modelul societății românești din intervalul 1848-1914. Volumul pe care îl prezentăm este un nou argument în acest sens.

Ideea instituției Domeniului Coroanei a apărut după declararea României ca Regat, în anul 1881. Nevoile de reprezentare ale regelui nu mai puteau fi acoperite din lista civilă pe care o votase până atunci Parlamentul pentru domnitorul Carol I, chiar dacă acesta era un

Junie 1907. Vizita familiei regale la Domeniul Regal de la Cocioc. De la stânga la dreapta: prințul Carol, prim-ministrul D.A. Sturdza, regina Elisabeta, regele Carol, prințesa Elisabeta, administratorul domeniului regal I. Kalinderu

om mai mult decât cumpătat (*Magazin istoric*, nr. 5/2014). Așa s-a născut ideea noii instituții. Dintre cele 1.200 de moșii aflate în proprietatea statului, 12, adică 1%, au fost adunate în cadrul Domeniului Coroanei. Ele rămăneau în proprietatea statului, dar erau încredințate spre administrare Casei Regale și veniturile astfel obținute completau lista civilă. Inutil să subliniem că doar printr-o bună administrare se puteau realiza acele venituri. Legea privind Domeniul Coroanei a fost votată în Parlament, la 5 iunie 1884, fiind promulgată prin Decret Regal la 9 iunie 1884. Regele Carol I consemna în al său *Jurnal*: „Maiorescu a vorbit foarte bine [era în opoziție]. Brătianu a fost foarte energic și priceput în întreaga afacere.” Erau vremuri când puterea și opoziția știau să își unească eforturile atunci când era ceva bun de făcut pentru țară.

Crearea Domeniului Coroanei a fost un lucru bun nu numai pentru Casa Regală, ci mai ales pentru moșiile care au făcut parte din acest Domeniu, pentru locuitorii satelor respective, pentru țară în ansamblul ei. Beneficiind de administratori pricepuți (Ion Kalinderu și Barbu Știrbei au fost primii), de grija suveranului, pe aceste moșii s-au introdus tehnicile agricole cele mai avansate, s-au construit drumuri și căi ferate care să înlesnească transporturile, s-au ridicat case și toate cele trebuincioase pentru buna desfășurare a activităților, școli pentru copii și biserici pentru nevoile sufletești ale locuitorilor. Cu timpul, s-au organizat concursuri anuale pentru vite, cu premii oferite de Domeniul Coroanei, menite să contribuie la ameliorarea raselor.

După 1918, acțiunea Domeniului Coroanei s-a extins și în Transilvania, unde Institutul pentru Studiul Istoriei de pe lângă Universita-

Țărani la lucrările agricole pe Domeniul Segarcea

tea „Daciei Superioare” a fost creat din fondurile Domeniului.

Sunt prezentate în paginile volumului istoria creării Domeniului Coroanei, modul de organizare și administrare, lucrările edilitare înălțate pe moșiile Domeniului, politicile de dezvoltare a comunităților rurale, încheindu-se cu *Un studiu de caz: Domeniul Segarcea*. Acolo, pe cel mai bine păstrat dintre toate alcătuirile Domeniului Coroanei, ar urma să se creeze și un muzeu al instituției.

Puteți face o călătorie fascinantă, prin intermediul acestei cărți, în istoria ultimilor 130 ani, într-o lume puțin cunoscută celor mulți, dar care ar trebui știută și din care avem cu toții de învățat.

D. MATEI

tograful „Patria“. Realizat de regizorul Mihai Iacob după romanul lui Titus Popovici, are în distribuție pe: Ștefan Ciubotărașu, Fory Etterle, Nae Roman, Irina Petrescu, Ștefan Iordache, Gheorghe Dinică. Ștefan Iordache povestește, înconjurat de câțiva prichindei, pe treptele Sălii Palatului: „Eram de vârstă acestor copii când visam să devin actor.“ Convorbirea este prilejuită de debutul său în cinematografie, cu rolul Andrei, din filmul *Străinul*. Avea să primească, la Festivalul de la Karlovy Vary, o mențiune specială pentru interpretare.

Ion Popescu-Gopo lucrează la filmul *Harap Alb*; în rolul titular, Florin Piersic; în cel al Spânului, Cristea Avram; Puiu Călinescu este Gerilă, Florin Vasiliu Setilă, iar Liliana Tomescu este Ochilă. Povestește regizorul: „Am încercat să îl povestesc copiilor [basmul], i-am așezat pe genunchi, cum făcea tata, în brațe, cum făcea mama, dar firul povestirii mi-l întrerupe mereu ba radioul, ba telefonul, ba televizorul. Pun mâna pe un puști bălai și-l urc în munți, îl așez pe iarbă și tocmai când Harap Alb se luptă cu cerbul fermecat, deasupra noastră trece un avion. Ba acum câteva clipe, un cârn cu ochi albaștri, când a auzit de echipa lui Harap Alb, de Gerilă, Setilă, Flămânzilă, Ochilă și Păsărilă, a exclamat: MAGNIFICI. Nu pot face un film fără să țin seamă de calendar, de lumea înconjurătoare, de evoluția vertiginoasă a secolului nostru.“ Ține să asigure că totuși calul lui Harap Alb nu va avea turboreactoare.

Răspunzând unei semnalări a ziarului *România liberă* pe marginea folosirii unor cuvinte străine greu de înțeles de cititori, revista *Teatru* comunică: s-a atras atenția întregii redacții să nu se mai folosească cuvinte străine „de natură să împiedice pe cititori în înțelegerea ideilor exprimate“.

Ne părăsesc Ion Vineanu, poet și prozator (6 iulie), sculptorul Cornel Medrea (25 iulie) și

Noile uniforme școlare

filosoful și esteticianul Mihai Ralea (17 august).

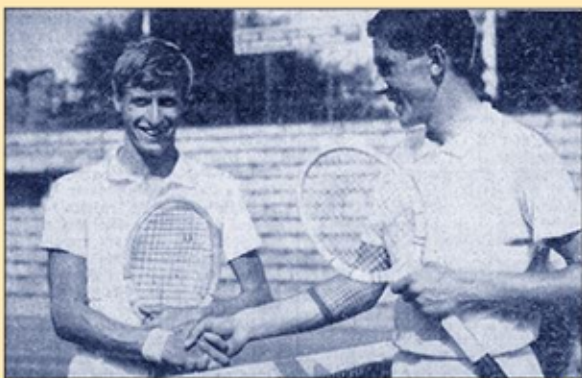
Presa este atentă să semnaleze noul, indiferent de domeniul de manifestare. De câteva zile, pe mașinile de depanare și pe autotururile (autocamioane prevăzute cu o platformă ce se înălța pentru a se putea lucra la firele electrice de troleibuz sau de tramvai) I.T.B. au fost instalate experimental radio-telefoane. În felul acesta vor putea fi remediate mai repede defecțiunile ivite. Experimental, s-au instalat astfel de posturi de radio-telefon pe un troleibuz și un autobuz (de pe linia 37). Din 11 iulie funcționează primele locuri de parcare cu pază și plată: restaurantul

„Cina“, strada Doamnei (lângă B.N.R.), strada Biserica Encei, Bulevardul Magheru (în față la „Eva“). Staționarea pe o rază de 100 m în jurul lor este interzisă.

In curând se va înființa linia de troleibuze 87, care va asigura legătura între centrul orașului și Cartierele Grivița și Bucureștii Noi. Troleibuzele vor circula pe traseul Piața de Flori, Bulevardul Nicolae Bălcescu, Magheru, Ana Ipătescu, strada Locotenent Lemnea, Polizu, Calea Griviței, până la Depoul Bucureștii Noi. Se înființează linia de tramvai 9: Șoseaua Chitila, Calea Griviței, str. Clăbucet, Spitalul C.F.R. 2. Traseul liniei de autobuze 35 se prelungește din Piața Vitan până în Bulevardul Ion Șulea. Tramvaiul 5 va circula dincolo de actualul capăt din Piața 1848, prin Piața Unirii, Bulevardul Coșbuc și Calea Rahovei, până la Șoseaua Alexandria. Se desființează liniile 15 și 19 de tramvai. De asemenea, se introduce

autotaxarea pe liniile 37, 86 și 87.

Nu totul merge perfect. În stația de la Universitate unde oprește linia 31 sosește un autobuz pe care scrie 32. Taxatoarea, cu capul scos pe geam, le strigă călătorilor că circula pe linia 31. În stația următoare se urcă alți călători, care observă o plăcuță indicatoare

Ilie Năstase (dreapta) cu un tenismen din echipa statului Monaco, la București

ÎN BUCUREȘTI ACUM 50 ANI

„În Cișmigiu, pe vremuri, în jurul unui copac bătrân se afla o bancă circulară. O bancă pentru care nu plăteai nicio taxă. Puteai sta și toată ziua fără să fii deranjat din oră în oră de taxator. Era banca șomerilor.“ Se apropie a 20-a aniversare a actului de la 23 august și apar multe articole care compară viața grea a oamenilor din trecut cu cea fericită a noilor constructori ai socialismului. De altfel, parada militară și demonstrația oamenilor muncii din 23 august se desfășoară sub genericul „Din victorii în victorii, 20 de ani de glorie.“

Tot pentru a marca ziua de 23 august, ziarele publică nenumărate mărturii ale unor participanți la diferitele momente care au precedat întoarcerea armelor sau la luptele din acele zile. În *Scânteia*, generalul D. Dămăceanu, colonel în 1944 și șeful de stat-major al Comandamentului Capitalei, își amintește: „Reprezentanții Palatului intenționau să discute în seara de 13-14 iunie doar modul de a trece la înfăptuirea acestui plan, deoarece pe baza informațiilor false, date cu rea credință de Pătrășcanu, considerau că «planul Gigurtu» ar fi fost acceptat de partidul comunist. În felul acesta, munca desfășurată de partid în condițiile grele, pline de riscuri, ale ilegalității era îngreunată nu numai de manevrele perfide ale liderilor partidelor burghezo-moșierești, dar și de activitatea trădătoare a lui Pătrășcanu, care, ros de ambiții de parvenire, s-a străduit să obțină încrederea cercurilor din jurul regelui și a conducerii partidelor burghezo-moșierești, nesustînând în tratativele purtate cu acestea linia partidului. După cum se știe, după război Pătrășcanu a fost demascat ca agent al imperialismului.“ Ce era «planul Gigurtu»? Prin intermediul acestuia trebuia obținut acordul lui Hitler pentru înlocuirea lui Antonescu, urmând ca întoarcerea armelor să se facă

într-un moment ulterior. Același ziar publică, la 20 august, Decretul pentru instituirea medaliei „A XX-a aniversare a Eliberării Patriei“.

Intervalul a debutat cu răcirea bruscă a vremii, fenomen pe care Institutul meteorologic îl explică: „În mai puțin de 30 ore, temperaturile au scăzut cu 10-18° [...] În Capitală, de la o temperatură de 30° înregistrată la 30 iunie s-a ajuns în cursul dimineții de 2 iulie la 10°, iar maxima de ieri a fost de numai 17°. În zona de munte mai înaltă de 1.700 m a nins și a viscolit în zilele de 1-2 iulie.“ De vină era anticiclona azorică, care a antrenat mase de aer polar din Groenlanda către centrul Europei. Treptat, vremea s-a ameliorat și căldurile verii au pus stăpânire pe oraș.

Este vară, deci lumea merge la grădini. La „Bicaz“ mesele sunt nevopsite și nu au fețe de masă. Întrebat de ce, responsabilul răspunde: „Am dever mare, se perindă sute de clienți pe zi. De ce să mai așternem fețe de masă? Oricum se murdăresc. De altfel, mai avem destulă vreme pentru a pune totul la punct. Timpu' cald abia se apropie...“.

Luni seara, 17 august, are loc premiera festivă a filmului *Străinul*, la cinema-

Lica Gheorghiu, interpreta personajului Ina din filmul Șoscaua Nordului

SITUAȚIA EMIGRAȚIEI ROMÂNE

Iată noi pagini din ampla analiză a situației refugiaților români după Al Doilea Război Mondial, intitulată Raport asupra aspectului actual al emigrației și asistenței refugiaților români, document păstrat dactilografiat în limba română, în Arhivele de la Hoover Institution on War, Revolution and Peace, a cărui publicare am început-o în Magazin istoric, nr. 5/2012. Adresăm obișnuitele mulțumiri doamnelor ELENA DANIELSON și LAURA COSOVANU pentru această posibilitate.

Constituția „Organizației Internaționale a Refugiaților”, în general, conține o serie de ciudățenii, nedreptăți și discriminări condamnabile și care nu-și găsesc altă explicație decât confuzia generală caracteristică vremurilor actuale de compromisuri și lipsa de atitudine clară față de idealurile clasice de morală, justiție, libertate și democrație. Aceasta este singura explicație pentru acțiuni de cruzime dureroasă ca repatrierile forțate întreprinse de către „Organizația Internațională a Refugiaților” în anii 1946-1947, cunoscute în limbajul refugiaților ca „trenurile morții”, care culegeau refugiați cu ajutorul comisiilor de tip Sovrom, pentru a-i duce la abator în țările lor de origine de sub ocupație comunistă, cum am putut detecta două transporturi similare înspre România, unul pornit din Germania și altul de la Salzburg, Austria, în primăvara anului 1947.

Tot astfel se explică și faptul că refugiații din țările de sub dominație comunistă n-au fost recunoscuți ca refugiați în Constituția „Organizației Internaționale a Refugiaților”, în forma ei originală. Numai mai târziu, în 1948, când mizeria refugiaților de după Cortina de Fier a fost așa de mare, încât s-au sesizat autoritățile țărilor în care soseau acești refugiați, s-a luat la cunoștință existența lor. Gradul suferințelor lor și dezorganizarea ce au produs dormind pe sub poduri, prin parcuri sau furișându-se prin birouri, dormind iarna pe mese fără nicio acoperire, în frig, și fără hrană, întrucât în acele vremuri pretutindeni în Austria și Germania erau în acțiune cartelele. Acești refugiați considerați de către „Organizația Internațională a

Refugiaților” drept inexistenți timp de aproape trei ani, deși erau mii și mii, rătăcind flămânzi, în frig, dezbrăcați și demoralizați de distrugerea idealurilor lor asupra țărilor din Vest și de groașa teroarei în care și-au abandonat familiile, țara și tot ce aveau mai de preț, nu vor putea uita niciodată acest calvar al suferințelor lor. Aceasta este perioada cea mai neagră a refugului în general și a refugului românesc în special.

La 24 ianuarie 1948 vizitând lagărul de refugiați de sub administrație britanică, din apropierea orașului Viena, am găsit români intrați în acest lagăr „clandestin”, fiind primiți din bunăvoința santinelor care, de milă, au închis ochii făcându-se că nu-i văd cum se furișează ca să doarmă jos pe scânduri și pe unde găseau. Iar în ceea ce privește mâncarea, cum nu erau prevăzute pentru ei porții de mâncare (compuse din supă și pâine) conducerea lagărului, tot din umanitate, a adunat sânge de la abatorul comunal, din care s-a făcut supă pentru ei. Cu aceasta și cu porții de pâine ciupite de la ceilalți refugiați intrați pe cale normală au fost hrăniți neorefugiații în acest lagăr și în atâtea altele la fel, ca să nu moară de foame. Până când autoritățile „Națiunilor Unite” au fost silit de numărul lor amenințător și de spiritul lor revoltat să ia măsurile necesare de a-i recunoaște și pe ei ca refugiați. În această perioadă a refugului, unii români s-au întors în țară pe aceeași cale pe unde au venit, alții s-au sinucis, iar alții au înnebunit și sunt în prezent internați în diferite spitale.

(Va urma)

așezată pe parbriz, cu fața către călători, pe care scrie: „Linia 57 – Șoseaua Alexandria – strandul Buda-Argeș”. Oamenii protestează, ei au crezut că merge la Gară, nu au ce căuta la strand. Taxatoarea îi liniștește: nu merge la strand, merge la... Șosea. Un cetățean se prezintă la Agenția C.F.R. din Calea Griviței și cere un bilet pentru acceleratul de Mangalia. I se răspunde: „Nu la noi, mergeți la agenția din Calea Victoriei”. Pentru anumite trenuri accelerat cu locuri rezervate, biletele se pun în vânzare doar la acea agenție. De ce? Nimeni nu știe; la fel, de ce nu sunt informații cetățenii despre această ciudățenie. În urmă cu câteva luni, s-au definitivat rețetele pentru trei sortimente de băuturi răcoritoare: „Mara”, „Flora” și „Mentina”. Dar nici până acum n-au fost puse în vânzare. Și va mai dura, pentru că producătorul nu dispune de ambalajele necesare, de 330 ml. Dacă locuiești în zona Piața Giulești și vrei un suc sau o înghețată, te urci în tramvai și mergi câteva stații, până dai de primul chioșc cu răcoritoare. Edilii consideră că amplasarea unui chioșc în zonă nu ar fi rentabilă.

Petru Vintilă scrie un reportaj despre cel mai mare magazin din țară, „Victoria”. Zilnic îi trec pragul, vara, 40.000 cumpărători, iarna până la 60.000. Lucrează aici 700 oameni, dintre care 400 vânzători. Se fac zilnic cumpărături de 1.000.000 lei. Un mire și o mireasă ar putea pleca de aici cu aproape tot ce au nevoie pentru a-și întemeia un cămin. Într-un trimestru se vând 4.000 frigidere, 2.000 aspiratoare, 2.500 televizoare, 3.000 aparate de radio. Se mai vând 180 km de pânzeturi de bumbac, 61 km mătase, 45 km stoffe de lână.

O întâmplare cu haz din lumea fotbalului. S-a hotărât ca întâlnirea finală din cadrul etapei pe Capitală a Spartachiadei, dintre echipele „Granitul” și „Acumulatorul”, să se joace, pentru că prima formație a înscris al doilea gol, din 11 m, în condiții neregulate: jucătorul care a executat a tras în bară, mingea i-a revenit fără să o fi

atins portarul și tot el a introdus-o în plasă, arbitrul validând greșit golul. La rejucare, tot „Granitul” a câștigat.

În încheiere, povestea unei statui din București. Este o statuie din marmură de Carrara, reprezentându-l pe zeul mării, Neptun, ce zace culcată pe spate, într-o curte din strada Ștefan Furtună nr. 47. Statuia avea 2,5 m înălțime și purta

semnele trecerii vremii: nasul zdrobit și toga ruptă. Răspândite prin curte se aflau câteva bile de piatră ce îi aparținuseră, pe vremuri. În curte locuia o bătrână pictoriță, Maria Oliva, de 89 ani, nepoata celui care a adus statuia în România. Fratele ei, Traian Oliva, a povestit reporterului *României libere* că bunicul, Filippo Oliva, meșter pietrar, a fost ostaș în armata lui Napoleon. A ajuns în România pe timpul domniilor regulamentare. Pe la sfârșitul lui 1847, s-a trezit chemat de domnitorul Gheorghe Bibescu. Acesta vroia să ridice un palat de vară peste drum de gara Mogoșoaia și dorea pentru viitoarea grădină o statuie ornamentală mare și frumoasă. L-a trimis să o caute și aducă din Italia. Ar fi găsit statuia la Roma; proprietarul i-a spus că ar fi avut 400-500 ani. A cumpărat-o, a urcat-o pe un vapor și a pornit înapoi. La Istanbul s-a îmbolnăvit de ciumă și a murit. Coletul cu statuia a ajuns în țară, dar între timp revoluția de la 1848 îl gonise pe Bibescu. Statuia a fost depusă în curtea casei meșterului pietrar. Grigore Tocilescu a dorit să o mute într-un muzeu sau într-o grădină publică, dar bunica nu a vrut să se despartă de ea. Consultat, Oscar Han, care știa statuia din vremea copilăriei, spune că este din marmură lucrată în stil baroc. Ar trebui studiată de specialiști. Oricum, așa cum este acum plasată, sperie noaptea pe trecători. Este citată și părerea directorului Institutului de Speologie, Traian Orghidan, care aducea în sprijinul său și o

ilustrație; el susținea că statuia prezenta asemănări izbitoare cu stilul lui Michelangelo. Arhitectul Horia Teodoru, de la Institutul de Arte Plastice „Nicolae Grigorescu”, o considera o copie după un original. ■

Noul capăt de linie al troleibuzului 86 și tramvaielor 9 și 10

CONDUCĂTORI ARDELENI

	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10
1										
2										
3										
4										
5										
6										
7										
8										
9										
10										

ORIZONTAL: 1) Fiu al regelui Bela al IV-lea, devenit duce de Ardeal în două rânduri, între 1260 și 1257-1258 – Căpetenie a răsculaților de la Bobâlna (1437). 2) Valentin..., voievod al Ardealului, doar o lună (septembrie 1530) – În jurul căreia stau diplomații când duc tratative internaționale (pl.). 3) Cântec solemn – Barcsai ..., principe din 1658 până 1660. 4) Localitate în Republica Democrată Congo – Ore! – Kiraly Sas. 5) ... Bebek al II-lea, voievod al Transilvaniei între 1446 și 1448. 6) Radu Popescu – George ..., socotit guvernator în Ardeal între 1601-1602 și 1602-1604. 7) Oana Alexandru – Usturoi

(pop.) – Internațional Electrotechnical Commission (abr.). 8) ... Wohlgemuth, guvernator imperial în Ardeal între 1849-1851 – Kiril Hâncu. 9) Nicolae ..., voievod în Transilvania între 1415-1426 – Denumirea vechilor triburi grecești. 10) Ioan ..., ce a guvernat în principatul Ardealului între 1403-1409 – Localitate în Ciad.

VERTICAL: 1) ... de Stiboricz, voievod între 1410-1414 – Landing craft tank (abr.). 2) ... de Szécsény, un alt principe ardelean între 1322-1342 – Fiul lui Solum, principe între 1235-1241. 3) Ban al Ardealului, din neamul Akos, 1258-1261 – Primul om! 4) Feodor Ostap – Zeița mării la japonezi – Localitate în Nigeria. 5) Grupare etnică, în Taiwan – Localitate în S.U.A. 6) Mănăstirea ... de Piatră, din județul Argeș. 7) ... Cristierna, soția lui Sigismund Báthory – Calciu. 8) Băștinași din Dacia (sg.) – Literă chirilică – Hectar (presc.). 9) Cronicar otoman, contemporan cu Ștefan cel Mare – Tatăl voievodului Ștefan, ce a domnit în 1280 în Ardeal. 10) Voievod al Transilvaniei, 1176.

Dicționar: BAYA, ASU, AMA, OKA, AKA, AVIS, CSI, ASIK

Laurian BUTURE

**Radio
România
București fm**

[98,3 FM]

Telex Telex Telex Telex Telex

CHURCHILL ȘI LITERATURA

Jonathan Rose este profesor de istorie la Drew University, New Jersey, S.U.A., și autorul unui recent volum intitulat *The Literary Churchill: Author, Reader, Actor* (Churchill și literatura: autor, cititor, actor). Potrivit lui Rose, Winston Churchill nutrea o prețuire imensă pentru scriitorul Oscar Wilde. Unul dintre ofițerii care îi asigurau securitatea, pe când era prim-ministru, l-a auzit spunând într-o zi că și-ar fi dorit să aibă posibilitatea să afle dacă putea rezista cât Wilde, care da gata trei sticle de brandy într-o singură zi.

Oscar Wilde și admiratorul său, în 1895, în uniforma de locotenent de husari a Regimentului 4

Dar fostul premier britanic nu a făcut mare caz de pasiunea lui pentru Oscar Wilde. Se prea poate ca una dintre rațiuni să fi fost un episod din tinerețea lui. În anul 1895, un grup de tineri ofițeri din Regimentul 4 Husari, între care și Churchill, au încercat să împiedice un alt ofițer, Allan Bruce, să intre în cadrul regimentului. Peste un an, tatăl ofițerului l-a acuzat pe Churchill că pe vremea cât fusese cadet la Academia militară de la Sandhurst ar fi comis „grave acte de imoralitate de tipul celor practicate de Oscar Wilde”, altfel spus că ar fi fost homosexual. Churchill i-a intentat proces și a câștigat, obținând o despăgubire de 500 lire sterline.

Potrivit standardelor vremii, Churchill avea o abordare foarte deschisă față de homosexualitate, dar ca om politic trebuia să fie foarte precaut în afirmațiile pe care le făcea pe marginea homosexualității.

MISTERUL ARMATEI DISPĂRUTE

În jurul anului 524 î.H. o armată persană de 50.000 de oameni a dispărut în deșertul egiptean, potrivit istoricului grec Herodot. Numeroși istorici și pasionați de istoria Egiptului au încercat să deslușească misterul; între ei, și Laszlo Almasy, eroul romanului și al filmului *Pacientul englez* (*Magazin istoric*, nr. 6/2011). De curând, profesorul olandez Olaf Kaper a anunțat dezlegarea enigmei. În cursul săpăturilor efectuate la Amheida, el a descoperit inscripții care au lămurit soarta celor 50.000 de oameni. Oastea fusese trimisă pentru a-l supune pe un prinț egiptean rebel, Petubastis III. Acesta le-a întins o capcană în deșert și i-a înfrânt. Apoi, a reușit să recucerească o parte a Egiptului și să se încoroneze ca faraon la Memphis. Avea să fie învins mai târziu de regele persan Darius I, care a readus Egiptul sub ascultarea sa.

Ruinele de la Amheida și una dintre inscripțiile ce au ajutat la descifrarea misterului

CONTENTS (Romanian History) G. Toparceanu On the fatality of war and what's patriotism about • Juin-July 1914. Peace or war? (II) • I. Bulei Why remained Romania neutral in August 1914, at the beginning of WWI? • M.-Al. Pitigoi Conference on WWI, at Buzeni • M. Cazacu How was discovered Constantin Brancovan's tomb the vojvode beheaded by the Ottomans in Istanbul, August 1714 • P. Opris 45 years ago, Richard Nixon was the first American president to visit Romania • V. Rapeanu Controversies of August 23rd • I. Calafeteanu How did try Mihai Antonescu, without succes, to declare obsole the Vienna Diktate • V. Avram The death of an as of the sky: captain Alexandru Serbanescu • G. Rosu Once upon a time: The Mount Gaiu girls fair • P. Rezeanu Three painters of historical subjects: Zamfir Zugravul, Constantin Lecca, Dimitrie A. Papazoglu • M. Mosneagu The brig „Mircea“ a symbol of Romanian Navy • An exhibition event: animals and birds on the world banknotes • M. Sala Other eponyms • G. Filitti Letters from former days; correspondence between two socialists: Panait Musoiu and Theodor Sitea • I. Scurtu Miron Cristea, the first patriarch of Romania (I) • O. Centea Echoes concerning the passage of Marshall Tito through Romania, on his way to Moscow • The prizes of the Cultural Foundation Magazin Istoric • The monograph of the Royal Domanin, a book by Nicolae Noica • In Bucharest, 50 years ago • Romanian Documents at Hoover Institution (CLI). The situation of the Romanian exile

СОДЕРЖАНИЕ (Румынская история) Дж. Топырчану О фатальности войны и что означает патриотизм • Июнь-июль 1914. Мир или война? • И. Булей Почему Румыния выбрала нейтралитет в августе 1914, при развязывании Первой Мировой Войны • М.-А. Пицгой Конференция, посвящённая Первой Мировой Войне в городе Буштенъ • М. Казаку Как было обнаружено место могилы Константина Брынковяну, обоглавленного османами господаря, в Стамбуле в 1714 • П. Оприш 45 лет тому назад Ричард Никсон стал первым президентом США, посетившим Румынию • В. Рыняну Споры о 23 августа 1944 • И. Калафетяну Безуспешные попытки министра Михая Антонеску объявить Венский Диктат недействительным • В. Аврам Гибель аса воздуха, капитана Александру Шербэнеску • Дж. Рошу Жили-были. Ярмарка невест в местечке Гаина гора • П. Резяну Замфир Зугравул, Константин Лекка, Димитрие А. Папазоглу, три художника исторических сюжетов • М. Мошнягу Учебный парусник „Мирча“, символ румынского флота • Выставка-событие – животные и птицы на купюрах • М. Сала Другие эпонимы • Дж. Филитти Письма былых времён. Два социалиста, Панаит Мушою и Теодор Ситя, в переписке • И. Скурту Первый патриарх Румынии, Мирон Кристя (I) • О. Чентя Воспоминания о путешествии маршала Тито в Москву по Румынии • Премии Культурного Фонда Магазин Историк для книг по истории, изданных в 2013 • Монография королевского имения Сегарча; автор Николае Нойка • В Бухаресте 50 лет тому назад • Румынские документы в Гуверском Институте (CLI). Положение румынской эмиграции

magazin istoric

Apare lunar, se găseşte de vânzare la chioşcurile de difuzare a presei. Abonamentele se fac la oficiile poştale, factorii poştali de la oraşe şi de la sate sau la redacţie (pentru cititorii din Bucureşti).

Cititorii din străinătate se pot abona direct la redacţie, pe adresa Piaţa Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, sector 1, PO Box 15-702, cod 010155, Bucureşti, România; e-mail: mistoric@gmail.com sau mistoric1967@yahoo.com; cont bancar B.C.R., sucursala Sala Palatului, RO80RNCB0080005630130002 (USD) sau RO15RNCB0080005630130008 (EURO). Plata se poate face prin virament sau cec bancar. Preţul unui abonament pe un an este de 75 EURO sau 90 USD. Vă rugăm să indicaţi adresa poştală unde doriţi să primiţi revista şi data de la care să înceapă abonamentul.

ISSN 0541-881X

Lei 6,00

DIALOG CU CITITORII

OBSERVAȚII

Domnul ISAC ION, din București ne scrie: Îmi permit a face două mici observații pe marginea articolului domnului Gheorghe Birău, din numărul 10/2013, cu titlul *Povestea aurului de la Tismana*. Păstrarea secretului privind depozitul de tezaur față de vizitatorii sovietici de către Compania 3 Gardă Financiară a fost relativă. Despre tezaurul de la Tismana știam și noi copiii, din satele învecinate. Eu locuiam la 10 - 12 km de Tismana. În același timp, la aproximativ 3 - 400m nord de mănăstire a existat o colonie de prizonieri sovietici, până la 23 august 1944. Trei din acești prizonieri, profitând de aglomerația ce s-a creat pe Valea Tismanei cu ocazia hramului Mănăstirii „Sfânta Maria-Mare” (15 august) au evadat și la 17 august au ajuns la Dealul Dumbrăvița, zonă viticolă a satului Frâncești. În perioada respectivă păzeam la vie, împreună cu mai multe persoane. O să îi amintesc aici doar pe cei care mai trăiesc: Iconaru Maria, născută Milcu, 88 de ani, medic stomatolog, pensionară, și Mihai Cornelia, 85 de ani, economișă, pensionară. Chiar să nu fi știut acești prizonieri de ce se întâmplă la mănăstire?

Parcursul care apare în documente și a fost redat în articol este adevărat, măsurară 34 km, pe traseul actualului DN 67 D, de la Mănăstirea Tismana, la Târgu Jiu. De la mănăstire până la locul derapajului mașinii Skoda dubă cu emblema B.N.R. pe laterale – sunt 14 km. Chiar lângă podul de peste Bistrița gorjană este piatra ce marchează kilometrul 20, Peștișani-Târgu Jiu

pe DN 67 D. Iar la 30 m est de pod, mașinile B.N.R., o luau la dreapta, pe drumul comunal Peștișani-Brădiceni-Buduhala și apoi pe DN 67 Buduhala-Târgu Jiu, totalizând 41 km, mănăstirea Tismana-Târgu Jiu.

Deci traseul nu era de la Peștișani prin Arcani-Bârsești-Târgu Jiu de 34 de km, ci prin Buduhala, pentru că traseul prin Arcani ridica multe dificultăți ca relief, cu trei râuri care în permanență puneau probleme de traversare, pe rând sau chiar toate trei.

Casa mea părintească este la aproximativ 700 m de la locul accidentului dubei B.N.R. și am văzut vehiculul răsturnat din apropiere, iar traseul Târgu Jiu-Peștișani îl cunosc bine deoarece datorită foametei – care a debutat în anul 1946 și s-a prelungit până în anul 1947 – îl făceam pe jos, săptămânal.

Îi mulțumim cititorului nostru pentru detaliile semnalate, pe care i le-am comunicat și autorului articolului.

CERERI ȘI OFERTE

Domnul DAN UNGUR, din Cluj-Napoca, oferă spre achiziție colecția completă, la preț de 1.000 de lei. Doritorii îl pot contacta la numărul de telefon: 0741.14.74.31.

ÎN ATENȚIA BIBLIOTECILOR!

SHIVA BOOKS S.R.L. completează gratuit colecțiile Magazin istoric pentru bibliotecile publice din România, în măsura stocului disponibil. Fax: 0268.312.894.

Dragi cititori, vă puteți asigura continuitatea colecției revistei Magazin istoric prin abonarea la oficiile Poștei Române. Revista Magazin istoric figurează în catalogul Poștei Române, la poziția 19.356.

Revista poate fi ridicată și de la sediul redacției din Piața Valter Mărăcineanu, nr. 1-3, etajul 3, camera 287, sector 1. Vă punem la dispoziție, cu abonament, și versiunea on-line a revistei www.magazinistoric.ro, unde aveți acces de la primul număr, aprilie 1967.

Îi rugăm pe autorii și colaboratorii revistei noastre să ne trimită fotografiile care însoțesc articolele pe adresele de e-mail: mistoric@gmail.com și mistoric1967@yahoo.com; de asemenea, să redacteze articolele cu diacritice românești.

